

KRUIS EN GRATIE

Calvijn over de rechtvaardiging

het Kruisdragen

het gebed

door

Drs. A. de Reuver

UITGEVERIJ J. P. VAN DEN TOL - DORDRECHT

1980

INHOUD

Ter inleiding 5

Vreemde vrijspraak

Calvijn over de rechtvaardiging 7

I Uit Wie 17

II Om Wie 33

III Door Wie 41

Gekruisigd christenleven

Calvijn over het dragen van het kruis 61

I De bindkracht van het kruis 75

II De geneeskracht van het kruis 84

III De tekenkracht van het kruis 100

IV De stuwkracht van het kruis 115

Gevleugelde toevlucht

Calvijn over het gebed 128

I De ootmoedigheid 137

II De vrijmoedigheid 143

III De lankmoedigheid 153

IV De grootmoedigheid 160

TER INLEIDING

Opnieuw bieden wij een drietal kleine Calvijn-studies aan, ditmaal gewijd aan de thema's: de rechtvaardiging, het kruis- dragen en het gebed.

Dat dit alle drie brandpunten zijn in leer en leven van Christus' bruidsgemeente, lijkt ons onloochenbaar. Zowel de rechtvaardiging als het kruisdragen alsook het gebedsleven liggen immers onmiddellijk gekransd rond het hart van het Evangelie: de gratie van het Kruis! Is de rechtvaardiging geen gratieverlening omwille van het Kruis? Wordt het christenkruis niet gedragen per gratie van de Gekruisigde? En voltrekt het gebed zich niet bij de gratie van het Kruis?

In dit licht althans heeft de Reformatie geleefd uit het rechtvaardigend geloof, geleden onder het genadige kruis en gebeden bij Gods gratie. En in dit licht hebben zij ook van het leven, lijden en bidden van de christen gesproken.

Omdat nu dit licht niet gedoofd is, daarom is ook de sprake van de Reformatie - hoezeer ook hier en daar verbasterd - niet verklonken.

Het is ons verlangen dat dit zelfde licht over dit boekje glanzen mag, en dat de Heilige Geest ook het leven, lijden en bidden van de lezer met de gloed van Gods gratie en Christus' Kruis zal vervullen.

Capelle aan den IJssel,

Advent, 1979.

VREEMDE VRIJSPRAAK

Calvijn over de rechtvaardiging

Luther schreef in 1516 aan een ordebroeder in het Augustijner-klooster te Memmingen: "Hartelijk geliefde broeder George, graag zou ik weten hoe het van binnen met je gesteld is; of je eindelijk genoeg hebt van je eigen gerechtigheid en leert op Christus' gerechtigheid een nieuw leven te bouwen. Want veel mensen worden tegenwoordig aangegrepen door de verzoeking tot zelfverheffing, door zich met alle kracht in te spannen om vroom en deugdzaam te worden.

Zij weten niet van de gerechtigheid Gods, ons in Christus zo rijkelijk en om niet geschonken, en daarom proberen ze uit eigen kracht zó te leven, dat ze - naar ze menen - voor God bestaan kunnen. Toch is dat een onmogelijke zaak. Toen je nog bij ons was leefde je ook in die waan, ik mag wel zeggen: in die waanzin; ikzelf trouwens ook, - en nog steeds heb ik tegen dat waandenkbeeld te strijden; ik ben er nog niet los van.

Daarom, beste broeder, leer Christus kennen, de Gekruisigde. Leer Hem lofzingen en aan jezelf vertwijfelen. Zeg tot Hem: Gij, Heere Jezus, zijt mijn gerechtigheid en ik ben Uw zonde. Gij hebt het mijne aangenomen en mij het Uwe gegeven. Wat Gij niet waart, naamt Gij aan. En wat ik niet was, hebt Gij mij gegeven.

Bedenk steeds opnieuw hoe groot Zijn liefde is ... Als wij door eigen moeite en zelfkwellung tot gewetensrust willen komen, - waartoe is Hij dan gestorven? Neen, alleen in Hem zul je vrede vinden. Leer dus van Hem dat Hij Zijn gerechtigheid tot jouw eigendom maakt, waar Hij je aannam en jouw zonde tot de Zijne maakte ..."

(Aangehaald in "Kerkblaadje", Orgaan van de "Kring van Vrienden van Kohlbrugge", 69e jaargang, 1978, no. 14, blz. 111.)

Na vier-en-een-halve eeuw tintelen en geuren deze woorden nog van frisheid. Omdat ze echt zijn en waar: naar de Geest van het heilig Evangelie. Omdat ze staan in de goede reuk van Christus en Zijn gerechtigheid: de bloem van het Evangelie!

Hiermee leggen wij een belijdenis af. Niet alleen, dat Christus onze gerechtigheid is, maar ook dat Deze onze gerechtigheid het hart van het Evangelie is. In de twintigste eeuw niet minder dan in de zestiende. Staat het hart stil, dan sterft het lichaam. Wie hiervan overtuigd is, gevoelt niet alleen de neiging, maar beseft veeleer de noodzaak, om de reformatorische boodschap ruchtbaar en vruchtbaar te maken. Niet uit behoudzucht, maar uit levensbehoud!

Wij ontveinzen ons intussen niet, dat velen dit geheel anders ervaren. Voor hen is de smaak er allang af: wat voor de late middeleeuwen gezond en vers was, is voor de moderne mens immers muf en beschimmeld. Velen klinkt de schone melodie als een afgezaagd oud liedje in de oren. Hier en daar werkt dit geluid eerder bevreedend - en zelfs vervreedend - dan bevrijdend. Het verveelt allang, of het irriteert al gauw. Waarom dingen herhaald die we al uitentreuren hebben gehoord? Waarom stil blijven staan bij het uitgangspunt, of althans er telkens weer omheen cirkelen? Zit er dan wel voortgang, dynamiek en oorspronkelijkheid in de theologie en de prediking, en is de kerk zo wel creatief? Of getuigt het alleen maar van gebrek aan spiritueel élan, zodat men uit verlegenheid de wijk neemt naar een star en stokstijf confessionalisme, een eng conservatisme of een veilig traditionalisme?

We moeten de ernst waarmee deze vragen geladen kunnen zijn, niet luchtig wegwuiven. Hebben de kinderen van de Reformatie niet altijd het gevaar gelopen, om de hoge thematiek van Luther en Calvijn met vlotte hand en vaardig verstand over te

nemen of te reproduceren, zonder de diepte te beseffen van Luthers woord: "Sola experientia facit theologum" (Alleen de ervaring maakt de theoloog)? Hoeveel reformatorisch goud is er niet verdonkerd, en hoeveel koperen afgietsels worden er niet geëxposeerd die dóór moeten gaan voor edel metaal? Ook het kardinale "nieuws" van de rechtvaardiging-van-de-goddeloze, is aan dit ontwaardingsproces niet ontkomen. Welluidende termen staan nog niet garant voor een gezonde inhoud! Waar men bijvoorbeeld zweert bij "vrije genade", valt het met de vrijheid en onvoorwaardelijkheid van de genade nog wel eens tégen, wanneer men prediking en geloofsleven toetst op hun wezenlijke vulling. Dit zij - helaas - toegegeven.

Maar de kwaal is niet hersteld door dan - voorlopig - maar over de rechtvaardiging te zwijgen. En dat gebeurt. In wijde windstreken van de kerk namelijk is niet alleen de term een zeldzaamheid geworden of geheel in onbruik geraakt, maar de zaak al evenzeer. Dan wordt de rechtvaardiging-door-genade-alleen nog wel "geweten", maar daar is ook alles mee gezegd. Men weet het nu wel. Het is immers de vooronderstelling van alle christelijk handelen, en het startpunt om verder te gaan. Daar gaat men van uit. De reformatorische diepgang van "zonde en genade" heeft men ingeruild voor de breedte van een Rijk-Gods-theologie.

De vraag moet evenwel gesteld worden, of, wie er van uitgaat, er ooit wel wezenlijk in geweest is! De Reformatie althans heeft bedoeld, dat wij van dit beginpunt nimmer afgeraken, omdat dit beginpunt tevens middelpunt en basis van het christenleven vormt.

Dit is dan ook de eerste reden om, ondanks de reële dreiging van levenloze repetitie en imitatie, telkens weer op de rechtvaardiging terug te komen en er bij te beklijven in prediking en pastoraat, in geloofsbezinning en geloofsbeleving. Vanwege de voor-rangs-positie die de zaak zelf in de Schrift heeft. De rechtvaardiging is geen onderdeel, geen inzet en startpunt, zelfs geen "beginsel" van het christelijk geloof, maar het centrum ervan, het vitale zenuwstelsel.

Wie haar treft, raakt de nerf. In de leer van de rechtvaardiging van-de-goddeloze gaat Gods Vaderhart open, drupt de liefde van de Zoon neer en vloeit de troost van de Heilige Geest af. En dit is geen visie die op reformatorische vooringenomenheid en blikvernaauwing berust, maar inzichtige eerbiediging van de Heilige Schrift. De rechtvaardiging is niet maar een geliefd thema van de Reformatie, maar het liefdesthema van het Evangelie. Het is geen reductie van het Bijbelwoord, maar de concentratie ervan. Wie haar afdoet als slechts een brokstuk, een sector van het geheel, en achter zich laat als een beginfase waaraan een mens ontgroeien moet, komt stellig in conflict met het apostolisch getuigenis.

Het gaat in de rechtvaardiging immers veeleer om heel de structuur, het karakter en de kern van het Evangelie 1. Dit oude nieuws blijft vers en altijd nieuw. Zoals van heel Gods Woord geldt, zo geldt het ook van het hart ervan: oud, maar ongebroken en ongesleten. Zomin we daarom het Evangelie zelf nu wel bekend kunnen veronderstellen, zomin ook de rechtvaardiging!

Een tweede reden om de leer van de rechtvaardiging ook in onze situatie telkens weer te releveren en zelfs te articuleren, is gelegen in haar actualiteit juist voor het heden. Hoewel het geklank van het Evangelie in iedere eeuw terzake, zinvol en heilvol is, zijn er fasen in de kerkgeschiedenis die vergen, dat de diepste tonen ervan met extra kracht worden aangeblazen. Dat het hierbij niet gaat om werktuiglijke repetitie van de belijdenis, maar om een bewogen en getuigend belijden, is geen vraag.

Dit belijden nu heeft niet alleen een afzender - de Geest des geloofs -, maar ook een adres: de tijdgeest en zijn onderhorigen. Van zulk een belijden heeft Groen van Prinsterer gesteld, dat het telkens in verband staat met de aard der tijden waarin men

leeft. "Het belijden waarin de kracht des Christelijken geloofs zich openbaart, ligt niet altijd in het getrouwelijk opzeggen van al de Artikelen des Geloofs; (. . .) zelfs niet in een prediking waarin geen enkel woord aangetroffen wordt dat den meest regtzinnigen keurmeester ergeren zou. Het belijden is uitkomen voor de waarheid op het punt waar de verdediging bezwaarlijk is, waar het belijden met lijden vergezeld is (. . .).

1 Vgl. G. C. Berkouwer, *Dogmatische Studiën, Geloof en Rechtvaardiging*, Kampen 1949, blz. 66 v.

Altijd een waarheid is er, wier belijdenis, terwijl men aan de ganse waarheid vasthoudt, speciaal belang heeft (. . .). Zoudt ge de onversaagtheid roemen van den wachter, die overal bij de hand is, behalve waar de vijand zich bevindt?" 1.

Juist wie zo geheel in zijn tijd staat en gaat, en vanuit een innige deelname aan het reformatorisch belijden met die tijd in gesprek is, ervaart de spankracht en zeggingskracht van de oude reformatorische positie. Want er is niets aan gelegen om nieuwe dingen te zeggen - laat zulken maar naar de Areopagus gaan, zou Luther hun raden! -, maar om waarheid te spreken. Niet het nieuwe is per definitie waar, maar wel is de waarheid per definitie nieuw, heilzaam actueel. "De mate van actualiteit wordt bepaald door de mate van zeggingskracht, en niet door de mate van modieuze luidruchtigheid" 2.

Als wij dan ook geloven, dat het nadrukkelijke belijden van de rechtvaardiging van actuele betekenis voor het heden is, komt dat omdat we het beseft hebben, dat inderdaad met name dáár- tegen protest wordt aangetekend. Zeker, dit is niet het enige bezwaar van de tijdgeest tegen het Evangelie - wat er ethisch vandaag de dag in ons volksleven gaande is, getuigt van een weerstand en ergernis die in de geschiedenis wellicht geen weerga kent -, maar het zou toch wel eens kunnen zijn, dat aan veler dwaling ten grondslag ligt een ontsporing in de leer van de rechtvaardiging. En wie hier derailleert, berijdt een ander spoor, betreedt een andere weg en reist naar een ander eindpunt . . . Met de rechtvaardigingsleer staat of valt de kerk. Zij is van basisbelang. Raakt de basis verzakt, wankelt het hele gebouw.

Nu er is inderdaad een aardverschuiving gaande, die de fundamenteen aantast en de wortels omwoelt. Deze beweging wordt nogal eens aangeduid als: politisering en historisering van het heil. Daarbij staat het woord "gerechtigheid" hoog in het vaandel geschreven. Hierin doet zij voor de Reformatie niet onder.

1 Aangehaald in W. Aalders, *Theocratie of Ideologie, Het dilemma van de huidige christenheid*, Den Haag, z.j., blz. 25 v.

2 C. Graafland, *Waarom nog gereformeerd?*, Kampen 1973, blz. 93.

Maar dan houdt de overeenkomst ook op! Vraagt men immers naar de inhoud van deze "gerechtigheid", blijkt er een nieuwe duiding aan toegekend te zijn die zelfs strijdig kan zijn met de zingeving van het klassieke belijden.

Uitgangspunt van deze alternatieve theologie is: de geschiedenis als heilsproces 1.

Dr. W. Aalders geeft deze modernistische theologie samengevat aldus weer: "De schepping is niet voltooid. Zij was maar half werk. Geschiedenis is het tweede deel van de schepping. In de geschiedenis wordt de schepping voortgezet. De geschiedenis voltrekt zich echter langs de weg van Gods verbond met de mens. De Mozaïsche wet is de proclamatie van dit verbond. Door vast te houden aan de wet, bleef Israël Gods bondgenoot, Gods medeplichtige. Het zag de geschiedenis als een goddelijke opdracht en koesterde er heilsverwachtingen van. Messias Jezus is de volmaakte representant

van dit verbond. Zijn heilsboodschap (evangelie) roept alle rassen en volken op om het messiaanse rijk te voltooien en in deze wereld heil en gerechtigheid te laten wonen" 2.

Het is duidelijk, dat in deze beschouwingen naar modernistisch snit de goddelijke gerechtigheid is afgeplat tot horizontale, politieke gerechtigheid, waarin voor Christus' verzoeningswerk nauwelijks plaats is. Welke gevolgen dit heeft voor het kerkelijk spreken over "gerechtigheid" verduidelijkt Dr. Aalders vervolgens in een zevental stellingen, die hierop neerkomen:

"Gerechtigheid" is niet langer van een volstreekte en absolute aard, maar verdampt tot een betrekkelijke en kneedbare zaak. Het wordt een louter humaan, sociaal en politiek begrip, dat activiteit, handelen en strijd uitdrukt. Gerechtigheid moet "gedaan" worden. Het is voorts een zaak van God èn mens in een messiaans bondgenootschap. "Zonde" wordt in dit licht geminimaliseerd tot traagheid en behoudzucht. "Het meest fatale van deze modernistische zienswijze op het begrip "gerechtigheid" is

1 Zie Dr. W. Aalders, Gerechtigheid. Een artikelenreeks in het "Kerkblaadje", Orgaan van de "Kring van Kohlbrugge", 69e jaargang, 1978, no. 6 e.v.

2 Kerkblaadje, t.a.p., blz. 47.

echter, dat hierdoor de betekenis van Christus' komst en werk nauwelijks meer wordt verstaan . . .".

Via nieuwe verstaanssleutels op de Schrift - aangereikt door politieke en sociologische, desnoods marxistische beschouwingen -, komt men tot nieuwe inzichten en leest men de Bijbeltekst anders dan vroeger. In feite betekent dit alternatieve lezen van de Schrift, dat men met haar "omgaat vanuit eigentijds verworven inzichten en zekerheden, die men indiscutabel en onopgeefbaar acht. Het zijn uitzichten en zekerheden, die ontleend zijn aan de wetenschap, de sociologie, de psychologie, de psychiatrie, en vooral aan de politiek. Zulk een "hermeneutische sleutel" opent de Schrift echter niet, maar sluit die dicht. Men stemt de waarheid af op de wereld en de tijdgeest. De geestelijke gerechtigheid wordt zo gebracht in het dwangbuis van wereldse en vleselijke idealen als: bevrijding, democratie, emancipatie, feminisme, vooruitgang. Dát zijn de dingen die plegen te gebeuren, wanneer "onbesnedenen" hun handen uitstrekken naar de gerechtigheid van het Koninkrijk der hemelen . . ." 2.

Zo wordt de rechtvaardiging-door-het-geloof-alleen als een pro-memorie-post opgeborgen. Geloven krijgt veelmeer de vulling van handelen en gerechtigheid bewerken dan dat het de ledige hand is die slechts verkrijgt wat geschonken wordt. Het is veelmeer actief dan passief en receptief (ontvankelijk). Het is veelmeer zich waar en geloofwaardig maken dan zich als een ter dood veroordeelde gratie laten verlenen. "Wat Paulus ,de schrik des Heeren' noemt, wat Luther en Calvijn verstaan onder het geplaatst worden ,voor het tribunaal Gods', is geen stempelende trek meer in de moderne religiositeit" 3.

Gerechtigheid is niet langer vreemde, geschonken, maar zelfverworven, eigen gerechtigheid! Noordmans noemde een dergelijke ombouw van de theologie ooit een "vermilitarisering" van de kerk: het geloof wordt een categorische imperatief (volstreekte eis). Zo wordt de kerk een diensthuis en het Woord een commando'.

1 T.a.p., blz. 47 v.

2 T.a.p., blz. 121.

3 A. D. R. Polman, Onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis, Derde deel, Franeker, z.j., blz. 104.

4 Zie W. Aalders, De grote ontsparing, Den Haag z.j., blz. 13.

In nauw verband hiermee moet worden gewezen op de sterk judaïserende (verJoodsende) tendens van de huidige vernieuwingstheologie. Hoe sympathiek en verrijkend de respectvolle aandacht voor het Jodendom ook mag zijn, zij eist haar tol. En niet zelden is de prijs hoog. Prof. dr. H. Jonker signaleert dat "vele christelijke theologen zonder meer het denken van het Joods rabbinisme binnen de poorten van de christelijke overtuiging halen, zonder zich af te vragen of dit rabbinisme niet wezenlijke elementen van het christelijke kerugma (verkondiging, Evangelie) zou kunnen aantasten. Voorts heeft men enorme verwarring teweeggebracht door het Joodse denken rustig te vereenzelvigen met het Oude Testament, en Paulus en Johannes - in de lijn van Martin Buber - rustig te plaatsen in de sfeer van het hellenisme. De gemakkelijheid en de rust waarmee een en ander geschiedt getuigt niet van veel begrip voor en inzicht in de rijke schatten van de christelijke traditie" 1.

Als symptoom van dit Joodse denken noemt Jonker dan de betekenisverandering die bepaalde christelijke begrippen ondergaan, zoals b.v. gerechtigheid, dat een sociaal-economische zin krijgt. Reeds Luther wees met nadruk op het gevaar van het "judenzen" (verJoodsen), waarbij het Geestelijke, eeuwige en zalige Rijk der hemelen verward wordt met het aardse en tijdelijke. Wanneer zulke zware accenten komen te liggen op de geschiedenis, de wereld, de mens en zijn cultuur, is het geen wonder dat de rechtvaardiging (zonder-de-werken!) in het gedrang komt. Heel deze nieuwe conceptie is in feite niets anders dan een nieuwe inkleding van het oude semi-pelagianisme, volgens welke leer God en mens coöperatief het heil tot stand brengen. Vanuit de leus dat God en mens geen rivalen zijn, wordt "opnieuw stem gegeven aan de oerneiging van de natuurlijke mens om zijn eigen positie naast en tegenover God in

1 H. Jonker, Het dualisme en anti-dualisme als theologisch probleem in Nederland (1945-1975), in: Wegen en gestalten in het gereformeerd protestantisme, Amsterdam, 1976, blz. 293 V.

2 Zie W. Aalders, De grote ontsparing, Den Haag, z.j., blz. 72

te nemen", zo formuleert Prof. dr. C. Graafland het 1. Maar, zo voegt hij hieraan toe: "Juist hierin blijkt, dat de mens wèl een concurrent van God is, hoezeer deze concurrentiehouding ook wordt gecamoufleerd onder de dekmantel van het partner-zijn".

In heel deze partner-religie - of moeten wij zeggen partnerideologie? - ontbreekt het fundamentele "inzicht, dat de rechtvaardiging aan het heil de structuur geeft van de vreemde gerechtigheid, die als een vreemde werkelijkheid van Godswege wordt weggeschonken en zo zich presenteert in deze wereld" 2.

Tegen deze achtergrond mag een voortgaande en ook een vernieuwde en verhevigde aandacht voor de Reformatie niet overbodig heten. Dit is geen zaak van kerkhistorische belangstelling of van piëteit voor de vrome en vroede vaders alleen, maar eerbiediging van wat God heeft gedaan. De Reformatie is naar onze overtuiging geen werk van mensen die het Woord openbraken, maar doorbraak van het Woord des Geestes zelf tot in hart en mond van mensen die mochten horen. In de Reformatietijd heeft de Heilige Geest mensen bezocht, en hen begiftigd met grote klaarheid in het Woord en derhalve in het geheimenis van de rechtvaardiging-door-het-geloof. Wie daaraan voorbijgaat, doet zichzelf tekort.

Vóór Calvijn was het met name Luther - die we, als het gaat om deze polsslag van het Evangelie, wel Calvijns leermeester en geestelijke vader mogen noemen - aan wie het vergund werd dit geheimenis te verstaan. In de aangrijpendste crisis van zijn leven is

hij tot de heilige overtuiging geraakt, dat het artikel van de rechtvaardiging "leraar en hoofd, heer en hoeder en richter is over alle andere gestalten van de leer", en dat "zonder dit artikel de wereld gans en al dood en duisternis is" 3.

De rechtvaardiging was voor Luther geen element van de leer, geen leerwaarheid, zelfs niet de samenvatting van het Evangelie die wij in het hoofd moeten hebben ... Het was hem geen dogma waarover getheologiseerd kan worden, maar diepe levenscrisis in de

1 C. Graafland, *Waarom nog gereformeerd?*, Kampen 1973, blz. 72.

2 C. Graafland, a.w., blz. 73.

3 Aangehaald in W. Aalders, a.w., blz. 38.

Aller-persoonlijkste ontmoeting met de toornende, richtende en rechtvaardigende God. Het was hem ook geen startpunt waarop men terug kan zien, maar levenslange openbaring van het geheimenis dat nochtans geheimenis blijft.

In deze sleutel is ook Calvijns geloofsleer en geloofsleven getoonzet. Niet minder dan voor Luther is ook voor de Geneefse hervormer de rechtvaardiging van de zondaar het brandpunt van het Evangelie en het christelijk geloof. In zijn befaamde "Apologie van het recht der Hervorming" schrijft Calvijn aan zijn opponent kardinaal Sadoletus 1:

"De rechtvaardiging door het geloof noemt gij in de eerste plaats. Het is juist daarover dat wij met u de felste strijd voeren. Is dat soms een spitsvondig en onnut vraagstuk? Als die belijdenis wordt weggenomen, is de heerlijkheid van Christus vernietigd, de religie verworpen, de kerk verwoest en de hoop der zaligheid geheel vergaan" 2.

En in zijn "Institutie of onderwijzing in de Christelijke godsdienst" noemt hij de rechtvaardiging "de voornaamste pijler waarop de godsdienst rust" 3.

Even verder spreekt hij van haar als van "de hoofdsom van de evangelische boodschap" 4 en elders als van "het abc en de volmaaktheid van al onze wijsheid" 5.

De leer der rechtvaardiging is voor Calvijn, "de voornaamste sleutel van het gehele Evangelie" 6.

En hoe betreurenswaardig is het voor hem, dat er onder de christenen maar nauwelijks één op de honderd te vinden is, die de inhoud ervan ook maar vermoedt! Als zij maar verstaan werd . . .! Dan zouden al de bijgelovigheid en twistgedingen wel verdwijnen.

1 Leefde van 1477-1547, was secretaris van paus Leo X, bisschop van Carpentras, werd in 1536 tot kardinaal verheven, streefde naar verzoening met de protestanten en schreef in dat verband een brief aan de stad Genève, welke door Calvijn uitvoerig werd beantwoord en ontzenuwd.

2 In de kerk van Christus en de kerk van Rome.

3 Drie geschriften van Johannes Calvijn, Rotterdam 1928, blz. 36 v.

4, III, 11, 1. 4 III, 11, 4.

5 In preek over Gen. 15 : 4, 5, 6, in *Stemmen uit Genève*, Bundel I, Meeuwen 1967, blz. 24.

6 Idem.

"Want hier is de sleutel die dient om open te doen al wat voor onze zaligheid is vereist. Hier is het middel om alle afwijkende gevoelens aan te wijzen. Hier is het fundament van de ware religie. Kortom, hier worden ons de hemelen geopend . . ." 1.

Met brede blik en in diepe bewogenheid brengt hij de rechtvaardiging dan ook ter sprake in zijn *Institutie*. Hij doet dat in het kader van de leer over de Heilige Geest, in Boek III. Het is immers van de Heilige Geest dat ons Christus door het geloof ten voordeel is 2.

En dit geloof rechtvaardigt en wederbaart (heilig) 3.

Aan de rechtvaardiging nu willen wij op grond van voornamelijk de Institutie en vier preken over Genesis 15 wat nader aandacht schenken, en wel aan de hand van drie vragen: uit Wie, om Wie en door Wie de rechtvaardiging geschiedt. Het zijn drie aspecten die Calvijn zelf ons uitdrukkelijk in de mond legt, wanneer hij in zijn Romeinen-commentaar de oorzaken noemt van onze zaligheid: "Dat wij dus gerechtvaardigd worden, daarvan is de werkende oorzaak: de barmhartigheid Gods, de grondoorzaak: Christus, en de middellijke oorzaak is het met het geloof verbonden Woord" 4.

Even verder noemt hij nog een vierde oorzaak, namelijk de doelloorzaak, die bestaat in de verheerlijking van Gods goedheid 5.

Deze vierdeling treffen we ook aan in de Institutie 6.

Wij houden ons aan de driedeling, daar wij menen dat de vierde oorzaak voldoende tot haar recht komt onder het eerste gezichtspunt.

1. Waar Calvijn zijn kans maar schoon ziet, zingt hij het loflied op de onverdiende, puurgenadige aard van de rechtvaardiging.

Idem.

2 III, 1.

3 Zie voor de verhouding en onderlinge orde van rechtvaardiging en heiliging blz. 65 van dit boek.

4 Op Rom. 3 : 22 Ut ergo iustificemur, causa efficiens est misericordia Dei, Christus materia, verbum cum fide instrumentum.

5 Op Rom. 3 : 24, de causa finalis.

6 III, 14, 17.

Uit Wie.

God is de bron van alle gerechtigheid. Geen andere bron is er waaruit de vrijspraak opwelt dan Gods erbarmen alleen. Aan dit "alleen" valt niet te tornen. Wie de mens enige bijdrage of tegemoetkoming toeschrijft, dingt af op de louterheid en de soevereiniteit van Gods genadehart. God is de Eerste. En de Laatste. Hij is het geheel. Zijn genade is puur en vrij óf zij is géén genade. Een tussenweg is er niet. Zodra de genadestroom wordt vermengd met werken, geraakt het bronwater vertroebeld, Dan reinigt het niet. En dan is het niet meer te drinken.

Hoe onverzettelijk Calvijn levenslang ook de onmisbaarheid van de levensheiliging heeft gepredikt, de heiliging is op geen wijze medebepalend voor de rechtvaardiging. Zij is geen voorwaarde, maar vrucht van de vergeving! Als de Schrift spreekt over de gerechtigheid des geloofs, voert zij ons niet naar énige oorzaak in onze vroomheid - hoe zuiver en geestelijk ook beoefend - maar naar geheel andere oorden, "namelijk dat wij - ons afwendend van het aanschouwen van onze eigen werken - alleen op Gods barmhartigheid en Christus' volmaaktheid zullen zien" 2.

De rechtvaardiging heeft geen andere grond dan "dat God van den beginne aan door loutere en onverdiende goedheid Zich verwaardigt de zondige mens te omhelzen, zonder iets in hem op te merken waardoor Hij tot barmhartigheid zou kunnen bewogen worden dan zijn ellende".3

God ziet de mens immers geheel en al ontbloot van goede werken. Daarom "neemt Hij oorzaak uit Zichzelf om hem wel te doen, opdat Hij in de zondaar het besef wekke van Zijn goedheid, en deze, zonder op zijn eigen werken te vertrouwen, zijn ganse zaligheid in Gods barmhartigheid stelle".4

God vindt dus welbeschouwd wel aanleiding in ons, om reddend tot ons af te dalen. Zijn barmhartigheid is niet blind, en slaat dus niet blindelings toe. Gods hart is niet van steen. Hij ziet en gevoelt. En Hij treft in de zondaar iets aan dat Hem aanleiding geeft om in te grijpen.

1. In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 39.

2 III 11, 16.

3 Idem.

4 Idem.

In déze zin kan Calvijn zeggen: "Waarom heeft God zulk een medelijden met ons en komt Hij ons te hulp? Omdat Hij onze ellenden ziet, en dat neigt Hem en spoort Hem aan tot barmhartigheid" 1.

Maar deze aanleiding is op geen enkele wijze oorzaak tot vrijspraak. Integendeel. Wat de Heere in ons vindt is de afzichtelijkheid en vloekwaardigheid van de zonde! Reden te over om Zijn heilige blik vol afkeer af te wenden en Zijn heilige hand vol gramschap uit te slaan. Maar het wonder is nu dat deze veroordelenswaardigheid geen aanleiding is tot veróordeling, maar tot rechtváardiging. Want de aanblik van heel deze - schuldige! - erbarmelijkheid maakt in Gods hart Zijn erbarmen gaande, en dit erbarmen is oorzaak om het oordeel op Zijn Zoon te wentelen en de zondaar vergeving te schenken.

Slechts in stamelende, tastende taal is het onverwoordbare en onbevattelijke geheimenis van de verzoening weer te geven. God neemt reden uit Zichzelf. Hij is niet bewogen door ons lot alsof dáárin de oorzaak van de rechtvaardiging zou gelegen zijn. Maar Hij is wel bewogen mèt ons lot, omdat het aanleiding is om Zijn rechtvaardigheid als barmhartigheid te openbaren in Christus tot behoud. "God

vervaardigt mensen met Zijn liefde die Hij overigens met recht in toom van Zich verstoten kon. Hij maakt in Zijn erbarmen onze ongerechtigheid teniet" 2.

Al wat aan Gods ontferming is, getuigt en glanst van vrijwilligheid. Dit betekent niet alleen dat God eigener beweging, ongedwongen liefheeft. Dat is voor Calvijn bijna te vanzelfsprekend om over te praten: God is immers God, God is soeverein! In volstreekte vrijmacht beslist Hij tot Zijn doen en laten. Zo besliste God tot de schepping aller dingen, zonder iets of iemand die Hem dicteerde.

Maar in de vrije daad van Zijn herschepping valt nog iets geheel anders op: er is alle reden om te haten, maar nochtans heeft Hij lief!

1. In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 32. 2 Op Rom. 4 : 5.

Hier treedt een soevereiniteit en een vrijwilligheid aan het daglicht die wordt gevoed door de vergevensgezindheid der liefde. "De Heere wordt gezegd ons vrijwillig lief te hebben, omdat Hij in ons geen oorzaak vindt tot liefde. Want wij zijn niet waardig om in gunst te worden aangezien. Maar Hij betoont Zich mild en weldoend juist in die daad van Zijn liefde te betonen aan onwaardigen (. .). Nu zien wij hoe God een Vader voor ons wordt en ons beschouwt als Zijn kinderen, namelijk als Hij onze zonden uitdelgt en ons vrijwillig toelaat tot het genieten van Zijn liefde" 1. Calvijn voegt hier dan de waarschuwing aan toe, dat men deze waarheid met grote zorgvuldigheid ter harte moet nemen, "want de mensen verbeelden zich altijd dat zij, tot God komend, iets mee kunnen brengen waardoor zij Hem kunnen bewegen om hen lief te hebben. En er is niets schadelijker voor ons heil dan deze ijdele inbeelding".

Ons heil wordt dus geschaad, wanneer het pure genadekarakter van Gods liefde wordt geschonden. Gods oogmerk is dat wij Zijn ongehouden goedheid "ongeschonden" beseffen en onze zaligheid louter en alleen aan Zijn barmhartigheid toeschrijven.

Alle roem is uitgesloten! Dat Paulus dit niet zomaar vluchtig beweert maar met grote hartstocht bezweert, vindt Calvijn niet zo verwonderlijk. "Want in deze zaak zou het onderricht niet toereikend zijn als de Heilige Geest niet met grote heftigheid Zijn bliksems slingerde (fulmineerde, staat er eigenlijk!) om onze hoogmoed ter aarde te werpen. Alle roem moet ongetwijfeld daarom uitgesloten blijven, omdat wij van ons uit niets kunnen voortbrengen wat Gods goedkeuring of aanbeveling zou verdienen (. .). Paulus laat ons geen druppeltje over" 2.

Met verontwaardiging kan Calvijn "die schurken verfoeien die zo onbeschaamd zijn, zulk een heldere zaak te verduisteren". Dat doen zij die zeggen, dat Abram om zijn rechtschapenheid gerechtvaardigd is en dat het zijn eigen kunde en deugd is geweest, om God te geloven. "Die honden moeten voor ons wel verfoeilijk zijn. Want dat zijn de grootste lasteringen die satan uit kan braken" 3.

1 Op Hosea 14 : 5.

2 Op Rom. 3 : 27.

3 In preek over Gen. 15 : 4, 5, 6, a.w., blz. 17.

Wij zagen al wat Calvijn bij dit zuiver houden van de genade op het oog heeft: de verheerlijking van God, geboren uit een diep besef van Gods vrijwillige goedheid. Nu zou Calvijn niet de theoloog van de Godskennis-èn-de-zelfkennis zijn, als hij ook terzake van de rechtvaardiging niet op de keerzijde zou ingaan. Hij zet zijn Institutie niet voor niets in met de vermaarde volzin, "dat de kennis van God en de kennis van onszelf ten nauwste aan elkander verbonden zijn". Dit is veel méér dan het opschrift boven de eerste paragraaf! Het is ook méér dan het begin van het boek. Het is

beginsel! Het is het grondbestek van de onderwijzing in de christelijke religie. Om deze brandpunten van Godskennis en zelfkennis wentelen Calvijns theologische onderricht en zijn prediking bij de voortduur.

Gelóófskennis aangaande God en onszelf! Dat komt neer op lof en leedwezen, roem en berouw. Calvijn kan eigenlijk niet Gods goedheid bezingen zonder tegelijk de boosheid van de mens aan te klagen. Hoe hoger hij God verheft, hoe lager hij de komaf en de positie van de gevallen mens situeert. Geheel de adel van de mens is in Gods erbarmen gelegen. Zo vormen de verkondiging en de belijdenis van de menselijke misère het voortdurend reliëf van de lof op Gods majesteit. Om het Evangelie te vertolken heeft men twee woorden nodig: schuld en genade. Wie het goddelijk erbarmen predikt, kan - uiteraard - niet om de menselijke erbarmelijkheid heen. Het Evangelie is immers geen geluid in het luchtledige, maar verklankte genade in gericht en vrijspraak, geadresseerde boodschap in arrest en aanzoek. Gods Woord heeft een bestemming. Het is op zondaren gericht. Goddelozen worden geroepen en gerechtvaardigd.

Goddelozen! Dat zijn wij, de geadresseerden. Maar nu heeft Calvijn diep verstaan, dat wij per se niet wensen te zijn die wij - in Gods ogen! - zijn. Een boodschap die gericht is aan „goddelozen”, lijkt ons stellig aan het verkeerde adres. En zonder dat de brief geopend is, gaat hij onverrichter zake per kerende post weer terug als "onbestelbaar". Maar waar de brief geopend wordt - het is door de genadige aandrang en overmachtige daadkracht van de Heilige Geest dat wij het adres accepteren! - wordt het onmiskenbaar duidelijk, waarom hij wel degelijk op het juiste adres is aangekomen. De goddeloze, dat ben ik!

Nu zegt niemand dat grif en graag. Wie dat wel doet, beseft niet wat hij zegt. Dit echt te zeggen is: na-zeggen, in de eerbied der gehoorzaamheid waartoe wij overreed zijn. Gods vóór- zeggen gaat daar aan vooraf. En dit vóórzeggen geschiedt in de prediking van de rechtvaardiging. Daarin openbaart God niet alleen Zichzelf, maar ook ons. Het Woord Gods is onthullend. Het tilt het deksel van ons afgrondelijk bestaan op en boort een bundel licht in ons donker. Het Woord doorlicht ons tot op het gebeente. "Want het Woord deelt in het wezen van zijn Auteur! God nu is de hartekenner. Geen schepsel kan zich aan Zijn blik onttrekken. Daarom vermag het Woord ook de meest verborgen hoeken te ontdekken. De gedachte aan Zijn allesdoordringende Wezen moet telkens als Zijn Woord tot ons komt, ons met een heilige huiver vervullen" 1.

Wie gelooft weet zich, vol schaamte, betrapt. Het Woord blijkt ons wel te kénnen. En wij gaan mee-kennen, in de diep-bevindelijke zin des woords. "Deze leer is niet gelegen in bespiegeling, maar in praktijk" 2.

Zo overrompelend en overtuigend is dit gebeuren telkens weer, dat ieder weerwoord ter verontschuldiging ons op de lippen besterft. Wie een weerwoord meent te hebben, heeft niet gehóórd. Wie heeft gehoord, heeft slechts één antwoord: amen! Wat God van ons weet, komen ook wij aan de weet - voor zover nodig -, omdat Hij het ons onweerlegbaar aan de weet brengt. Dit medeweten is geen zaak van vluchtige kennisname of desnoods onstuimige gewetensovertuiging, maar van bevindelijke kennis van het Woord des Geestes tot in ons geweten.

In deze verbanden heet het bij Calvijn: "Het begin van ons deelgenootschap aan het eeuwige heil dat ons aangebracht is door de Zoon van God, is dat wij weten hoe ellendig onze toestand is en

1 Op Hebr. 4 : 13.

2 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 57.

dat wij dit maar niet met de mond belijden en er een vluchtige inbeelding van hebben, maar dat wij bedroefd zijn met zulk een treurigheid, dat wij verlegen zijn voor God tot aan het haten en verfoeien van onszelf. Wanneer wij zo onze eigen rechters zijn, dan zullen wij door God vrijgesproken worden. Wanneer wij zo dood zullen zijn, dan zullen wij ons leven vinden in Jezus Christus. Want het is niet voldoende, dat wij weten arme zieken te zijn - arm en nooddruftig -, maar het is nodig, dat wij geheel dood zijn, om levend gemaakt te worden door de genade van onze Heere Jezus Christus alleen (...). Totdat wij geheel verbrijzeld zijn, hebben wij geen toegang tot Hem" 1.

Dood moeten wij zijn, verstout zich Calvijn te zeggen! Intussen gaat het hierbij om een zeer levende belijdenis - niet vóór maar dóór het geloof, niet zónder maar ónder Gods genade! - van onze dood-in-schuld-en-vloekwaardigheid. Het is een belijdenis waarbij wij zelf vrijwillig op de rechterstoel plaats willen nemen. En dan niet om ons vrij te pleiten en uit te putten in verontschuldgingen. Dat geschiedt zolang "de brief" ongeopend en ongelezen blijft. Maar waar wij onszelf beoordelen in het ongeveinsde licht van Gods oordeel, kan de uitslag niet anders dan een zelfvonnis zijn. Opdat alle mond gestopt worde 2.

Iedere uitvlucht is afgesneden. Als een voor het gericht aangeklaagde onder de druk van zijn eigen geweten staat, dan zwijgt hij en wacht woordeloos en waardeloos op zijn oordeel. "Voor God tot zwijgen komen, dat betekent: voor Zijn Majesteit sidderen en, als door Zijn bliksem getroffen, in stilzwijgen verstarren" 3.

Waar Gods Recht onze norm wordt, kunnen wij onszelf nog slechts veroordelen en God rechtvaardigen. Zo noemt David God rechtvaardig in Zijn spreken en rein in Zijn richten. Waarbij Calvijn dan aantekent: "Ik denk dat deze woorden zoveel betekenen als: Heere, al zou de hele wereld mij ook vrijspreken, toch draag ik een te zware last. Want ik gevoel dat Gij mijn Rechter zijt en dat mijn geweten mij voor Uw rechterstoel

1 in preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 43 v.

2 Rom, 3 19.

3 Op Rom. 3 : 19.

daagt, zodat de vrijspraak van mensen mij niet zal baten (. .)". Calvijn noemt het dan het enige middel om niet door ijdele inbeelding misleid te worden, om in te keren tot onszelf. Is het daar vanbinnen dan zo betrouwbaar? Nee. Het binnenste moet binnenste buiten! Want onmiddellijk laat Calvijn er op volgen: wij zullen ons met alles wat in ons is voor God stellen zodat wij beven voor Zijn aangezicht! 1. Inkeer tot zichzelf is slechts heilzaam in de toeger tot God.

Wie zich voor God de Rechter van hemel en aarde gesteld weet, kan zich niet troosten met schone schijn. "Het is natuurlijk gemakkelijk en voor ieder mogelijk, om in de studeerkamers der scholen een en ander te wauwelen over de waardigheid der werken tot rechtvaardiging der mensen; maar wanneer men voor Gods aanschijn komt, moeten dergelijke aardigheden verdwijnen, omdat daar de zaak in ernst behandeld wordt, en daar geen woordenstrijd gehouden wordt uit scherts"

En dan moeten wij ons deze Rechter niet voor de geest halen zoals ons verstand Hem uitdenkt en ontwerpt, maar zoals de Schrift Hem ons schildert, namelijk als die God, "door Wiens glans de sterren verduisterd worden, door Wiens kracht de bergen versmelten, door Wiens toom de aarde geschokt wordt, door Wiens wijsheid de verstandigen in hun listigheid gegrepen worden, Wiens rechtvaardigheid ook de engelen niet bij machte zijn te dragen. Die de schuldige niet onschuldig maakt, Wiens wraak - wanneer ze eenmaal ontstoken is - doordringt tot het uiterste der hel" 3. Zo

gaat Calvijn dan nog even door, om te besluiten met het veelbetekenend appèl: "Kortom, deze gehele uiteenzetting zal onbetekenend en zwak zijn, indien niet ieder zich stelt als schuldig voor de hemelse Rechter, en - voor zijn vrijspraak bekommerd - zich uit eigen beweging temeer werpt en vernietigt". Calvijn kan zich geheel vinden in het paradoxale woord van Ambrosius, dat de belijdenis van zonden een wettige rechtvaardiging noemt 4.

1 Op Ps. 51 : 6.

2 III, 12, 1.

3 Idem.

4 III, 11, 3.

In zijn prediking vooral gaat Calvijn op dit schuldbelijden langdurig en diepgaand in 1. "De ware toegang" om tot het rechte verstaan van de rechtvaardiging-door-het-geloof te geraken, is "te komen tot onze eerste staat". En dan neemt Calvijn zijn gemeente mee naar haar plaats van herkomst. "Laten wij zien hoe wij geboren worden in Adam. Wel, wij zien dat wij geheel vervloekt, veroordeeld en verloren zijn. Zolang wij dat niet goed hebben gezien, zullen wij nooit gewaarworden wat het zeggen wil, genade en barmhartigheid van God te verkrijgen. Hier hebt ge dus het ware fundament om goed op te bouwen, namelijk dat wij wèl onderzocht hebben wie wij zijn; en wanneer wij gevonden hebben, dat er in ons niets is dan verlegenheid, zullen wij het geneesmiddel elders zoeken" 2.

Uitdrukkelijk neemt Calvijn dan direct daarop de eventuele indruk weg, dat wij uit onszelf tot zulk een eerlijke bekentenis zouden moeten of kunnen komen. Daarvan is geen sprake. Wij prepareren ons niet voor de genade, en wij bereiden onszelf geen akker toe die vruchtbaar is. Het schuldbelijden is geen natuurlijke acte zónder en tót het Woord, maar Geestelijke, genadige acte ónder en uit het Woord. "Wij hebben om zulk een onderzoek te doen (t.w. van onze verlorenheid) nodig, te komen tot de Schrift". Weliswaar zou een ieder zijn eigen vonnis vellen als hij eerlijk was. Maar dat is het nu juist: wij vleien onszelf en verbergen en verbloemen liever onze gebreken. "Daarom stelt God ons een spiegel voor ogen in Zijn Woord, opdat wij onszelf leren beoordelen voor Hém en niet naar onze fantasie" 3.

De eigenliefde is ons als een blinddoek die ons betovert 4.

We worden eerst door het Woord onttoverd! Het veroordelende Woord van God rukt alle vermomming van ons gelaat en stroopt de franje van ons leven. "Anders zullen wij nooit toegang verlenen aan zulk een goedheid van God zoals ons getoond wordt in de Heere Jezus Christus. Het is nodig dat wij aan onszelf wanhopen om ons vertrouwen op Hem te stellen"

1 Opvallend, hoe Calvijn, die vaak in één preek een aantal verzen behandelt, aan de vier verzen over de rechtvaardiging van Abram vier preken wijdt!

2 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 29.

3 Idem.

4 Idem, blz. 30.

Zondevergeving ontvangen alleen zij die geheel en al verlegen zijn in zichzelf en wier verbeelding gesloopt is.

Hierbij gaat het in geen geval om wanhoop aan God. Integendeel. Het gaat om de hoop op God. Maar dat heeft als keerzijde de wanhoop aan onszelf. Zo schudt Calvijn zijn gemeente wakker uit de slaap van de vermetelheid en vanzelfsprekendheid. En hij tekent de Geestelijke werkzaamheid van het Woord als een drijfjacht waardoor Gods

oordeel ons in het nauw brengt, "zodat wij niet weten wat we doen moeten, en wij er aan toe zijn alsof wij de dood reeds nabij zien, alsof wij Gods hand gewapend zien om het vonnis van veroordeling uit te voeren . . ." 2.

Waar het Woord ons niet wekt, slapen wij voort. In grote diversiteit van beelden benadert Calvijn dit wekkende, ontdekkende gebeuren van het Woord. Het is als een snoeimes. Het is als een drijfjacht. Het is als een wekroep. Het is als een onweerstaanbare hand die terneerslaat. In al deze beelden wil Calvijn de ontiedigende kracht van het goddelijke Woord illustreren. "Tevoren zijn wij opgeblazen met wind en ijdele aanmatiging. En voordat wij ook maar enige werkelijke inhoud van God kunnen ontvangen, moeten wij ledig zijn en gelijk aan arme uitgehongerden"

Ons bedrieglijk hovaardige hart verkeert deze waarheid altijd in haar tegendeel: vol willen wij zijn - desnoods met onze ledigheid en honger en dorst! -, om hoe dan ook in eigen oog geschikt te zijn voor Gods genade. Wij wensen voor de genade "in aanmerking te komen"! Maar de Heere denkt er anders over. Hij wil ons werkelijk zo leeg en berooid hebben als wij in Zijn ogen en Zijn oordeel zijn, zonder éniġ steunpunt in onszelf. "Laat ons als een korte, maar algemene en zekere regel dit vasthouden, dat diegene toebereid is om deel te hebben aan de vruchten van Gods barmhartigheid, die zichzelf, ik zeg niet van de rechtvaardigheid (die er niet is), maar

1 Idem, blz. 31.

2 Idem, blz. 41.

3 Idem, blz. 31.

van de ijdele en opgeblazen waan der rechtvaardigheid, geheel ontledigd heeft. Want voor zover iemand berust in zichzelf, in diezelfde mate staat hij Gods weldadigheid in de weg"! 1 Het is deze Geestelijke verootmoediging die ons heenleidt tot onze Heere Jezus Christus: gebroken in onszelf, worden we gebouwd in Hem, als deelgenoten van de gerechtigheid die Hij ons aangebracht heeft 2.

Nu is deze ootmoed geen verkapte vorm van verdienste(-lijkheid). Zij is geen deugd die wij God aan te bieden hebben. Dan is de ootmoed al weer in haar tegendeel omgeslagen! Ootmoed is ,dat wij zo ontbloot zijn van alle goed (!), dat er ons niets overblijft dan ons neer te werpen voor Gods voeten en te erkennen dat er niets in ons is dan volstrekke armoede en ellende, en dat er geen verwachting van heil is" 3.

Met dit laatste wil Calvijn beslist niet betogen dat er geen verwachting van Gods heil zou moeten zijn. Het is juist het onafscheidelijke en onbedrieglijke waarmerk van de authentieke verootmoediging, dat zij geen kwade gedachten van God kan koesteren maar een hoge dunk heeft van Gods welwillendheid.4

Een ootmoed die zichzelf behaagt en koestert als deugd voor God, is surrogaat. Maar niet minder waardeloos is die ootmoed die in zichzelf blijft steken en parasiteert op de eigen ellende (-kennis) in plaats van hoopvol te hunkeren naar de genade. Daarom laat Calvijn op de zinsnede, dat er voor de verootmoedigde geen verwachting van heil is (bij zichzelf!), ook onmiddellijk volgen, dat wij ons door het gevoel van onze ellende iuist tot Zijn barmhartigheid wenden. "Deze beide zaken kunnen niet gescheiden worden" 5.

Er is maar één manier om onszelf waarlijk te vernederen: "dat wij geheel arm en ledig

1. 12, 8.

2 Uit preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 31.

3 Idem.

4 Vgl, mijn Belofte-Boete-Ballingschap, Dordrecht 1978, blz. 84 v. Voorts blz.. 143 v.

van dit boek.

5 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 31 v.

aan Gods barmhartigheid plaats geven" 1.

Wie zich dus afvraagt: wanneer mag ik nu Gods genade aangrijpen, die krijgt van Calvijn ten diepste een opmerkelijk ongekunsteld en ondubbelzinnig antwoord: "Wij zijn dus geschikt om de genade Gods aan te grijpen en te behouden, wanneer wij het vertrouwen op onszelf geheel en al weggeworpen hebben, en alleen vertrouwen op de gewisheid van Zijn goedheid, wanneer wij - zoals Augustinus zegt - onze eigen verdiensten vergeten en Christus' gaven omhelzen" 2.

Dus kortgezegd is dit de eigen aard van de ootmoed des geloofs, dat wij onszelf wegwerpen en Gods goedheid in Christus omhelzen.

Dat Christus de vermoeiden en de belasten roept, krijgt bij Calvijn een zwaar accent, "opdat daardoor uitgesloten worden de Farizeeërs die door hun eigen rechtvaardigheid verzadigd, hun armoede niet bekennen, en ook de verachters die onbekommerd om de toom Gods, voor hun kwaad geen genezing zoeken"

De zelfgenoegzamen sluiten zichzelf buiten, omdat., zij genoeg hebben aan zichzelf. Vandaar het accent! Maar even geaccentueerd werpt Calvijn de gedachte van zich, dat de boete een menselijke krachttoer zou zijn of als grond voor de rechtvaardiging in aanmerking zou komen. "Wij hebben die foltering der zielen weggenomen, dat het verschuldigde moet volbracht worden. Wij hebben geleerd dat de zondaar moet zien niet op zijn verbrijzeling, niet op zijn tranen, maar dat hij beide ogen alleen op 's Heeren barmhartigheid moet vestigen" 4.

Hier legt Calvijn zijn diepste intentie bloot: de zelf verfoeiing is geen afrastering, geen obstakel voor het genadepleidooi, maar kan er juist niet van gescheiden worden. En omgekeerd: geen toevlucht tot Gods barmhartigheid zonder zelfmishagen!

Met deze wederzijdse onafscheidelijkheid wil Calvijn onderstrepen hoe "vrij", hoe onbetaalbaar, maar ook hoe geheel en al onbetaald Gods genade te onswaart is.

1 III, 12, 6.

2 III, 12, 8.

3 III, 4, 3.

4 Idem. Vgl. A. D. R. Polman, a.w., blz. 76.

"Er was geen gesteldheid van uw zijde ..." 1! Onze zaligheid komt in geen enkel opzicht, zelfs niet voor een enkele druppel uit óns voort. Dit te beseffen, is onontbeerlijk om in Gods genadige vergeving te delen. "En wanneer ik zo spreek, wil dat niet zeggen dat wij een kennis moeten hebben die in onze hersens rondfladdert, maar het is nodig dat wij in onze harten dodelijk verslagen zijn en dat wij het oordeel van God gevoelen, Die ons verschrikt, om ons geheel wanhopig te maken. Want wat weten wij ervan, wat het zeggen wil voedsel te hebben, als de honger ons niet kwelt? Als wij dik en zat zijn, zou ieder in zo'n toestand blijven: wij zouden brood noch rantsoen zoeken - zoals men dat uitdrukt -, maar hónger spoort ons aan om voedsel te zoeken. Wanneer wij ziek zijn, komen wij om een geneesmiddel, maar wanneer een mens ongevoelig is en in het geheel niet verslagen door het gevoel van zijn kwaal, zal hij honderd maal sterven zonder hulp te vragen. Het is dan nodig, dat de kennis van onze ellende ons zozeer raakt, dat wij werkelijk in de dood zijn en de dood gevoelen waarvan de Schrift spreekt, om te haken naar het leven dat onze Heere Jezus Christus ons aanbiedt door Zijn Evangelie. Daarom overtuigt de Schrift ons zo dikwijls van onze zonden en doet zij ons als het ware een proces aan" 2.

Al de dreigingen, vonnissen en verwijten van de Heilige Schrift zijn evenzovele hamerslagen die God op ons laat neerkomen, om ons te brengen tot de ware verootmoediging waarvan wij zo ver verwijderd zijn.

We dienen hier nauwkeurig te luisteren. Niemand leze deze en dergelijke passages zó, alsof Calvijn zou beweren dat een "gezond" mens, die nu eenmaal niets met Gods genade kan aanvangen, daarom maar af moet wachten of hij ooit eens eerst aan zijn ziekte wordt ontdekt. Calvijn wist te goed dat - hoewel de natuurlijke mens niets met Gods genade kan doen - Gods genade terdege wat kan doen met een natuurlijk mens. De Heere is geen Heelmeester Die wacht tot wij eigener beweging

1 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 32.

2 Idem, blz. 32 v.

ons tot Hem begeben, maar Die vrijwillig komt tot wie Zijn deur voorbijgaan! En Hij doet dat ... in de Heilige Schrift. Maar ... als Hij dan komt, stelt Hij - in Zijn Woord - eerst de diagnose, alvorens Zijn therapie toe te passen. Het is Zijn vóór-komende genade die ons genade-behoefstig maakt en aan de weet brengt van welke dodelijke en vervloekte kwaal Hij geneest.

Calvijn schroomt dan niet om krachtige termen te gebruiken: het Woord is van een verbrijzelende kracht, desnoods gebruikt het geweld! "Wanneer ge zo dikwijls het woord verbrijzeling hoort, versta daaronder dan de verwonding des harten, die niet toestaat dat de mens die verslagen ter aarde ligt, zich opheft. Door zulk een verbrijzeling moet uw hart gewond zijn, indien ge met de nederigen, naar Gods Woord, wilt verhoogd worden. Als dat niet geschiedt, zult ge door de machtige hand Gods vernederd worden tot uw schaamte en schande" 1.

Héél het Woord in zijn volle omvang heeft allerwegen beschuldigende noties, maar wel in het bijzonder is Gods heilige Wet van een aanklagende kracht. Wie zich door Gods Wet laat gezeggen, ervaart haar dodelijke werking. Zij haalt al onze verbeelding neer en toont ons dat er niets dan verdoemelijke in ons huist. En "nadat God dit vonnis heeft uitgesproken: "Vervloekt die niet zal vervullen al de dingen die hier geschreven zijn", is Hij er niet mee tevreden Rechter te zijn en de mensen met de mond veroordeeld te hebben, maar Hij wil dat het volk o• k antwoorden zal met Amen, dat wil zeggen, dat een ieder zijn ongelijk erkent, en belijdt dat het vonnis dat Hij uitgesproken heeft rechtvaardig en billijk is" 2.

Zo worden wij aangespoord om onze Heere Jezus Christus als onze gerechtigheid te zoeken. Waardoor? Door de Wet. Nauwkeuriger: door de Geest van Christus die de Wet hanteert. Immers, "wanneer de Geest van Christus de Wet niet levend maakt,

1 III, 12, 6.

2 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 35.

dan is zij buiten twijfel nutteloos" 1. In Christus' hand heeft zij nut en zet zij vrucht. Hij snijdt ermee om te genezen. Het is een en dezelfde chirurg die het ontleedmes gebruikt èn ook de wonden heelt! Het gaat om het laatste. Maar dat gaat niet buiten het éérste om!

Al wie zich deze ontmaskering niet laat welgevallen en er zich hooghartig aan onttrekt, versmaadt onze Heere Jezus Christus net zo hartgrondig en heilloos als de losbandigste goddelozen en verachters van God 2.

De onvervalste verootmoediging van het geloof is deze: dat wij niet onszelf onze zonden kwijtschelden, maar over onszelf het vonnis uitspreken, en, om met God

verzoend te worden, een onopgesmukte belijdenis doen van onze schuld, vol schaamte en berouw. En het kardinale kenmerk - wij komen er nog eens op terug - van iedere "tollenaar" die zich ellendig en verloren weet, is de heenwending tot Gods erbarmen! Dit maakt de boete van de tollenaar uit de bekende gelijkenis namelijk zo echt, dat hij zich, hoezeer hij ook zondaar is - of moeten wij zeggen: juist omdat hij zondaar is? -, verlaat op de vergiffenis uit genade en hoopt op Gods genegenheid. Wie zo belijdt schuldig te staan, maar nochtans pleit op vrijspraak, die doet afstand van het vertrouwen op zijn werken. En door zulken laat God zich verbidden, die bevende alleen tot Zijn ontferming de toevlucht nemen 3.

In heel Calvijns boeteprediking zit een gestage en onafgebroken beweging naar één vastomlijnde bestemming: de lofzegging op Gods rechtvaardigheid en barmhartigheid alleen. "Daar hebt ge in één woord waarop God aanhoudt, wanneer Hij ons ontdoet van alle mening van onze deugden: het is omdat Hij alleen als

1 Op Ps. 19 : 8.

2 Idem, blz. 37.

3 Op. Luk. 18 : 13.

rechtvaardig erkend wil zijn, en dat wij verloren en veroordeeld zijn in onszelf" 1. Wat wij angstvallig pogen te verbergen, daar is God nu juist alleen naar op zoek. "Hij zoekt niets in ons dan onze ellende, om ze te verhelpen, opdat Hij alleen erkend worde als rechtvaardig, en de lof van ons behoud Hem Zelf geheel en al gegeven worde" 2.

Wie het antwoord leert spellen op de vraag "uit Wie" de rechtvaardiging is, heeft gelijktijdig de sleutel gevonden om het "tot Wie" te openen. "De doelloorzaak is de betoning van Gods rechtvaardigheid en de lof van Zijn goedheid" 3.

Want als "alle deeltjes van onze zaligheid" zozeer buiten onszelf liggen, hoe zouden wij dan nog roemen in iets van onszelf? 4

Met Bernardus van Clairvaux roemt Calvijn: "Dit is de gehele verdienste van de mens, dat hij zijn ganse hoop op Hem stelt Die de gehele mens zalig maakt". En: "Voor U blijve de eer onaangetast. Mij gaat het goed wanneer ik vrede heb: ik wijs de eer geheel af, opdat ik, wanneer ik mij aanmatig wat niet van mij is, niet ook verlieze wat mij aangeboden is" 5.

Als het nu tot de ware kennis van God behoort, dat wij - door het bewustzijn van onze eigen ongerechtigheden verbrijzeld - bedenken dat Hij ons onwaardigen weldoet, wat pogen wij dan nog tot ons grote nadeel de Heere te ontfutselen zelfs een klein deeltje van de lof van Zijn onverdiende weldadigheid? 6 "De hoofdsom is deze, dat de mens zich geen korreltje rechtvaardigheid zonder heiligschennis kan toeëigenen, omdat dan evenveel ontnomen en onttrokken wordt aan de eer der goddelijke rechtvaardigheid" '. En wie niet langer zijn eigen eer, maar die van God zoekt, wie in Zijn genade rust en in Zijn vaderlijke liefde alle zaligheid vindt en met God-alleen tevreden is, die roemt ginder waarheid in de Heere'.

1 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 38.

2 Idem, blz. 36.

3 III, 14, 17. Idem.

4 III, 12, 3. III, 13, 1. III, 13, 2.

5 I. 9)

II. Wie rechtvaardig?

De tweede vraag die voor ons ligt - om Wie wij gerechtvaardigd worden - is niet de tweede omdat zij van secundair, ondergeschikt belang zou zijn. Zij komt slechts op de tweede plaats omdat wij geen twee dingen tegelijk kunnen zeggen. Want eigenlijk zou dat moeten. Het gaat mimers in dit tweede onderdeel om de materiële oorzaak, de grondoorzaak waarop onze rechtvaardiging berust, en dat is niemand anders dan Christus en Zijn middelaarswerk. En nu is het verzoeningswerk van Christus geen ogenblik los te koppelen van Gods barmhartigheid, en - andersom -: deze werkende oorzaak is onafscheidelijk verbonden met de grondoorzaak. Eenvoudigweg omdat Christus' Zelfofferande om zo te zeggen het gehalte, de gestalte en de vertolking van Gods barmhartigheid is. De voorstelling van Gods barmhartigheid afgedacht van Christus, is een abstractie; het is slechts een denkbeeld, even schimmig als de idee van een zon zonder warmte en zonder licht, even leeg als de gedachte van een voorjaarsregen zonder vocht en groeizaamheid.

Dat God met ons verzoend wil zijn en ons rechtvaardigen wil uit loutere goedheid, betekent niets anders dan dat Hij dat doet om Christus' wil. 1 Kor. 1 : 31.

Daarmee is heel wat gezegd! Niets minder dan dat God de zondaar niet rechtvaardigt buiten het offer om, geen zonden vergeeft zonder bloedstorting, de goddeloze niet aanneemt zonder genoegdoening. Gods vergeven bestaat niet uit toegeven, maar voltrekt zich in het overgeven van onze vervloeking en schuld aan Zijn eigen Zoon. De straf die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, predikt Jesaja. De vrijspraak waarmee God ons genadig de onschuld toerekent, is geen woord van ongegronde willekeur, maar uitspraak en verklaring van recht, gegrond op werkelijkheid. Maar dan van een wonderlijk recht en een unieke werkelijkheid! Het betreft het recht dat in de offerande van Christus zijn loop had, en het geldt de werkelijkheid die zich baanbrak in Zijn kruis en opstanding.

God was de wereld in Christus met Zichzelf verzoenende (2 Kor. 5 : 19). In dit Paulus-woord leest Calvijn: "In de Zoon handelt dus de Vader. De anders verre God komt ons in Christus nabij. Zo is Christus onze ware Immanuël, dat is God-met-ons. Als Hij komt, nadert Góds ons" 1.

De Vader en de Zoon zijn één. Hun werk is een. "Wie dus de Zoon heeft, heeft ook de Vader. Juist daarom spreekt Paulus hier zo met nadruk, opdat wij leren om aan Christus alleen genoeg te hebben, omdat wij in Hem God de Vader vinden" 2.

Gods liefde laat zich buiten Christus niet zuiver denken, laat staan kennen. Als dus Gods liefde onze zonden bedekt en niet- toerekent, geschiedt dat in en om Christus. "Zolang God ons onze zonde toerekent, moet Hij ons haten; want Hij kan zondaren niet vriendelijk en genadig zijn" 3.

Maar, zo vraagt Calvijn zich dan af, hoe kan God nu iets haten wat Hij kennelijk tegelijk liefheeft? Immers, buiten Christus kan Hij geen zondaar liefhebben, maar ... het is juist alleen Zijn liefde die Christus tot verzoening wegschenkt! In plaats van deze knoop te ontwarren en de lijnen logisch doorzichtig te maken, stelt Calvijn dan heel eenvoudig en onbevangen: God heeft ons liefgehad van eeuwigheid, en wel in Christus. En als we dan toch nog zoeken naar wat er nu voorop gaat: Gods liefde die voor goddelozen Christus beschikt óf Gods Christus Die het eerst mogelijk maakt dat God ons bemint -, dan antwoordt Calvijn: "Van Góds uit gezien is de liefde het eerst.

1 Op 2 Kor. 5 : 19.

2 Idem. 8 Idem.

Van óns uit gezien is echter Christus het eerst. Zonder Hem kennen wij slechts een toornige God. Eerst het Middelaarschap van Christus laat ons God als de genadige God kennen. Zo moeten wij beide kanten van de ene waarheid tegelijk in ogenschouw nemen: het vrije erbarmen van de Vader heeft ons de Verlosser geschonken, en toch is de toom van God eerst door het offer van de Zoon gestild" 1. Idem. II, 16, 3.

Men proeft het pastorale motief in deze wijze van benadering: niemand make zich illusies van Gods liefde buiten Christus' verzoenend sterven om! De herder dringt de schapen naar Jezus!

Er is ook nog een wat andere invalsweg om hetzelfde geheimenis naderbij te komen. Die bewandelt Calvijn in zijn Institutie.

God, Die de hoogste rechtvaardigheid is, kan de ongerechtigheid niet gedogen, laat staan beminnen, zo luidt de grondstelling. NU hebben wij allen "in ons iets wat Gods toom waardig is"! Dat "iets" kan God alleen maar haten. Het is: heel de binnenste verdorvenheid die in ons huist, en al het bederf dat uit ons opwelt. Maar nu neemt de Heere "nóg iets" in ons waar. "Omdat de Heere wat het Zijne is in ons niet verderven wil, vindt Hij nog iets dat Hij naar Zijn goedertierenheid bemint Want ook al zijn wij door eigen misslag zondaren, zo blijven wij toch Zijn .schepselen. Ook al hebben wij ons de dood berokkend, Hij had ons niettemin tot het leven geschapen. Zo wordt Hij door loutere en onverdiende liefde tot ons opgewekt, om ons in genade op te nemen".

Wij dienen goed te lezen wat Calvijn hier zegt: niet dat God ons nog liefheeft om restanten en fragmenten van het goede in ons, maar dat Hij naar Zijn loutere barmhartigheid ons liefheeft om wat Hij oorspronkelijk met ons voorhad. Hij schiep ons ten leven. En dit Zijn voornemen was onze bestemming. De méns opgeven is niet alleen diens bestemming opgeven, maar ook Zijn eigen voornemen laten varen. Gods wélbehagen is gemoeid met de redding van zondaren! "Maar, daar er een eeuwige en onverzoenlijke strijd is tussen rechtvaardigheid en ongerechtigheid, kan Hij ons, zolang wij zondaren blijven, niet geheel opnemen. Opdat Hij dus met wegneming van alle stof tot vijandschap, ons geheel met Zich zou verzoenen, doet Hij na de verzoening in Christus' dood voorgesteld te hebben, al het kwaad dat in ons is, teniet, opdat wij, die tevoren onrein en vuil waren, voor Zijn aangezicht rechtvaardig en heilig verschijnen mogen". En dan komt Calvijn toch weer uit bij zijn positie die hij in zijn Korinthe- commentaar inneemt: "God de Vader komt met Zijn liefde vóór onze verzoening in Christus. Ja zelfs, omdat Hij ons eerst bemint, verzoent Hij ons daarna met Zich I. Maar omdat de ongerechtigheid, die Gods verbolgenheid verdient en die voor Zijn aanschijn vervloekt en verdoemelijk is, in ons blijft totdat Christus ons door Zijn dood te hulp komt, hebben wij niet eerder een volkomen en vaste gemeenschap met God dan wanneer Christus ons met Hem verbindt. En daarom, wanneer wij ons een God willen beloven Die met ons verzoend en ons goedgunstig is, dan moeten wij op Christus alleen onze ogen en harten vestigen" 2.

Ook Calvijn lost het geheim, waarom God de zonde niet tolereert, maar evenmin de zondaar negeert, niet op.

1 Paulus schrijft immers in Rom. 5 : 8 dat God Zijn liefde jegens ons bevestigt, dat Christus voor ons gestorven is, toen wij nog zondaren waren!

2 II, 16, 3. Later komt Calvijn hier nog op terug, namelijk in II, 17, 2, waar hij deze formulering gebruikt: "Opdat niets Gods liefde tot ons in de weg zou staan, heeft Hij het middel der verzoening gesteld in Christus". Waaraan hij in een Augustiniaans aandoende zinswending toevoegt: "God was op onuitsprekelijke wijze, in de tijd dat Hij ons beminde, tevens vertoorned op ons, totdat Hij verzoend is in Christus". Bij Augustinus heet het: "Dus beminde God ons op wonderbare en Goddelijke wijze, ook toen Hij ons haatte. Want Hij haatte ons, in zoverre wij waren zoals Hij ons niet gemaakt had. En omdat onze ongerechtigheid zijn werk niet in alle opzichten vernietigd had, wist Hij tegelijkertijd in een ieder onzer zowel te haten wat wij gedaan hadden, als te beminnen wat Hij gemaakt had". Zie II, 16, 4.

Het blijft bij tasten en benaderen. Maar wat hij scherp heeft waargenomen en tonder aarzeling doorgeeft, is, dat wij buiten Christus onder Gods toom liggen, niet maar subjectief - voor ons besef -, of ogenschijnlijk - omdat Gods liefde ons slechts nog niet verklaard zou zijn -, maar zeer reëel! Zó reëel, dat Christus tussenbeide moest komen om met Zijn zoenoffer aan God de Vader genoegdoening te schenken en Zijn toom te stillen'. Zodat Calvijn met volle overtuiging belijdt: "Als het om de vraag gaat, waarom God ons liefheeft en als rechtvaardig beschouwt, dan moet noodzakelijk Christus naar voren treden, opdat Hij ons met Zijn gerechtigheid bekleedt" 2.

Zeker, deze gerechtigheid is Gods gave. "Uit Hem alleen komt zij voort. In de hemel heeft zij haar oorsprong. Maar in Christus wordt zij ons openbaar" 3.

In Dié Christus wordt Gods gerechtigheid ons deel, Die vlees geworden is opdat de zonde in Zijn vlees veroordeeld zou worden. In Die Christus Die tot zonde is gemaakt, opdat wij zouden worden gerechtigheid Gods in Hem. Buiten Deze Man van Smarten blijft Gods rechtvaardiging ons vreemd en ver. Daarom zegt Calvijn, "dat Christus voor ons is als een ter beschikking gestelde bron, waaruit wij kunnen putten datgene wat anders zonder vrucht verscholen zou blijven in die verborgen en diepe bronwel, die mi in de Persoon van de Middelaar tot ons opwelt" 4.

Van dit onvergelykelijke goed blijven wij verstoken, totdat Christus de onze wordt! 5. Dat God ons rechtvaardigt, betekent dan ook niet minder (en ook niet meer!) dan dat Hij ons beschouwt en benoemt als iets wat wij niet zijn in onszelf, maar in Christus Die geleden heeft. Niet de schuld - het onze! - rekent Hij ons toe, maar iets "vreemds" - de gerechtigheid van Christus -. God kwalificeert ons niet op grond van enige kwaliteit in onszelf, maar juist

1 Vgl. II, 16, 2.

2 Op Rom. 4 : 3.

3 Op Rom. 3 : 22. Vgl. Inst. II, 17, 1.

4 III, 11, 9.

5 III, 11, 10.

bij gebrek daaraan 1. Deze gerechtigheid is dus geen deugd of hoedanigheid die wij moeten zoeken bij onszelf, maar het is "de gunst die God ons toedraagt wanneer het Hem behaagt onze zonden te begraven en er geen acht meer op te slaan, en tenslotte ons te achten alsof wij zelf de Wet hadden vervuld. En waarom dat? Omdat Jezus Christus rechtvaardig is en de gerechtigheid die Hij volbracht heeft, ons is toegerekend en toegewezen. En dat alles zo, dat zij de onze is, omdat ze ons is gegeven door God Zijn Vader en Hij Zich dagelijks aan ons aanbiedt door het Evangelie. Zo deelt Hij ons Zijn gerechtigheid mee, wanneer wij Hem bezitten" 2.

Wie zo Christus' gerechtigheid mag aangrijpen en daarmee bekleed voor Gods aanschijn verschijnt, staat daar niet als zondaar, maar als rechtvaardige,³ dat wil zeggen als goddeloze (in zichzelf) en tegelijk als rechtvaardige (in Christus).

Wij hebben hierbij niet te speuren naar menselijke gerechtigheid en waardigheid. "Niets van dat alles. Maar laten wij ermee tevreden zijn dat God ons aanneemt voor rechtvaardig ook als wij het niet zijn (...). Want wij krijgen van Jezus Christus wat ons ontbreekt (...), aangezien daarvan in ons geen druppel en geen korrel aanwezig is. De werken moeten dus neergeslagen worden, wanneer wij onze gerechtigheid elders zoeken" 4.

Rechtvaardig zijn wij voor zover en omdat wij in Christus zijn. In Christus ligt immers onze gerechtigheid. Buiten ons. Nochtans wordt deze gerechtigheid de onze, maar: door geen ander recht komt zij ons toe, dan omdat wij Christus deelachtig zijn.

"Want wij bezitten al Zijn rijkdommen met Hem" 5. Zo gaan wij schuil onder de kostbare zuiverheid van Christus, onze eerstgeboren Broeder, door Wiens volmaaktheid onze gebreken bedekt en begraven worden! 6.

1 J. Koopmans, De Nederlandsche Geloofsbelijdenis, Amsterdam 1939, blz. 116.

2 In preek over Gen. 15 : 4, 5, 6, a.w., blz. 22.

3 III, 11, 2.

4 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 38.

5 III, 11, 23.

6 Idem.

Hoezeer deze gerechtigheid ook ons eigen wordt, zij wordt nooit ons absolute privé-bezit. Zij blijft van Christus en wordt Hem nimmer onteigend. Daarom steunt de gerechtvaardigde niet op zijn geréchtigheid, maar leeft uit het geloof. En dit geloof is niets anders dan het leven en de gerechtigheid buiten zichzelf In Christus zoeken! En bekennen wij niet juist daarmee, midden in de dood te liggen, zoals het klassieke Avondmaalsformulier leert? Deze uiterste zwakheid maakt onoverwinnelijk sterk en weerbaar. Want hoezeer het dan ook nog waar is, dat de duivel ons beschuldigt, en zelfs dat God gereed is om ons te richten ..., daar is onze Heere Jezus Christus als onze wijkplaats en onze gerechtigheid. Hij is het Die voor ons in de bres treedt als pleitbezorger. "Dan is daar Zijn gehoorzaamheid die ons tot mantel dient om al onze opstandigheid en ongehoorzaamheid te bedekken. Hij heeft voor ons voldaan en heeft voor al onze schulden betaald door de verdienste van Zijn sterven, en Hij heeft voorts Zijn bloed gestort om ons te reinigen. Kortom, wij vinden in de Persoon van de Zoon van God alles wat vereist is om ons aangenaam te maken" 1.

Nergens anders hebben wij onze gerechtigheid te zoeken dan in de wassing met Zijn bloed, dat Hij in Zijn Zelfofferande voor Ons uitgestort heeft ter voldoening en als volkomen gehoorzaamheid. Daarin is voor heel onze majesteitsschennis het graf gedolven 2.

Nu behoeft de hemel ons niet meer af te schrikken vanwege zijn heiligheid, en de hel niet meer te beangstigen vanwege haar aanspraken. Wèl, als wij op onszelf blijven staren: want wie heeft vleugels om zo hoog ten hemel te stijgen, en wie kan de mond van de helse afgrond vergrendelen? Jezus Christus heeft echter betuigd, dat er vele woningen zijn in het huis van Zijn Vader, en dat Hij er niet ontvangen is "voor Zijn particulier profijt", maar om ons tot Zich te verzamelen als Zijn inedeërfgenamen. En wat de hel betreft: Hij is er in afgedaald en heeft de angsten verdragen die ons bereid waren 3.

' Idem, blz. 43.

2 Idem, blz. 59.

3 Idem, blz. 49.

"Nergens elders dan in de verschrikkingen van Christus, onze Verlosser, moeten wij onze vrede zoeken" 1.

Nu onze zaak er zo voor staat, hebben wij vrijmoedigheid om te doen, wat Paulus doet (t.w. in Rom. 8): "Hij tart daar èn satan èn alles wat tegen ons is, alsof hij zei: Doordat wij afstand gedaan hebben van alle aanmatiging en wij ons niet meer inbeelden iets te vermogen voor God, wanneer wij voor Hem verschijnen, weten wij, dat - omdat Hij ons uitverkoren heeft door Zijn onverdiende goedheid en ook tot Zich geroepen door het Evangelie - men kan beschuldigen zoveel men wil ... Wij zijn immers door Hem

gerechtvaardigd en vrijgesproken! En hoe? Zie, daar is onze Heere Jezus Christus, Die tussenbeide komt, zegt hij, en uit kracht van dat pleidooi zijn wij vrijgesproken" 2.

Al wie zélf nu nog iets aanbetalen wil, vergrijpt zich aan Christus en Diens algoezaamheid. Want zo iemand "matig zich het ambt van Jezus Christus aan, en dat is een al te afschuwelijk vergrijp" 3.

Jezus is het alleen en volkomen, èf Hij is het niet. En Hij is het! Geen onderdeel, geen beginstadium of sluitstuk, maar algeheel fundament. "Hoedanig een fundament is Christus in ons? Zulk één soms, dat Hij voor ons het begin der zaligheid geweest is, opdat de vervulling door ons zou aangebracht worden? En heeft Hij slechts de weg geopend, opdat wij daarop in eigen kracht verder zouden gaan? Geenszins, maar (...) Hij is ons gegeven tot rechtvaardigheid! Niemand is dus goed in Christus gefundeerd dan hij, die een volkomen rechtvaardigheid in Hem heeft. Want de apostel zegt niet, dat Hij gezonden is om ons te hélpén tot het verkrijgen der rechtvaardigheid, maar opdat Hij Zelf onze rechtvaardigheid zij (1 Kor. 1 : 30)" 4.

En dan welt de lof van Christus uitbundig op uit Calvijns hart. Wat betekent het, dat Christus onze gerechtigheid is? Dit, "dat wij in Hem uitverkoren zijn van eeuwigheid voor de grondlegging der wereld, zonder enige verdienste onzerzijds, maar naar het

1 III, 13, 4.

2 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 49.

3 Idem, blz. 55.

4 III, 15, 5.

voornemen van Gods welbehagen; dat wij door Zijn dood verlost zijn, van de vloek des doods en het verderf bevrijd; dat wij Hem door de hemelse Vader aangenomen zijn tot kinderen en erfgenamen; dat wij door Zijn bloed met de Vader verzoend zijn; dat wij, aan Hem tot bewaring geven, onttrokken worden aan liet gevaar van ondergang en vernietiging; dat wij, zo in Hem ingelijfd, reeds enigermate het eeuwige leven deelachtig zijn en door Ic hoop het Koninkrijk Gods binnengetroden zijn. En nog zijn wij Met aan het eind: dat Hij Zelf, nadat wij zo deel aan Hem gek regen hebben, ook al zijn wij nog dwaas in onszelf, ons voor God tot wijsheid is; ook al zijn wij nog zondaren, dat Hij ons tot rechtvaardigheid is; ook al zijn wij onrein, dat Hij ons tot reinheid is; ook al zijn wij zwak, ongewapend en blootgesteld aan satan, dat toch voor óns is de macht die Hem gegeven is in hemel en op aarde, waarmee Hij voor ons satan vertreedt en de poorten der hel verbreekt; ook al dragen wij het lichaam des (loods nog met ons om, dat Hij toch ons het leven is. Kortom, dat alles wat van Hem is, van ons is, en dat wij in Hem alles hebben, maar in onszelf niets".

III. Door Wie

Wie zouden boven dit derde onderdeel ook kunnen zetten: door wát? Het is ons immers te doen om de instrumentele oorzaak van de rechtvaardiging. En dat is zonder twijfel: het geloof. Toch hebben we goede reden om de formulering "door Wie" te bezigen. Daarmee wil direct al geattendeerd zijn op het feit, dat het geloof slechts instrument is. Het geloof kan nooit op eigen kracht opereren, heeft geen eigen inbreng, is niet zelfstandig. Het geloof is voluit aangewezen op een "Wie": het leeft van de adem Gods, de Heilige Geest. Is het windstil, dan hangen de zeilen van het geloof slechts ademloos en roerloos neer. Maar steekt de Geesteswind op, dan staan de touwen strak en de zeilen bol.

Als er iemand is die dat zelf zo geloofd en anderen geleerd heeft, is het wel Calvijn, de theoloog van de Heilige Geest. Daarom is het stellig niet te ver gezocht, maar juist voor de hand liggend om het "door wat" (t.w. het geloof) eens te vervangen door het "door Wie" (t.w. de Heilige Geest). Niet om de functie van het geloof op deze wijze te verschrompelen of de noodzaak ervan te ver-schemeren, maar veeleer om de aard en de herkomst ervan meer tekening en timbre te geven.

Naar analogie van de kanttekening waarmee we hoofdstukje II zijn ingezet, moeten we opmerken dat we niet daarom nu pas - in de derde plaats! - over de Heilige Geest spreken, omdat Zijn aandeel in de rechtvaardiging derderangs zou zijn. Verre van dat! De Heilige Geest speelt van meet aan een beheersende, want doorslaggevende rol. Al wat door de Vader teweeggebracht is en in de Zoon tot stand kwam, zou ons vreemd en onherkenbaar blijven, als niet de Heilige Geest het ons ter hand wilde stellen. Ook hier geldt: eigenlijk zouden we een veelvoud van dingen tegelijk moeten zeggen ... En omdat we daartoe niet bij machte zijn, noemen wij eerst de Vader uit Wiens ontferming de rechtvaardiging opwelt, dan de Zoon om Wiens bloedstorting de rechtvaardiging haar bestand krijgt, en daarop de Heilige Geest door Wiens intrek en inwerk de rechtvaardiging ons deel wordt en gekend wordt.

Het behoeft nauwelijks gezegd, dat dit laatste in niet de geringste mate van ondergeschikt belang is. Het tegendeel is waar. Door de Heilige Geest slaat God in Christus de laatste hand aan Zijn herscheppende arbeid. Zonder het sluitstuk van de Geest is dit werk niet af. De toepassing en toeëigening van het heil is een even onmisbare en wondere schakel in de keten van het heil als het vaderlijk voornemen en de borgtochtelijke verwerving ervan. Het inwerk van de Geest is een even wezenlijk moment van het heil als het borgwerk van Christus.

Calvijn was zich dit terdege bewust. Het derde boek van zijn Institutie krijgt niet voor niets het veelbetekenende opschrift mee: "Over de wijze waarop de genade van Christus verkregen wordt", en het eerste hoofdstuk heet dan niet voor niets: "Dat hetgeen over Christus gezegd is ons ten voordeel is door de verborgen werking des Geestes"!

Zonder de Heilige Geest baat ons de genade van Christus niet. "Al wat Christus tot zaligheid van het menselijk geslacht geleden en gedaan heeft, is voor ons zonder nut en van geen gewicht, zolang Christus buiten ons is en wij van Hem gescheiden zijn" 1. Hij moet de onze worden en in ons wonen, en wij moeten met Hem samengroeien. Dan trekken wij profijt van Zijn volbrachte werk. Wel, deze gemeenschap met Christus komt slechts tot stand door de Heilige Geest. Deze is de band waardoor Christus ons krachtadig aan Zichzelf verbindt'. Daarom "ligt Christus in zekere zin werkeloos temeer, totdat onze harten gericht zijn op de Geest. Want voordien aanschouwen wij Christus slechts onverschillig buiten ons en daarom ver van ons" 3. Alleen door de Geestelijke vereniging - "dat heilige huwelijk"! - met Christus aangaan

wij Zijn Zaligmakersnaam verstaan 4.

Vlak daarop laat Calvijn dan een gedachte volgen die voor ons in dit verband van grote importantie is. Het is deze: "Maar daar het geloof het voornaamste werk van de Heilige Geest is, wordt op het geloof voor een groot deel betrokken wat men op vele (Schrift-)plaatsen leest om Zijn kracht en werking uit te

drukken" 5. Hier betoogt Calvijn met zoveel woorden wat wij zo-even al aanduiden: dat wij in en achter het geloof steeds de Heilige Geest werkzaam moeten weten. Niet het geloof is, welbeschouwd, de sleutel tot het verstaan van de Evangelie-beloofte, maar de Heilige Geest. Deze is "de inwendige Leraar door Wiens werkzaamheid de belofte der zaligheid in onze harten doordringt,

1 III, 1, 1.

2 Idem.

3 III, 1, 3.

4 Idem.

5 III, 1, 4.

welke anders slechts de lucht of onze oren zou treffen" De Geest mag men de sleutel noemen waardoor de schatkamers en voorraadschuren van het hemelse Koninkrijk ons worden ontsloten.

In dit kader nu brengt Calvijn in zijn Institutie de rechtvaardiging ter sprake. De betekenis van deze plaatsing moet ons niet ontgaan! De rechtvaardiging hoort naar Calvijns overtuiging thuis in de leer en vooral in de werkingsfeer van de Heilige Geest, evenals de bekering, het gebed en de predestinatie 2, om de grote hoofdmomenten nu maar te noemen. Niet de Godsleer en niet de christologie vormen de gezichtshoek van waaruit Calvijn deze zaken benaderd wil hebben, maar de pneumatologie

Dit betekent terzake van de rechtvaardiging - want daartoe hebben wij ons hier te bepalen - uiteraard niet, dat de Vader en de Zoon er niet aan te pas zouden komen! Die suggestie zou ongerijmd zijn en wordt door al het voorgaande zonder meer gelogenstraft. Maar wel betekent het, dat de rechtvaardiging zich uiteindelijk niet anders voltrekt dan op de wijze van de Heilige Geest, dat zij een voluit Geestelijk gebeuren is. De rechtvaardiging geschiedt niet in de onbereikbare verte van de eeuwigheid en zelfs niet op grote afstand in het verleden - Golgotha! -, maar in het presente heden van de Heilige Geest Die de "verte"

van Gods voornemen en Christus' verzoening overbrugt en de bate ervan nabij brengt. Zeker, het bloed van Christus is zonder twijfel het enige van God geschonken zoenmiddel van onze zonden. "Maar gelijk het eenmaal in het verleden tot dit doel - nl. ter verzoening - is vergoten, zo reinigt de Heilige Geest ons bij de voorduur door

1 Idem. Even verderop noemt Calvijn Christus de inwonende Leermeester, Die door Zijn Geest de uitverkorenen roept. Uiteraard is dit niet in tegenspraak met het voorgaande. Er is alleen het diepe geheimenis mee beleden, dat Christus de levendmakende Geest geworden is. Zie 1 Kor. 15 : 45 en 2 Kor. 3 : 17.

2 Respectievelijk aan te treffen in Inst. III, 3 e.v., III, 20, en III, 21 e.v.

de besprenging met het bloed, door het geloof (. . .). Wanneer dus over de vergeving der zonden gehandeld wordt, moeten wij ds haar enige werkmeester de hemelse Vader aanmerken, en wij moeten er geen ander middel denken dan het bloed van Christus. En wanneer wij tot de instrumentele oorzaak komen, zo neemt de Heilige Geest de eerste plaats in" 1.

Door de Heilige Geest geschiedt met het werk van Christus, wat aan de avondmaalstafel gebeurt met het brood: Hij breekt het om zo te zeggen aan stukken en deelt het ons uit 2.

Zo effectueert en actualiseert de Geest nog dagelijks het eenmaal volbrachte werk van Christus. Calvijn vergelijkt hierbij de Heilige (leest in de handen van Christus met het hysopbundeltje waarvan de priester zich oudtijds bediende, om het bloed der verzoening te sprengen. "Zo reinigt ons Christus met Zijn bloed door de Heilige Geest" 3. Het is geen herhaling van het onherhaalbare, unieke offer op Golgotha, maar de voortdurende uitreiking en toeïgening daarvan door de daad van de Heilige Geest 4.

Hoe nu legt de Heilige Geest Zijn contact met ons, om ons de vrijspraak bekend te maken? Door overtuigend te getuigen van Christus. Daarmee is ten eerste gezegd, dat de Heilige Geest spreekt, maar ten tweede ook dat Hij het gehoor des geloofs geeft, Hij roept dus het Evangelie uit, maar Hij roept het ook "in", door "hoor-zaam" geloof te verwekken. Ten principale zijn niet wij het die Hem gehoor geven, maar is Hij het die ons het gehoor geeft!

In het Evangeliewoord is dus de Heilige Geest bezig om het verzoenende bloed van Christus te sprengen. Niet zonder grote betekenis noemt de apostel Paulus de prediking immers de bediening des Geestes en de bediening der verzoening (2 Kor. 3 : 8 en Kor. 5 : 18). Al de beloften Gods hebben door het verzoenende

1 Op Hand. 22 : 16.

2 Het beeld is van O. Noordmans.

3 Op Hebr. 9 : 21.

4 Vgl. Tj. Stadland, Rechtfertigung und Heiligung bei Calvin, Neetkirchen 1972, S. 146.

bloed van Christus hun bevestiging ontvangen. In de prediking horen wij niet "zomaar" Gods stem, maar wij hebben daarin Christus tot een zeker pand, dat ons Zijn belofte bevestigt 1.

Dit ontlokt aan Calvijn de ontboezeming: "Met veel groter eerbied zouden wij op Gods Woord acht geven, wanneer wij er aan dachten dat het niet met inkt, maar met Christus' bloed geschreven is. En veel opmerkzamer zouden wij de prediking van het Evangelie aanhoren wanneer wij daarbij in de geest dit heilige bloed zagen vloeien" 2. Het Evangelie is het waardoor de mensen worden wedergeboren en met God verzoend. Middels het Evangelie worden de zonden vergeven. Het Evangelie is de bediening van gerechtigheid en leven. Het leidt ons tot Christus en ontsluit de deur naar het leven 3.

"In het Evangelie kunnen wij het heerlijke aangezicht van Christus aanschouwen. Daarom mag thans in loutere vreugde daarover gezongen worden, dat de majesteit van het Evangelie niet afschrikwekkend maar lieflijk is, niet verborgen maar voor allen toegankelijk! Daaruit scheppen de predikers van het Evangelie een grote vreugde" 4!

Luther jubelde eens: De nacht is voorbij en de morgen is aangebroken, waarbij alle vogeltjes zingen Want "das liebe Evangelium schein"! Zo heerlijk is - ook voor Calvijn - het werk van de Heilige Geest en zo klaar is de openbaring van Christus! In de prediking van het Evangelie vervoert de Heilige Geest de schatten van Christus' verzoening naar ons hart. "Het hoofddoel van het Evangelie is, om ons die van nature kinderen des toorns zijn, in Gods genade terug te leiden, nadat de tweespalt tussen Hem en ons is opgeheven" 5.

Zo biedt Christus - Die eenmaal heeft geleden, eens en voorgoed - "ons nog dagelijks de vrucht van Zijn lijden door het Evangelie aan, dat naar Zijn wil als een zeker en authentiek getuigenis van de eenmaal voltrokken verzoening in de wereld zal bestaan" 6.

1 Op Hebr. 9 : 20.

2 Idem.

3 Op 2 Kor. 3 : 7.

4 Op 2 Kor. 3 : 12.

5 Op 2 Kor. 5 : 18.

6 Op 2 Kor. 5 : 19.

let is dus "het ambt van de predikers om ons de vrucht van 'Christus' dood toe te eigenen" 1. "Dit is de boodschap die steeds weer tot aan het einde der dagen in de kerk richtbaar moet worden. En het Evangelie kan niet anders gepredikt worden dan als: de aanbidding van de vergeving der zonden" 2.

Het verdient onze bijzondere aandacht wanneer Paulus ons verzekert, „welk een ongeëvenaard kostbare schat ons God in het Evangelie aanbiedt: de deelname aan de gerechtigheid" 3!

Dit Evangelie nu is om zo te zeggen de brug die de Heilige Geest aanlegt - en ook aflegt! - naar het zondaarshart. In het Evangelie legt Hij verbinding tussen Zich en ons. De Geest laat het Woord in ons neer, met zóveel overredingskracht dat wij ons er op verlaten. Dat heet geloven! Het geloof is niet zozeer - en zeker niet in de eerste plaats - onze daad als wel scheppende overmacht van de Heilige Geest. Het is niet zozeer sprong als wel zich laten neervellen en neervallen. Het is neerzinken op het Evangeliewoord waarin het geloof zijn steunpunt en levensbron vindt. "Het geloof ontvangt het leven door het Evangelie" 4.

In het beloftewoord van de Heilige Geest ligt de ziel en vitaliteit van het geloof. Het leeft niet van zichzelf, maar van het Woord. Dáárom rechtvaardigt het geloof.

Rechtvaardigend geloof is niet maar een of andere willekeurige overtuiging van de mens aangaande God in het algemeen, maar het klemt zich met alle beslistheid vast aan Zijn geschonken genadebelofte. "Het geloof heeft dus met een Godswoord te doen, waarop de mens kan vertrouwen en waarop hij zich verlaten kan" 5.

Deze betrokkenheid op de belofte - en dóórtrokkenheid daarvan - maakt de zaligmakende aard van het geloof uit. Zoals men niet zingen kan zonder melodie, zo kan men niet geloven buiten de belofte: daarnaar voegt het zich. "Dit zijn twee

1 Idem.

2 Op 2 Kor. 5 : 20.

3 Op Rom. 1 : 17.

4 Op Rom. 1 : 17.

5 Op Gal. 3 : 6.

onafscheidelijke zaken: het Woord van God en het geloof" 1. Men kan wel uit en te na spreken over geloof, maar het blijft alles vruchteloos als er niet in ronde woorden bijgezegd wordt, dat geloven is: "aannemen wat ons is voorgesteld uit de mond van God, met zulk een eerbied, dat wij daaraan gebonden zijn en alle twijfel bij ons wordt uitgebannen" 2.

Er is Calvijn nogal wat aan gelegen, om duidelijk te maken dat het rechtvaardigend geloof zich aan het genade-woord toevertrouwt! Het is dat woord dat ons nodigt tot God te naderen en deelgenoten te worden van Zijn goedheid 3.

Er is óók een "geloof" dat alleen maar bestaat uit huiver voor Gods gericht. "Hoevelen zien wij er niet, die, wanneer men het gericht van God voorstelt, verschrikt zijn, en die een brandijzer "gezien" hebben, dat hen "daar beneden" zal verschroeien . . ." 4.

Dit is wel "zoiets als geloof", maar het baat hen niet. Zelfs "de verachters van Gods Woord" hebben dergelijke overtuigingen! Anderen "geloven" in het Woord voor zover het uitredding belooft uit tijdelijke nood. Het zaligmakend, rechtvaardigend geloof echter klemt zich vast aan de belofte van Gods genadige aanneming.

Zó lag het ook bij Abraham. Dat hij God geloofde, betekent dat hij de belofte ontvangen en aangenomen heeft, waardoor God hem verzekerde, dat Hij hem een Redder zou zijn. "Hij heeft onze Heere Jezus Christus omhelsd Die hem aangeboden was, door Wie hij wist, dat wij verzoend zijn met God" 5.

Als wij zo "tot de loutere barmhartigheid van God onze toevlucht nemen, steunend op de beloften, dan zullen wij verzekerd zijn van onze zaligheid" 6.

Dit wil niet zeggen dat er geen aanvechtingen in ons geweten meer voorkomen. Het gelóóf is niet volmaakt!

1 In preek over Gen. 15 : 4, 5, 6, a.w., blz. 18.

2 Idem.

3 Idem, blz. 19.

4 Idem.

5 Idem, blz. 20.

6 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 50.

Maar de beloften zijn volmaakt. En daarin ligt onze veiligheid vast en is onze weerbaarheid verzekerd. Wanneer wij de beloften Gods omklemmen en er als achter een schild in schuil gaan, dan staan wij sterk tegenover alle verzoeken en al het wantrouwen dat de duivel ons inblaast.

De zekerheid van het geloof is voor Calvijn wel heel iets anders dan de onaandoenlijke, gezapige gerustheid bij windstilte en kalme zee. Juist bij het opsteken van de wind en bij noodweer blijkt wat geloofszekerheid is. "Als wij spreken van deze zekerheid des geloofs, bedoelen wij niet, dat er voor ons niets is om te wankelen en dat wij niet soms grote ontsteltenis en angsten in ons bevinden, maar wij bedoelen dat wij tenslotte vaststellen, dat God Zich over ons ontfermen zal! En wij roepen Hem op grond van Zijn eigen uitspraak aan" 1.

In het springtij der vertwijfeling blijft er een hoge rots, die geen vloedgolf omver krijgt: de belofte van Gods erbarmen.

Vanwege de betrouwbaarheid van God, zijn Zijn beloften het waard om zonder weifeling en verdenking aangegrepen te worden. Als de beloften afhingen van onze werken, dan waren ze wankel en bedrieglijk. Maar ze hangen af van de hémel. God liet ze neer, opdat de wankelmoedigste er steun en draagkracht in zou vinden. Het is de aard van het geloof om de ogen te sluiten en de oren te openen, dat is: zich alleen te richten op de genadige belofte Gods, en de gedachte af te wenden van alle waardigheid of verdienste van de mens 2.

Het geloof werpt het anker uit, tot ver onder de waterspiegel van het zichtbare, tot op de bodem van Gods genadewoord. Inmiddels is wel aan het licht gekomen waarin de waarde van het geloof gelegen is. Het is door zijn instrumentele karakter, dat het geloof zo hoog genoteerd staat. Wil het meer zijn dan instrument, devalueert en degenerereert het onherroepelijk.

1 Idem, blz. 50 v.

2 III, 13, 4.

Het geloof is niets meer dan de holle hand - door de Heilige Geest ontledigd en in een

bedelend gebaar gestrekt! - dat de belofte ontvangt. Alleen daarom kan het "de moeder van de gerechtigheid" heten, omdat het "het middel en werktuig is waardoor wij verzoend zijn met God". Op deze wijze "moet het geloof aan de rechtvaardiging voorafgaan". Niet het geloof zelf is het, dat ons rechtvaardigt. Het zou het ook? Want het geloof op zich blijkt levenslang zwak en blijft even lang ten dele. Onbeholpen is het, doch - en daar ligt het geheim! - niet ongeholpen! Als de rechtvaardiging afhangt van de volkomenheid van ons geloof, stond het er slecht voor. Góð is het Die rechtvaardigt, door middel van het behoeftige geloof 2!

In deze context verzet Calvijn zich niet zelden tegen de roomse gedachte, dat het toch veeleer de liefde moet zijn die ons rechtvaardigt, dan het geloof, omdat de liefde nu eenmaal, naar het vermaarde woord van Paulus, de meeste is. Calvijn ontzenuwt deze redenering met een eenvoudig voorbeeld. "Stel dat een koning de grootste van de wereld is, dan vraagt men toch ook niet, of hij de grond evengoed kan ompsitten als een werkman of een boer. Zo is het ook met het geloof gesteld" 3. In de Institutie grijpt Calvijn naar een soortgelijke vergelijking: is een koning bekwaamer om schoenen te lappen dan een schoenmaker, omdat hij oneindig ver boven de laatste uitsteekt? "Deze ene sluitrede strekt ruimschoots tot bewijs, dat alle scholen van de Sorbonne 4 zelfs met het uiterste van hun lippen niet proeven wat de rechtvaardiging des geloofs is" 5.

1 In preek over Gen. 15 : 6, 7, a.w., blz. 69.

2 Idem, blz. 57 v.

3 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 59.

4 De universiteit van Parijs, theologisch bolwerk van waaruit de Reformatie stelselmatig werd bestookt.

5 III, 18, 8.

De liefde moge de meeste zijn, het gelóóf is nu eenmaal het van God bestemde en gebruikte middel om de zondaar te rechtvaardigen. En dan juist niet omdat het zelf enige inbreng heeft, maar tiet geloof rechtvaardigt puur in zijn holheid die gevuld wordt 101 volheid! De gelovige kan zichzelf niet rechtvaardigen met zijn geloof, maar hoort en ontvangt in het geloof wat hem wordt toegezegd en voorgelegd.

Verschillende Calvijnkenners hebben dan ook terecht gesignaleerd, dat het geloof in de rechtvaardigingsleer bij Calvijn bepaald geen overheersende positie inneemt 1.

Om terzake van de rechtvaardiging al te geaccentueerd van het geloof te spreken, bergt naar Calvijns gevoelen kennelijk zekere gevaren in zich. Niet omdat het wel achterwege zou kunnen blijven, maar omdat de rol van het geloof zo bescheiden en de aard ervan zo behoeftig is. Het is immers niets meer dan het ledige vat om Jezus Christus in zich op te nemen: wij kunnen Christus niet bevatten tenzij wij ledig en met de open mond der ziel komen om Christus' genade te begeren En wij moeten ons er voor hoeden, het arden vat met de gouden schat te verwarren 3!

De zin en de functie van het geloof zijn dus van een zeer "kritische" aard: geloof contrasteert met (alle vormen van) werk en verdienste. In ons is niets dan vervloeking. Dat belijden wij, juist in geloof! En door het geloof ontvangen wij wat God ons aanbiedt. Het geloof biedt Góð niets aan. Maar God biedt het gelóóf iets aan, of liever: alles, namelijk Jezus Christus. Al wie als een smekeling tot God nadert en om gerechtigheid komt vragen, kan niet om de belijdenis heen (willen): in mij is niets van (lie gerechtigheid, ik ben er in alle opzichten van ontbloot 4.

Het geloof rechtvaardigt dus op zulk een wijze, dat het rechtvaardigt voor zover het

gebrek heeft. Hoe kan dat nu: voor zover het gebrek heeft? Jazeker! Want de kwestie

1. W. Niesel, Die Theologie Calvins, München 1938, S. 130. Vgl.

2 Wendel, Calvin. Ursprung und Entwicklung seiner Theologie, Neukirchen 1968 (Franse uitgave, 1950), S. 231. Tj. Stadtland, O., S. 163.

3. III, 11, 7. 3 Idem.

4 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 60.

is in het geheel niet, dat het iets doet en dat het een zekere kracht van zichzelf heeft, maar het ontvangt eenvoudig wat door God gegeven wordt" 1.

Hoezeer dit ook alle zelfroem afsnijdt, het is een verademing voor alles wat op zijn eigen geloof (-svermogen) niet kan teren. Wie ontmoedigd is onder zijn kleingeloof, wordt door Calvijn nieuwe moed ingesproken: "Wanneer er slechts een klein stukje geloof zou zijn - als een sprankje bij wijze van spreken - door middel waarvan wij het er voor houden, dat wij geen leven hebben dan in Jezus Christus alleen en dat Hij daarvan de volheid in Zich heeft, waaruit wij kunnen putten en ons verzadigen, dan is het zeker dat het voldoende is".2

Niet de twijfel wordt door Calvijn gevoed - dat doet hij nergens -, maar wel komt hij het kleine geloof tegemoet. En dan zo, dat hij het aangevochten hart heenwijst naar buiten zichzelf! Hoe kan het ook anders? Immers, "Gods kinderen is bij alle vastigheid toch ook zwakheid eigen naar het vlees. Wie meent dat het echte vertrouwen vrij van alle vrees is, die heeft nog nooit geproefd wat echt geloof is"3 God bewaart wel voor de wánhoop, maar ons vertrouwen wordt nog steeds door twijfel en kleingeloof aangevochten.4

De vrijmoedigheid om tot God te naderen ligt in niets van ons. Zeker ook niet in de gave der wedergeboorte. Wie zijn vertrouwen af laat hangen van (zijn vorderingen in) de heiliging, "houdt een veelvuldige stof van twijfeling in zich", want die bouwt op iets dat levenslang onvolkomen blijft in deze bedeling 5.

"Daarom moet men tot dit geneesmiddel komen, dat de gelovigen voor vast houden, dat ze door geen ander recht de

1 Idem.

2 Idem, blz. 60 v. Vgl. Inst. III, 11, 17.

3 Op Gen. 32 : 6.

4 Idem. Van Ruler herinnert in dat verband aan de formule, dat de certitudo (zekerheid) van het geloof geen securitas (onbezorgdheid, onverschilligheid) is. A. A. van Ruler, Theologisch Werk, Deel III, Nijkerk 1971, blz. 72.

5 III, 13, 5.

erfenis van het hemelse Koninkrijk moeten verwachten dan omdat ze - in Christus' lichaam ingelijfd - uit genade voor rechtvaardig gerekend worden". En dan brengt Calvijn de betekenis van het geloof nog eens kort op één noemer: "Want wat de rechtvaardiging betreft: het geloof is een zuiver passieve zaak die niets aanbrengt van onszelf tot het verwerven van Gods genade, maar van Christus ontvangt wat ons ontbreekt" 1.

Maar zó juist, in al zijn schamelheid en schuchterheid, heeft het geloof een ongekende - toegekende! - vrijmoedigheid! Zo, als kaart de grond genageld, maakt het een hoge vlucht. "Want het is Peen waar geloof indien het niet ons voorzegt en in de mond legt die zeer lieflijke naam van de Vader, ja, indien het ons de mond niet opent, om met vrijmoedigheid uit te roepen: Abba, Vader" 2.

Als wij maar blijven staren op de zware schuldenlast die ons drukt en blijven steken in

de zwarte kloof die scheiding 'naakt, dan wordt het geloof neergeslagen en uitgeblust. "Want weifelen, veranderlijk zijn, op en neer gedreven worden, aarzelen, in het onzekere verkeren, wankel staan en tenslotte wanhopen: dat is niet geloven. Maar geloven is: het gemoed door standvastige zekerheid en onwrikbare gerustheid sterk maken en iets hebben waarop gij steunen kunt en uw voet kunt vastzetten" 3.

Dit geloof is ons als een sleutel om ons het rijk van het Paradijs open te stellen. En vanwaar komt deze vrijmoedigheid? Van de Geest der aanneming, Die het Zegel is van de erfenis die ons wacht en die wij verwachten 4.

Dat het geloof de ledige schaal is die Christus bevat, betekent niet dat het geloof Christus is. In geen geval. Maar wel duidt liet op die aller-intiemste en aller-persoonlijkste gemeenschap van Christus en de zijnen, die Calvijn graag weergeeft met "unio mystica", de verborgen vereniging met Hem. Het geloof is vol

1 Idem. Idem.

2 III, 13, 3.

3 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 46.

van Christus. Daarmee is gezegd: het geloof maakt ons vol van Christus! En zo wordt Zijn gerechtigheid de onze.¹

De toerekening van Zijn gerechtigheid is dus niet slechts een afstandelijke mededeling, maar zij wordt door de Heilige Geest in het geloof ons eigendom. Hoe paradoxaal het ook klinken mag: wat ons vreemd is en blijft, wordt ons nochtans eigen 2!

Deze toeëigening te voltrekken is het geheim van de Heilige Geest. De eenheid die Deze met Christus smeedt, is geen mystieke versmelting. Het gaat niet om een hogere trap boven het geloof, maar om de onafscheidelijke vrucht van het geloof zelf. Het geloof brengt voor Calvijn onvermijdelijk deze gemeenschap met zich mee, omdat de Heilige Geest ons in het geloof tot de persoon van Christus leidt, in Zijn Evangelie getooid 3.

"Het geloof heeft de unio mystica als onmiddellijk gevolg, en omgekeerd blijft de unio mystica voortdurend van het geloof afhankelijk", zo geeft Stadland deze relatie weer 4.

De unio moge als vrucht gescheiden zijn van het geloof, zij heeft het geloof toch altijd tot vooronderstelling en voorwaarde. Beide verhouden zich als de omhelzing van Christus en de daaruit voortvloeiende gemeenschap met Hem 5.

Zeer instructief is in dit verband de schone passage die Calvijn wijdt aan Paulus' woord: "Opdat Christus door het geloof in uw harten wone" (Ef. 3 : 17). Het hart, zo schrijft hij, is de rechtmatige zetel van Christus. Het is dus niet voldoende als Christus slechts "op de tong ter sprake komt of in ons brein

1 Vgl. C. Graafland, De zekerheid van het geloof, Wageningen 1961, blz. 60.

2 Corresponderend met de paradox: tegelijk zondaar, tegelijk rechtvaardige!

3 Zie het meesterlijke boek van W. Kolffhaus, Christusgemeenschap bei Johannes Calvin, Neukirchen 1939, S. 36-42.

4 A.a.O., S. 164.

5 Zie S. P. Dee, Het geloofsbegrip van Calvijn, Kampen 1918, blz. 189 v.

rondvaart. Wónen doet Christus in ons. En wel, dóór het geloof. "Uitermate heerlijk is de lof van het geloof, die hem uit dien hoofde te beurt valt, omdat de Zoon van God daardoor de onze wordt, zodat Hij Zijn woning in ons heeft. Want door het geloof komen wij niet alleen aan de wéét, dat Christus voor ons geleden heeft en van de

doden is opgewekt, maar wij nemen Hem aan tot bezit en genieting in ons op, zoals Hij Zich ons Aanbiedt". Christus deelachtig zijn en aan Christus geloven is niet hetzelfde. "Maar het deelhebben aan Christus is de uitwerking van het geloof. Als hoofdzaak moet vaststaan, dat wij Christus niet slechts van verre in het geloof moeten aanschouwen, maar dat wij Hem met onze ziel moeten opnemen en omvatten, opdat Hij in ons wonen zal en wij op deze wijze met ;ods Geest vervuld worden".

Buiten deze Geestelijke gemeenschap met Christus is van rechtvaardiging geen sprake. Eenvoudig daarom niet, omdat "wij van dit zo onvergelijkelijke goed beroofd blijven totdat Christus de onze wordt" 2.

Om Zijn gerechtigheid toegerekend te krijgen, bezien wij Hem dus niet van verre buiten ons! "Maar omdat wij Hem aangedaan hebben en wij in Zijn lichaam ingelijfd zijn en Hij ons eindelijk waardig gekeurd heeft om ons met Zich één te maken, daarom roemen wij, dat wij gemeenschap der rechtvaardigheid met Hem hebben (...). Ledig komen wij tot Hem, om Aan Zijn genade plaats te geven opdat Hij alleen ons vervulle" 3.

Komt bij deze voorstelling van zaken de toerekening van Christus' gerechtigheid niet in het gedrang? Anders gezegd, is er op deze wijze nog wel sprake van de rechtvaardiging van de goddeloze, of komt het veeleer neer op de rechtvaardiging van de echtvaardige? Toch niet. Want de Christus Die door het geloof in een zondaar woont en de zijne is, smelt niet met de gelovige . Dus, het Ik van Christus gaat niet over in het ik van de christen -, maar Hij blijft de unieke Ander, hoe innig, echt en hecht Zijn gemeenschap ook is. Dat wij gerechtvaardigd worden,

1 fectus, heet het letterlijk.

2 III, 11, 10.

3 Idem.

is niet vanwege een gerechtigheid die vanuit Zijn goddelijke Persoon en wezen in ons zou overstromen en zich met onze persoon zou vermengen, maar vanwege de vreemde, door Christus' offerdood verworven gerechtigheid. In deze van elders en van verre komende gerechtigheid delen wij echter op een nabije en innige wijze: op de wijze van de geloofsgemeenschap met Christus door de Heilige Geest. 1

Nog één vraag willen wij onder ogen zien: is de rechtvaardiging een eenmalig, onherhaalbaar gebeuren, of geschiedt zij telkens opnieuw en levenslang?

Vanzelfsprekend is de rechtvaardiging in zóverre een gebeuren van een bepaald moment, dat er nu eenmaal een tijdstip is waarop het God behaagt, ons uit de Godsvervreemding op te wekken en uit te trekken. Er is een "eerste keer" 2, een beslissende inkeping in ons leven, een punt waarop de lijn van Gods genadige vrijspraak de lijn van onze verlorenheid snijdt. Dit gebeuren is beslissend en "onherroepelijk". God komt daar niet op terug omdat Hij er berouw van krijgen zou. Hij herroept niet. Maar wel komt Hij er telkens in die zin op terug, dat Hij ons de schuld die wij dagelijks maken, voorlegt en vergeven wil, Hij werpt haar ons voor de voeten, niet als valstrik, maar wel om ons aan de grond te brengen en op de knieën te houden. Wie gisteren de rechtvaardigende vrijspraak vernam, heeft vandaag opnieuw te vragen: Vergeef ons onze schulden ... Het "simul iustus et peccator" 3 wordt door Calvijn niet minder bewogen beleden dan door Luther.

Buiten ons ligt al ons goed, geborgen in de schoot van God en de schrijn der belofte. De heiligen blijven, "zolang zij in het vlees zijn, met zonden beladen!

1 Zie voor de vragen die hieromheen liggen P. S. Dee, a.w., blz. 191-194, en W. Krusche, Das

Wirken des Heiligen Geistes nach Calvin, Göttingen 1857, S. 274, en A. D. R. Polman, a.w., blz. 83.

2 Zie preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 53.

3 Tegelijk gerechtvaardigde en zondaar. Hetgeen ook zó te zeggen is: simul iustus et tentatus, dat is: tegelijk zondaar en aangevochtene!

Zo zal men dan niemand vinden die zo rein is, dat hij de barmhartigheid Gods niet behoeft (...). Wie zich daarentegen inbeelden, dat zij in deze wereld zó'n hoge trap van volkomenheid bereiken kunnen, dat zij rein van alle gebrek en schuld zijn, zeggen eigenlijk niet de zonde, maar Christus Zelf vaarwel, en sluiten zich buiten de Kerk. Want daar Hij al Zijn discipelen beveelt, dagelijks tot de vergeving der zonden de toevlucht te nemen, sluit een ieder die meent dat dit geneesmiddel overbodig is, zichzelf van hun getal uit" 1..

Nooit in dit leven worden de gelovigen geheel verlost van de gebreken van hun vlees, waarom zij altijd onderworpen blijven aan het oordeel Gods.²

Van deze beschamende en verootmoedigende werkelijkheid is Calvijn zich zo diep bewust, dat hij hen die dit ontkennen maar moeilijk vriendelijk kan bejegenen. "Indien Christus in overeen- %Lemming met het gezag dat Hem door de Vader gegeven is, ons beveelt, gedurende de ganse loop van ons leven de toevlucht te nemen tot het afbidden van onze schuld, wie zal dan die nieuwe meesters kunnen verdragen die met een schijnbeeld van volmaakte onschuld, de ogen der eenvoudigen trachten te raken, opdat ze zouden vertrouwen, dat ze van alle schuld vrijgemaakt /ouden kunnen worden? Wat volgens het getuigenis van Johannes (1 Joh. 1 : 10) niets anders is dan God tot een leugenaar te maken" 3.

Die zulk een heiligschennis plegen zijn deugnieten, en wie hun discipel wordt, laat zich aan Christus ontroven!

Calvijn spreekt daarom van een voortdurende vergeving der zonden, waardoor God ons herhaaldelijk de vrijspraak verleent 4. De boodschap van de genadige verzoening met God wordt niet afgekondigd voor een of twee dagen, maar zij heeft

1 Op Matth. 6 : 12.

2 III, 20, 45.

3 Idem. III, 14, 10.

geheel in dezelfde geest luidt het slot van zondag 23, vraag en antwoord 60, van de Heidelberger: "... in zover ik zulke weldaad met een gelovig hart aanneem", en luidt het in zondag 31, vraag en antwoord 84: "... zo dikwijls als zij de belofte van het Evangelie met een waar geloof aannemen" en in zondag 51, vraag o antwoord 126: "... de boosheid die ons altijd aanhangt" ... voortdurend in de kerk plaats" 1.

Door de gerechtigheid van Christus verkrijgen wij een gestadige vergeving der zonden in het geloof. "Met haar reinheid bekleed worden onze vuilheden en de onreinheden van onze onvolmaaktheid ons niet toegerekend, maar ze worden als het ware begraven en bedekt, opdat ze niet tot het oordeel Gods komen ... Totdat de ure komt waarop, nadat de oude mens in ons gedood en geheel uitgeblust is, de Goddelijke goedheid ons tot gelukzalige vrede met de nieuwe Adam (t.w. Christus!) zal ontvangen" 2.

De rechtvaardiging van Godswege is ongetwijfeld waarachtig, betrouwbaar en ligt onomstotelijk vast. Maar de gerechtvaardigde blijft in de levenslange, "eschatologische" spanning van het "totdat". "Opdat wij daar de dag des Heeren verwachten, waarop wij, na onverderfelijke lichamen verkregen te hebben, in de heerlijkheid van het hemelse Koninkrijk worden overgebracht" 3.

"Christus heeft dus niet daartoe geleden om slechts eenmaal onze zonden te

verzoenen, het Evangelie is ook niet daartoe verordend dat ons slechts de zonden die wij vóór de doop hebben begaan, vergeven worden, maar zoals wij dagelijks zondigen, zo neemt God ons ook door dagelijkse vergeving der zonden steeds weer tot genade aan. Dit is de boodschap die steeds weer tot aan het einde der dagen in de kerk ruchtbaar moet worden" 4. Nu is er volgens Calvijn niettemin wel onderscheid te maken tussen de eerste rechtvaardiging en de dagelijkse herhaling daarvan, met andere woorden, tussen de rechtvaardiging van hen die slechts uit het vlees geboren zijn en hen die reeds door Gods Geest wedergeboren zijn. "Want mensen die slechts uit het vlees geboren zijn, verzoent God met Zich in een toestand waarin zij van alle goeds ontbloot zijn. Daar Hij in hen louter een schrikwekkende chaos van boosheid aantreft, houdt Hij hen door enkele toerekening voor rechtvaardig. Wanneer zij echter de Geest der heiliging en der gerechtigheid ontvangen hebben,

1 III, 14, 11.

2 III, 14, 12.

3 Idem.

4 Op 2 Kor. 5 : 20.

dan ontvangt Hij hen samen met de hen geschonken gaven."1

Leggen dan de goede werken tóch gewicht in de schaal? Nee, want "ook de goede werken, die dan ontspruiten, kunnen alleen uit genade tot gerechtigheid gerekend worden, omdat daar altijd iets gebrekkigs en verkeerd bij is" 2.

Iders gaat Calvijn hier nog wat dieper op in. Wanneer God ons de eerste keer aanneemt, rechtvaardigt Hij onze persoon, en wel niet voorbijgaan van onze werken, omdat al die werken bedorven An. Hij ontfermt Zich over ons in het bederf van onze verlorenheid. Dit is de eerste rechtvaardiging. Maar nadat Hij ons heeft Aangenomen, rechtvaardigt Hij ons niet alleen "in onze personen", maar ook "in onze werken"! "En hoe? Niet door ze in tekening te brengen, niet door ze met strengheid te oordelen, want er zal altijd enig gebrek mee vermengd zijn (...). Want een wijn mag de beste ter wereld zijn, wanneer ze in een stinkend vat wordt gedaan of in een vuile fles, dan is de wijn bedorven. 'to is het met al onze werken! Want voor zover God ons er in leidt en bestuurt door Zijn Heilige Geest, zijn ze goed en loflijk. Maar laten wij eens zien wat voor vaten wij zijn! Vol bederf en stank! Dat zijn dan onze werken. Bedorven als ze zijn, moet God ze zuiveren en reinigen. En hoe? Door Zijn loutere genade. Door ons de gebreken en tekortkomingen die er in zijn, te vergeven. Daarom, precies zoals er verschil is tussen een gelovig mens en een mens die God aanvankelijk tot het Evangelie roept, zo is de rechtvaardiging ook een weinig te onderscheiden. Maar in dit opzicht verandert ze niet: dat God de zijnen altijd om niet rechtvaardigt ." 3.

1 n de Institutie zet hij deze zelfde zaak als volgt uiteen. God beloont in Zijn genade de goede werken van Zijn kinderen op drievoudige wijze. Ten eerste wendt God Zijn blik af van onze werken - die voortdurend meer smaad verdienen dan lof! -, hij omhelst ons in Christus zonder de werken en verzoent ons door het geloof alleen.

1 Op Gen. 15 : 6.

2 Idem.

3 In preek over Gen. 15 : 6, a.w., blz. 54.

Ten tweede verheft Hij de werken -zonder hun waardigheid te schatten! - met vaderlijke vriendelijkheid tot de eer, dat Hij ze van enige waarde acht. Ten derde neemt Hij de werken met goedgunstigheid aan, zonder de onvolmaaktheid ervan toe te

rekenen, waardoor ze meer tot zonden dan tot deugden zouden moeten worden gerekend 1.

Levenslang hebben wij de rechtvaardiging van node. En levenslang hebben wij er ook genoeg aan. Niet genoeg aan dat wat eens heeft plaats gehad in ons leven. Het geloof leeft niet van voorbijgegangene bevinding, die maar al te zeer tot vergane glorie kan vervallen. Maar de bevinding leeft van het geloof en zijn onmiddellijke vrucht: de Geestelijke gemeenschap met Christus, onze Gerechtigheid. Met Augustinus belijdt Calvijn: "Dit is de enige hoop van alle vromen die onder deze last van het verderfelijke vlees en in deze zwakheid des levens zuchten, dat wij een Middelaar hebben, Jezus Christus, de Rechtvaardige" 2.

En met Bernardus: "Waar is voor de zwakken een veilige en zekere rust en onbekommerdheid anders dan in de wonden van de Zaligmaker? Des te geruster woon ik daar, naarmate Hij machtiger is om zalig te maken. De wereld roept, het lichaam dringt, de duivel loert. Ik val niet, omdat ik gegrondvest ben op een stevige rots. Ik heb zware zonde begaan, mijn geweten wordt geroerd, maar zal niet geheel en al in verwarring raken, omdat ik gedachtig zal zijn aan de wonden des Heeren (..). Daarom is de ontferming des Heeren mijn verdienste. Ik ben niet geheel verstoken van verdienste, zolang Hij niet verstoken is van ontfermingen. Indien de barmhartigheden des Heeren vele zijn, ben ik dus evenzoveel in verdiensten. Zal ik dan zingen van mijn rechtvaardigheden? Heere, ik zal alleen Uw gerechtigheid gedenken! Want zij is ook de mijne, omdat Hij mij van God tot gerechtigheid geworden is" 3.

1 III, 17, 3. Vgl. III, 17,5, III, 17, 8 en III, 17, 10.

2 III, 12, 3.

3 Idem.

KRUISIGD CHRISTENLEVEN

Calvijn over het dragen van het kruis.

Wie Calvijn leest wordt keer op keer getroffen door de sleutelpositie die het geloof voor hem inneemt. Waar men zijn theologie ook binnentreedt - hetzij in zijn leerstellige Institutie, hetzij in zijn praktische prediking, hetzij in zijn wetenschappelijke werken, hetzij in zijn pastorale brieven of apologetische gelegenheidsgeschriften -, allerwegen ontwaart men dat het belofte centraal staat als "het voornaamste en het bijzondere werk van de Heilige Geest".¹

Met deze zienswijze was Calvijn van huis uit bepaald niet vertrouwd. Want in de Rooms-Katholieke traditie was de positie van het geloof bij lange na niet zo gewichtig, laat staan zo doorslag-gevend. Het is dan ook vrucht van de herscheppende, hervormende inwerking van de Heilige Geest Zelf, dat bij Calvijn het geloof zo hoog genoteerd staat. De Geest had hem zó hecht aan het Woord - en daarin aan de Christus der Schriften - verbonden, dat hij sinds die beslissende boegwending het diepste geheim van het Christenleven niet langer gelegen kon zien in de boete, de wedergeboorte, de heiligmaking en zelfs niet in de liefde², maar in het geloof.

Nu lijkt dit op het eerste gezicht misschien slechts een verlegging van accenten. Bij nader toezien blijkt het echter op een radicaal ander uitgangspunt te wijzen, waarbij heel de leer des heils nieuw wordt gestructureerd en gemodelleerd. Dit wordt duidelijk als wij 1.. denken dat, wanneer de reformatoren - Luther voorop, Calvijn in zijn kielzog - het woord "geloof" in de mond nemen, zij hier mede tegelijk belijden de puurheid van de genade en het

¹ Institutie III, 1, 4; ook III, 2, 39.

² III, 2, 41, waarin Calvijn zegt: "Het is alleen het geloof dat in de liefde eerst voortbrengt". Vgl. blz. 51 v. van dit boek.

beslissende, exclusieve gezag van de Heilige Schrijf. De drie befaamde "sola's" liggen in elkaar gevlochten: alleen genade, alleen de Schrift en (daarom) alleen het geloof. Dat het geloof in Calvijns leer en leven zo'n kardinale plaats inneemt, komt omdat bij uitstek het geloof voor hem het Godswonder is - geen prestatie van beneden, maar product van boven! - waarin wij onszelf afvallen en God toevallen. Geloof vormt het allerscherpste contrast met verdienste en correspondeert aller-nauwkeurigst met genade. In deze omlijsting hebben wij Calvijns gedachten omtrent het geloof te beschouwen.

Wie Calvijns opstelling en opzet nog wat helderder voor ogen wil krijgen, die vrage hem naar de inhoud van het geloof. De hoofdinhoud van het geloof is voor de reformator namelijk dit, "dat Christus, Die ons door Gods goedertierenheid gegeven is, door het geloof door ons aangegrepen en bezeten wordt" ¹. Daarom dus is het geloof van zo'n hoge, voorname betekenis, omdat het ons Christus eigenmaakt. En daarom stelt Calvijn zonder de geringste aarzeling of reserve, dat "voor de mensen, die door de wet vervloekt zijn, het enige middel om de zaligheid te herwinnen gelegen is in het geloof" ².

Geloven is dus voor Calvijn geen abstractie, geen bespiegeling, geen beschouwing. Het is geen religieus-intellectualistisch bedrijf, noch liefhebberij van karakters die er behoefte aan hebben. Het is evenmin projectie van angstgevoelens bij de dreigende grenzen van het leven. Geloven is in één woord: leven. Wel verstaan: leven met Christus, vanuit Christus, in Christus. In het geloof schenkt ons de Heilige Geest

gemeenschap en omgang met Christus.

Het is deze mystieke unie ³ die Calvijns geloofsbegrip typeert en waardoor begrijpelijkerwijs diverse Calvijnkenners zijn getroffen;

1 III, 11, 1.

2 Idem.

3 Calvijn omschrijft deze als: coniunctio (samenbinding) cum Christo, insitio (inzetting) en insertio (inplanting) in Christum, coalescere (samengroeien) cum Christo. Elders als: communio, communicatio, participatio cum Christo. Ook als habitatio (inwoning) Christi in nobis.

van hen heeft deze Geestelijke geloofsvereniging met Christus zelfs als "het midden van heel Calvijns denken" gekenschetst ¹. Naar ons gevoel is daar niet te veel mee gezegd. Wien bedenke slechts hoeveel recht en reden er bestaat om Calvijn "de theoloog van de Heilige Geest" te noemen².

En is het niet het bijzondere oogmerk van de Heilige Geest om inwerk te verrichten? Heeft Hij geen voorliefde om Christus in (dis hart binnen te voeren en tegelijk) met dezelfde beweging ons in te planten in Christus? Het Woord dat de Heilige Geest ons verkondigt, blijft ons niet ver en vreemd, en de Christus, die Hij ons verheerlijkt, blijft niet op hoge afstand boven ons ;weven, maar de Heilige Geest ruimt er plaats voor in, in ons binnenste bestaan. "Want het is niet een leer der tong maar des levens, en het wordt niet slechts gevat met het verstand en het geheugen zoals de overige wetenschappen, maar het wordt eerst dan aangenomen wanneer het de ganse ziel bezit en wanneer het zijn zetel en woonplaats vindt in de innerlijke aandoening van het hart" ³.

Zulk een beleefd en geleefd, bezielde en bevindelijk geloof heeft Calvijn op het oog wanneer hij er zo hoog van opgeeft. Hij geeft dan, goed beschouwd, van niets en niemand anders op dan van Christus en Zijn Geest.

Het geloof laat ons wezen niet onberoerd, maar grijpt het aan tot in zijn wortels en weefsels. Hoe kan het ook anders? Zou de gemeenschap met de Gekruisigde en Verrezen niet ingrijpend en verstrekkend zijn?

1 Het is Emil Brunner, in zijn boek Die Lehre vom Werk des Heiligen Geestes, Zürich 1945, S. 38. W. Kolffhaus heeft aan dit thema een innige monografie gewijd: Christusgemeenschap bei Johannes Calvin, Neukirchen 1939. Vgl. ook blz. 55 v. van dit boek.

2 S. van der Linde, De leer van den Heiligen Geest bij Calvijn, Wageningen 1943, en W. Krusche, Das Wirken des Heiligen Geistes', Joh. Calvijn, Güttingen 1957.

3 III, 6, 4. Vgl. W. Kolffhaus, Vom Christlichen Leben nach Johannes Calvin, Neukirchen 1949, S. 97. Enzo C. Graafland, Van Syllogistieus practicus naar syllogismus mysticus, in: Wegen en gestalten in het gereformeerd protestantisme, Amsterdam 1976, blz. 108 v.

Tweeërlei genade ontvangen wij uit deze gemeenschap, zegt Calvijn. In de eerste plaats zijn wij door Zijn onschuld met God verzoend en wil Deze in plaats van een vertoornde Rechter ons u een genadig verzoende Vader zijn. En de tweede genade die Christus' gemeenschap ons biedt, is dat wij - door Zijn Geest geheiligd - ons toeleggen op onschuld en reinheid des levens ¹.

Het zal duidelijk zijn, dat Calvijn hiermee niets anders bedoelt dan het twee-ene genade-geschenk van de rechtvaardiging en de heiliging. Beide zijn zij gratis geschenk! Want beide: *uit gratia*, dat is uit genade. Beide zijn zij vruchten van de ene Levensboom. En beide vruchten worden genoten door dat ene geloof van de ene Heilige Geest in de ene Christus. Men kan niet de rechtvaardiging aangrijpen zonder dat men tegelijkertijd de heiliging aangrijpt. Christus rechtvaardigt niemand die Hij

niet tegelijkertijd heiligt. Het zijn weldaden die door een voortdurende en ondeelbare band zijn verbonden. Ook al onderscheiden wij dus rechtvaardiging en heiliging, "toch bevat Christus ze beide onafscheidelijk in Zich. Wilt ge dus de rechtvaardigheid in Christus verkrijgen? Dan moet ge tevoren Christus bezitten. En ge kunt Hem niet bezitten zonder Zijn heiliging deelachtig te worden, want Hij kan niet in stukken gescheurd worden" 2.

Calvijn denkt er niet aan, om de "tweede genade" - de heiliging van het leven, die hij graag en doorgaans wedergeboorte noemt - een zelfstandige, eigenmachtige positie te geven los van Christus óf zelfs tegenover Christus, alsof deze nieuwe gehoorzaamheid een aanbetseling of afbetseling zou zijn van ónze kant. Al is zij voluit onze gehoorzaamheid en verantwoordelijkheid, zij leeft van de gratie en zij gedijt bij de gratie die in Christus is en door de Heilige Geest tot ons komt.

Hoe ernstig Calvijn de levensheiliging ook neemt - daarover kan voor ieder die Calvijn leert kennen niet de minste aarzeling bestaan -, het komt niet in hem op, dat deze de genade zou compenseren of completeren, laat staan dat hij haar met de geloof

1 III, 1, 1.

2 III, 16, 1. Vgl. III, 11, 6. 64

zou laten concurreren. Geen ander fundament kan gelegd inden tot zaligheid dan Jezus Christus. Dit staat Calvijn om zo te zeggen op zijn lijf en in zijn ziel geschreven. En dat Jezus Christus fundament is, betekent niet dat bij Hem slechts de ingang tot het heil zou liggen waaraan wij dan de voltooiing zelf moeten toevoegen. Christus heeft niet slechts de weg gebaad opdat wij daarop dan op eigen kracht verder zouden trekken. Integendeel. Hij is voor ons "het leven" zelf 1.

Calvijn laat wel diep in zijn hart blikken als hij schrijft, "dat al wat van Hem is, van ons is, en dat wij in Hem alles hebben, maar in onszelf niets". En hij voegt er kort en strak aan toe: "Op dit fundament moeten wij gebouwd worden" 2.

Als wij nu vragen wat er in de praktijk van het leven terecht komt van de heiliging, blijkt Calvijn daar een zeer bescheiden antwoord op te geven, waarbij we geen zweem van dat triomfantisme bespeuren, dat Calvijn nogal eens aangewreven wordt. Niemand, schrijft hij, wordt er gevonden die niet nog zulk een grote afstand van de volkomenheid verwijderd is. "Daar is niemand in deze aardse kerker van het lichaam zoveel het ten dienste staat dat hij met voldoende vurigheid zijn loop zou kunnen lopen, en daar het grootste getal door zulk een zwakte gedrukt wordt dat ze waggelend en hinkend, zelfs kruipend over de grond, zeer weinig vorderen. Wij moeten voortgaan, teder naar de mate van zijn klein vermogen, en de begonnen reis voortzetten" 3. Calvijn is dus nuchter en eerlijk genoeg om te bekennen dat de realisering van de heiliging slechts stukwerk begint. Maar dat doet niets af aan de beslistheid waarmee hij alles in één adem opwekt tot een heilige levenswandel. Immers moet de heilige leer van het Evangelie in ons hart overbracht worden en in onze wandel overgaan en zo ons in haar vorm veranderen (!), opdat zij voor ons niet onvruchtbaar zij" 4.

1 15, 5.

2 Idem.

3. Vgl. het klassieke Avondmaalsformulier, dat in dezelfde tijd, "dat wij nog vele gebreken en ellendigheid in ons bevinden".

Zo hebben wij ons het doel van de volkomenheid voor ogen te stellen en daarop alleen onze ijver te richten. Tobbers blijven wij op deze weg. Onze gang is gebroken.

Hinkenden hebben geen vaart! En toch, er zit wel voortgang in, want "niemand zal zó ongelukkig voortschrijden dat hij niet tenminste een klein stukje van de weg dagelijks aflegt"1.

Niemand moet zichzelf vleien en strelen, evenmin aan zijn gebreken toegeven, maar een ieder leg- ge zich erop toe tot de goedheid zelf te komen. Levenslang zoeken en jagen wij daarnaar. Eerst dan zullen wij die grijpen, wanneer wij - na de zwakheid van het vlees afgelegd te hebben - tot haar volle gemeenschap zullen aangenomen zijn 2.

Calvijns "vordering" is die van de strompelende en struikelende. Onderweg is bij de voortduur het hijgen te horen van vermoeidheid en uitputting. Maar dat niet alleen.

1 III, 6, 5.

2 Idem. Calvin wordt op dit punt nogal eens uitgespeeld tegen Kohlbrugge. Alsof de eerste, in groot optimisme, van vaart en vooruitgang in de heiliging zou spreken en de laatste zou blijven steken in de verstarring van de lijdelijkheid of zelfs het quiëtisme. Naar ons besef gaat dit niet aan. Er is geen sprake van tegenstelling, hoogstens van taal- en accentsverschil - overigens in het licht van de afstand tussen het 16e eeuwse Genève en het 19e eeuwse Holland en Duitsland maar al te verklaarbaar - als Kohlbrugge schrijft: "Het gaat Gods waarachtige kinderen evenals de touwslagers. Die maken in de lijnbanen de sterkste en hechtste touwen en kabels, waaraan de grootste schepen te midden van stormen en orkanen rustig voor anker liggen, al achteruitgaande, niet vooruitgaande. Deze weg schijnt wel een weg van afbraak, van achteruitgang, ja vaak van ondergang te zijn, maar nochtans is het goed en geen slecht werk dat zo tot stand komt. De gang is slecht, het werk is recht, zegt een. oude dichter. Maar weet ge nu, waarom het werk van 's Heeren volk nochtans goed is? Omdat het niet hun, maar alleen Gods werk is, en het is de waarachtige zegen Gods dat Hij ons aller vlees te niet maakt, zodat wij met al onze gewaande voortreffelijkheid niets meer in te brengen noch te beduiden hebben, want zo komt het aan de dag dat Gods werk, Gods Woord, Gods zegen alles werkt in en bij de zijnen" (Schriftverklaringen IV, Berkel 1967, blz. 100). God alleen de eer, ook in de heiliging: dat is het gemeenschappelijke gezichtspunt dat Calvin en Kohlbrugge verbindt.

Oók het hijgen naar het reisdoel dat wacht en dat de vermoeiden-van-kracht uit de verte ons toelacht. En dit geeft onder alle zuchten toch adem voldoende om een lied aan te heffen, een lied van lof en verlangen. Wanneer Calvin ons daarom opwekt om er ons voortdurend op toe te leggen, "dat wij beter worden dan wij zijn", moeten wij daar geen laag bij de gronds moralisme in horen, maar veeleer hemelhoog hunkeren naar de heerlijkheid die komt. Heel Calvijns heiligingsleer is doortrokken van de vurige hoop op de heerlijkheid en volmaaktheid. Vandaar dat in het oog springende woordje "totdat" dat Calvin zo talloos herhaald uit de mond. Zo "roepen zijn vlees en hart uit" naar het ochtendgloren van Christus' Dag en Zijn Rijk'.

Ofschoon Calvin dus op ingetogen toon en om zo te zeggen met ingehouden adem van verlangen - in termen van spanning en voorlopigheid - spreekt van de christelijke levensheiliging in de praktijk, dit neemt niet weg dat hij er zijn volle aandacht aan denkt. Breed en diep brengt hij het wandelen-naar-de-Geest in heel zijn oeuvre ter sprake. In zijn Institutie wijdt hij er zowaar ettelijke hoofdstukken aan zelfs vóóordat de rechtvaardiging aan de orde is geweest! Vanzelfsprekend kiest hij deze volgorde van behandeling niet omdat de heiliging aan de rechtvaardiging vooraf zou gaan. Het tegendeel is het geval: wij hoorden al dat hij de rechtvaardiging de "tweede genade" noemt. De rechtvaardiging blijft "de voornaamste pijler" waarop ons geloof berust, want indien ge niet eerst van al weet welke plaats ge bij God inneemt en hoe Zijn oordeel over u is, zo hebt ge geen enkel fundament om uw zaligheid te schragen" 2. Calvin heeft dan ook in de confrontatie met Rome, waar wellicht niet minder uit beduchtheid voor de wetteloze vrijheidsroes die hij aantrof hij zowel humanistisch als dopers georiënteerde stromingen - ,eer bepaalde gronden om éérst zo uitvoerig op de

heiliging in te gaan. Dit is de voornaamste: hij vindt het van primair belang "in te zien hoe weinig het geloof, waardoor wij alleen de

1 vgl. H. Schon, *Der Dienst des Gebetes nach Johannes Calvin*, Sch 1968, S. 59. Vgl. ook blz. 160 van dit boek.

2. III, 11, 1.

onverdiende rechtvaardigheid door Gods barmhartigheid verkrijgen, zorgeloos is ten opzichte van de goede werken" 1.

Dit is maar geen incidenteel en marginaal accent dat wij zo af en toe eens aan zouden treffen in Calvijns werken - bij wijze van verontschuldigende correctie op de reformatorische genade-leer! -, maar veeleer zijn doorlopende, gespannen zorg. Zeer overtuigd en weloverwogen zet hij dan ook zijn Geneefse Catechismus in met de vraag: "Wat is het voornaamste doel van het mensenleven?", om daarop te antwoorden: "Dat zij God kennen door Wie de mensen geschapen zijn", waarbij hij als reden van dit antwoord opgeeft: "Omdat Hij ons geschapen en in deze wereld gezet heeft om in ons verheerlijkt te worden. En het is zeker recht en billijk dat ons leven, waarvan Hij de oorsprong is, aan Zijn verheerlijking gewijd wordt!" Niets ongelukkigers kan een mens overkomen dan dit: niet voor God te leven, zo heet het even verder. Heel Calvijns leven en werk illustreert dat dit geen holle frasen zijn!

Nu noemt Calvijns de hoofdsom van dit wedergeboren geloofsleven: de verloochening van zichzelf. Deze zelfverloochening is voor Calvijns in één woord offer, wat Paulus in Romeinen 12 omschrijft als een levende, heilige en Gode welbehaaglijke offerande. Heel de dienst aan God is in deze prijsgeving van onszelf gelegen 2.

Uit de ernst en geladenheid waarmee hij dit dienende, offerende leven verwoordt, blijkt wel bij uitstek hoezeer het geloof naar Calvijns schatting geleefd wordt. Geloof is geen woordenkraam, geen vernuftspel, geen idee of ideaal, geen sentiment of intuïtie. Geloof is leven van Boven af, horig en luisterend leven, geleid en geleefd worden door God de Heilige Geest Die het uit Christus neemt en Die ons naar Zijn evenbeeld vernieuwt. Dit geloof brengt een complete transformatie te weeg: de herbouw, heroriëntatie en herschepping van ons totale bestaan. "Dit nu is iets groots, dat wij God geheiligd en toegewijd zijn, opdat wij daarna niets denken, spreken, overwegen en doen

1 Idem.

2 III, 7, 1.

dan wat tot Zijn eer strekt" 2. Het gaat hierbij om niets minder dan om de gehoorzaamheid des geloofs. "Gehoorzaamheid zeg ik, want alleen die, welke in gehoorzaamheid aan het Woord gelegen is, maar die waardoor het hart van de mens - ontbloot van zijn eigen vleselijk gevoelen - zich geheel bekeert tot de wil van Gods Geest. Deze verandering, die Paulus de vernieuwing des gemoeds noemt (Ef. 4 : 23), heeft geen enkele wijsgeer gekend, hoewel zij toch de eerste ingang tot het leven is. Want zij stellen alleen de rede tot bestuurster over de mens; zij menen dat naar haar alleen geluisterd moet worden, kortom aan haar alleen dragen zij op en laten zij over aan de bevelvoering over de zeden. Maar de Christelijke wijsbegeerte beveelt haar te wijken uit haar plaats en zich te onderwerpen en onderdanig te zijn aan de Heilige Geest, opdat de mens niet meer zelf lere, maar Christus in haar late leren en regeren (Gal. 2 : 20). Daaruit volgt dat wij wel zoeken wat van ons is, maar de dingen die naar 's Heeren wil zijn en strekken tot bevordering van Zijn eer" 2. Calvijns weet dit nieuwe

leven zo te vertolken dat daar zowel een wervende bekoring van uitgaat als ook een klemmend appèl: "Wij zijn niet van onszelf: laat dus niet onze rede of wil in onze plannen en daden heerschappij voeren. Wij zijn niet van onszelf: laat ons niet ten doel stellen dat wij zoeken wat ons naar het vlees nuttig is. Wij zijn niet van onszelf: laat ons dus, voor zover het mogelijk is, onszelf en al het onze vergeten. Aan de andere kant, wij zijn van God: laat dus Zijn wijsheid en wil al onze handelingen leiden. Wij zijn van God: laat dus tot Hem, als tot het enige rechte doel, alle delen van ons leven streven. O, welk een vordering heeft hij gemaakt, die geleerd heeft dat hij niet van zichzelf is en de heerschappij aan zijn eigen verstand onttrokken heeft om het Gode toe te kennen. Want evenals dit de meest doeltreffende geestziekte is tot verderf der mensen dat zij zichzelf gehoorzamen, is de enige haven der redding niets te weten en niets te willen van zichzelf, maar slechts de Heere te volgen waar Hij voorgaat. Dit zij dus de eerste trap, dat de mens van zichzelf afwijkt, opdat

1 idem.

2 III, 7, 1 en 2.

hij de gehele kracht van zijn verstand richtte op gehoorzaamheid aan de Heere" 1.

Het zal niemand ondertussen ontgaan, hoezeer dit leven nog ligt in het spanningsveld van voorlopigheid en gebrokenheid, en hoe weinig het staat in het teken van mondigheid en zelfontplooiing. Immers, heel dit leven wordt samengevat door het woord: zelfverlóóchening! Wij zijn niet meer van onszelf. Dus wij hebben onszelf ook niet meer te behagen en te zoeken, maar God en de medemens. En dit zoeken realiseert zich slechts in een voortdurende strijd, die er ons aan herinnert hoever wij nog van het einddoel verwijderd zijn. Het houdt ons klein en aan de grond, althans in de laagte van de verootmoediging 2.

Want Gods kinderen worden wel "van de dienstbaarheid der zonde ontslagen door de wedergeboorte, maar niet zo dat zij als het ware het volle bezit der vrijheid reeds verkregen hebben en daarom geen moeilijkheid van het vlees meer ondervinden, maar zo, dat er voor hen een voortdurende oorzaak tot strijd blijft, om daardoor geoefend te worden, maar ook om hun zwakheid beter te leren kennen" 3.

Hierbij moet men vooral niet deze vergissing maken, dat de zelfverloochening een vorm van zelf-overwinning zou bedoelen te zijn, die wij voor God opbrengen. Wij hebben ons te herinneren, dat heel het nieuwe leven - dus ook de hoofdsom daarvan - ons door geloof ten deel valt uit het deelgenootschap aan Christus! "Christus is gestorven en opgestaan, opdat wij een eeuwige sabbat hebben, dat wil zeggen, dat wij van onze werken rusten, opdat de Geest van God machtig in ons werkzaam zij" 4.

Het gaat Calvijn om de offerbereidheid, "om tot niets gemaakt te worden, opdat alleen God in ons leve en regere", zoals wij zagen. Nu weten wij wel, "welk een blinde liefde tot zichzelf de mens van nature heeft, hoezeer hij zich aan zijn eigen belangen wijdt,

1 III, 7, 1.

2 Vgl. F. Wendel, Calvin. Ursprung und Entwicklung seiner Theologie, Neukirchen 1968, S. 213. En W. Niesel, Die Theologie Calvins, München 1938, S. 137.

3 III, 3, 10.

4 Aangehaald in W. Niesel, o.o.A., S. 138.

hoe hoog hij zichzelf schat. Maar wanneer wij in de school van Christus willen toegelaten worden, moeten wij met die onwetendheid aanvangen waarop Paulus aandringt in 1 Korinthe 3: 18.

Vervolgens noemt Calvijn het kruisdragen een deel van de zelfverloochening. Hoe hij zich hierbij deze verdeling precies voorstelt lijkt op 't eerste gezicht niet geheel doorzichtig. Hoe verhouden zich de zelfverloochening en het kruisdragen ten opzichte van elkaar? Aannemelijk lijkt ons de suggestie, dat de verloochening de innerlijke en directe doding van het vlees in betekenen, terwijl het dragen van het kruis de middellijke en uiterlijke doding van het vlees zou zijn ².

Bij het eerste gaat het meer om een innerlijk gebeuren onder de inwerking van de ledige Geest, bij het tweede valt het accent vooral op de uitwendige wegen die de Heilige Geest met ons gaat en om de middelen die Hij hanteert om ons het lijdenskruis op de schouders te leggen.

Naar ons besef laat zich deze overweging nog aanvullen door een andere. Bij de zelfverloochening denkt Calvijn meest in negatieve, ontkenkende, zelfontledigende termen. Bij het kruisdragen valt de klemtoon nogal eens positief op de blijdschap en gewilligheid waarmee het gepaard gaat, zoals wij nog zullen merken. Als Calvijn dan ook het kruisdragen apart toevoegt aan de zelfverloochening wil hij daarmee naar ons besef zeggen: bedenk dat de zelfverloochening niet in de negatie noch in de pure passiviteit inblijft hangen, maar haar spits heeft in de bereidwilligheid om het kruis op te nemen. Dan is ook duidelijk, waarom Calvijn het Institutie-hoofdstuk over het kruisdragen - volgend op dat over

¹ Commentaar op Lukas 9 : 25. De bedoelde Korinthe-tekst luidt: Niemand bedriege zichzelf. Zo iemand onder u denkt dat hij wijs is in deze wereld, die worde dwaas, opdat hij wijs moge worden.

² Zo A. & Mier, Calvins Lehre von der Heiligung, München 1934, 36-38. Vgl. het fraaie boek van drs. K. Exalto, De dood ontmaskerd, Amsterdam 1975, blz. 61.

de zelfverloochening! - laat aanvangen met de woorden: "Ja, nog hoger moet een vroom hart opstijgen, namelijk daarheen waar Christus Zijn discipelen roept: dat een ieder zijn kruis opneme" ¹.

Waarom "nog hoger"? Omdat het kruis ons toegedacht en aangereikt is door Christus en wij daardoor Hem gelijkvormig worden gemaakt. In het gekruisigd christenleven - hoe pijnlijk en verwondend ook - krijgt onze gemeenschap met Christus tastbare gestalte. En zo is het gekruisigd leven bepaald niet zonder vreugde en vrucht ².

Wat verstaat Calvijn onder het kruis dat wij te dragen krijgen? Heel instructief is in dit verband zijn eerste preek over de zaligsprekingen. Daarin zegt hij: "Kruis betekent zoveel als dat ieder zijn galg draagt; het is dat wij zijn als die arme lieden die altijd het mes op de keel hebben, dat we gekweld en gesard worden en niet alleen als het ware de dood voor ogen hebben, maar ook veracht en geminacht worden, dat men ons onrecht doet en ieder ons in het gelaat spuwt. Wij moeten dat gevoelen en het dapper dragen, als een last die ons op onze schouders gelegd is, evenals wanneer iemand die op reis moet een pak op de rug draagt. Zo betuigt onze Heere Jezus Christus ons, dat wij niet achter Hem kunnen komen en dat wij niet onder het getal der zijnen kunnen gerekend worden of ieder moet zijn eigen pak torsen".

En dan verwoordt Calvijn nog eens wat hij onder dat pak verstaat. "O, het is niet dat wij ons gemak kunnen houden, maar integendeel, dat wij als veroordeelden zijn, dat de dood ons dreigt, dat wij aan alle kant worden belaagd, dat ons leven een langdurig kwijnend bestaan vormt. Kortom, als wij de maatstaf van deze wereld aanleggen, zijn wij voor ongelukkig te houden". Dit noemt Calvijn "het beding waaronder onze Heere Jezus Christus ons roept in Zijn school" en "het abc dat ons in de school van onze

2 Overigens, Calvijn noemt nu eens zelfverloochening en kruisdragen twee zaken van de navolging van Christus (Op Matth. 16 : 24), dan weer heet het laatste een onderdeel van het eerste. Dat zal toch wel beduiden dat in hun onderlinge verhouding de eenheid prevaleert. Zij behoren onlosmakelijk bijeen.

Heere Christus geleerd wordt" 1.

Nu is het opvallend dat de term "kruis" bij Calvijn veel frequenter voorkomt dan in de Schrift. Talloze malen komen we dit woord bij hem tegen, ook daar waar de Bijbeltekst naar aanleiding waarvan hij schrijft, van het woord "kruis" niet rept. Kennelijk hanteert hij de term als een vaste uitdrukking, als symbool en verzamelnaam voor lijden, vervolging, benauwdheid, verdrukking. De reformator is onmiskenbaar diep geraakt door de suggestieve zeggingskracht die van de beeldspraak "kruisdragen" uitgaat. Deze roept immers het beeld op van de veroordeelde die net de dwarsbalk van zijn eigen kruis op weg is naar de plaats van executie 2.

In deze ontledigende en ontluisterende gang zag de Heere Jezus het aardse leven van Zijn volgelingen getekend: "Wie zijn kruis niet draagt en Mij navolgt, die kan Mijn discipel niet zijn" (Luk. 14 : 27). Dit woord heeft op Calvijn klaarblijkelijk een onuitwisbare indruk gemaakt. Heel de navolging van Christus is krachtens deze uitspraak voor hem een kruisgang. Wat een aandacht heeft de pastor van Genève 3 dan ook aan het liden van de christen geschonken! Of - om ons correcter uit te drukken - wat een aandacht nam het hem! Calvijn wist er zich door gegrepen en moest er daarom zo diep op ingaan, als theoloog en docent, als reformator en organisator, maar ook als vriend en pastor. En ook in zijn eigen persoonlijk leven droeg hij zijn deel ervan weg! Hij kreeg eenvoudig niet de gelegenheid om de vraag naar het lijden te onderdrukken, omdat hij zelf het kruis op zijn schouders voelde drukken. Het was dus wel het tegendeel van een academische kwestie voor hem. Zijn leven was hier zonder ophouden vervlochten met kommer en kwelling, wet smart en smaad. Geen wonder dat hij èn in zijn theologie en in zijn dogmatische arbeid èn in zijn predikdienst èn in de stroom van brieven die van hem uitging, de zaak van het

1 in preek over Matth. 5 : 1-4, in Het gepredikte Woord, deel VI, 1978, blz. 155.

2. Het lijden in het Nieuwe Testament, Amsterdam

3 Zie voor deze uitdrukking H. Scholl, a.a.O., S. 208.

christelijk lijden zo existentieel bespreekt 1. Van het lijden geldt in dit opzicht hetzelfde als wat van Christus geldt: zoals Calvijn beducht is voor een "verre Christus", zo wil hij ook niet op afstand redeneren over een denkbeeldig kruis. Het lijden is hem nabij, lijfelijk

en geestelijk. Calvijns theologie is met vele draden aan zijn levensloop verbonden.

Nu mogen wij deze biografische noties evenwel niet zóveel belang toekennen alsof zij de wortel en levenssappen van zijn theologie zouden uitmaken. Het ferment van Calvijns theologie is niet gelegen in zijn lijdensnabijheid, maar in zijn Schriftnabijheid. In de Schrift trof hij de waarde, de zin en de zegen van het lijden aan. In de Schrift ligt zijn theologische bezinning hierover dan ook verworteld. Maar wat niet ontkend hoeft te worden, is dat Calvijns levensgang om zo te zeggen de bodem vormt waarin de wortels uitschieten. Wat Calvijn in het geloof uit de Heilige Schrift leerde, werd in zijn eigen leven vlees en bloed: "Want u is uit genade gegeven in de zaak van Christus, niet alleen in Hem te geloven, maar ook voor Hem te lijden" (Fil. 1 : 29). Dit stempelt Calvijns gedachten over het lijden toch wel met merkbare authenticiteit en zeggingskracht.

Om nu tot wat overzicht en inzicht te komen ter zake van Calvijns benadering van de

tolerantia crucis (het dragen van het kruis), concentreren wij ons op vier motieven.

1 Is het op zichzelf al niet tekenend, dat Calvijn in zijn "leerstellige" Institutie er een hoofdstuk aan wijdt? Ik heb de indruk dat ná de bloeitijd der Reformatie de neiging veld wint om het christenleven - met name naar de negatieve zijde ervan, dus in zoverre het sterven moet - te verinnerlijken, en zo het Bijbels getuigenis ter zake van het lijden te vergeestelijken. Calvijn - en voor Luther geldt dit evenzeer - kon zich deze luxe niet permitteren. Zijn "dogmatische" arbeid is daarom meestentijds zeer levensecht met het alledaagse bedreigde bestaan verstrengeld. In de "stichtelijke" lectuur van kort na Calvijn komt overigens het lijden hier en daar op indrukwekkende wijze ter sprake, heel nadrukkelijk b.v. in de Christelijke Strijd van Pierre du Moulin (Frans 1624). Maar deze man wist dan ook aan den lijve wat vervolging om Christus' wil beduidt. Drs. K. Exalto, die dit werk opnieuw heeft uitgegeven en ingeleid, noemt Du Moulin "een echte leerling van Calvijn".

Het zijn uiteraard geen speculatieve zaken die wij willekeurig aan Calvijn opleggen, maar die Calvijn ons als het ware zelf aanreikt wanneer wij hem lezen. Het in de eerste plaats de vraag naar de herkomst van het kruis. De tweede vraag zoekt naar de zin van het kruis. De derde wil Ie. vreugde ervan op het spoor komen.

De vierde vraagt naar de richting waar het kruis ons heenstuwt. Met vier trefwoorden - geven we deze motieven weer: ***de bindkracht, de geneeskracht, de tekenkracht en de stuwkracht van het kruis.***

De bindkracht van het kruis

Vanwaar komt toch dat onafscheidelijke kruis op de schouders van allen die Christus volgen en Zijn voetstappen drukken? Calvijn geeft daarop een antwoord van bijna kinderlijke eenvoud: zo is het de wil van de hemelse Vader! Geen gril van het lot, maar wil van onze God. En deze wil is geen willekeur, maar veeleer orde en regelmaat, die regelrecht samenhangen met Gods welbehagen. "Want die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd om aan het beeld van Zijn Zoon gelijkvormig te zijn, opdat Hij de Eerstgeborene zij onder vele broeders" (Rom. 8 : 29). Deze woorden van Paulus zijn voor Calvijn van beslissende betekenis bij de vraag naar de herkomst van het Christenkruis. Voor het antwoord daarop stijgt hij - op de rug van het Woord - uiterst hoog en hij grijpt terug naar het nooit- begonnen begin van Gods eeuwige voornemen. God heeft gedachten van vrede gekoesterd. Tevoren. Door niets voorafgegaan. En dit welbehagen was gericht op de rechtvaardiging en verheerlijking van zondaren (Rom. 8 : 30). Uit vijanden scheidt God kinderen. Maar dat doet Hij in en door het Ene Kind, Zijn toon. Aan Hem maakt Hij hen gelijkvormig, zonder uitzondering. "God heeft besloten en verordend, dat zij die Hij tot lijn kinderen wil maken, ook het beeld van Christus, Zijn Zoon, Rillen dragen" Calvijn noemt Christus dan ook het oerbeeld (exemplar) waarnaar al Gods kinderen worden gevormd en herschapen.

Maar dit betekent dan niet alleen een gelijkvormigheid aan de verheerlijkte Christus, Die de gloriekroon draagt. Daaraan vooraf gaat de gelijkvormigheid aan de lijdende Christus, Die de doornenkroon droeg en het kruishout verduurde. "De genadige aan-neming tot Gods kindschap, waarin ons heil bestaat, is onlosmakelijk met het andere raadsbesluit van God verbonden, dat bepaalt dat wij het kruis zullen dragen. Niemand kan een erfgenaam des hemels worden die niet tevoren aan de eniggeboren Zoon van God gelijkvormig (conformis) is gemaakt" 1.

Dit houdt nogal wat in! "Want ofschoon Christus een Zoon was geliefd boven anderen en in Wie het hart van de Vader rustte, zien wij toch dat Hij niet toegeeflijk en zacht is behandeld. Zodat men naar waarheid zeggen kan, dat Hij niet alleen door een

voortdurend kruis geoeffend is zolang Hij op aarde gewoond heeft, maar dat Zijn gehele leven niets anders is geweest dan de betoning van een voortdurend kruis" 2. Daarom moeten allen die in het voetspoor van Christus willen gaan "zich voorbereiden tot een hard, inspannend, onrustig leven, dat met vele en verschillende soorten van rampen vervuld is" 3.

Christenen zijn nu eenmaal een klasse apart. Zij vormen een categorie van mensen "die geboren is om smaadheden en onrecht te dragen, en die blootgesteld is aan de slechtheid, bedriegerij en spotternij der aller-slechtste mensen. En dat niet alleen, maar ze moeten al die kwade dingen lijdzaam dragen, dat is, zó met hun ganse hart gesteld zijn dat ze na de ene kwetsing ontvangen te hebben, zich tot het ontvangen van de andere voorbereiden, zichzelf voor hun ganse leven niets belovend dan het dragen van het voortdurend kruis" 4.

Zo stelt de hemelse Vader al Zijn kinderen op de proef. Het kruis is oefenmateriaal in Gods handen. Dat was het voor de oudste Broeder - Zijn Eerstgeborene - ook. En wat Hij bij Christus aanving, zet Hij bij het hele gezin voort 5.

1 Idem.

2 III, 8, 1.

3 Idem.

4 IV, 20, 20.

5 III, 8, 1.

"Aan het Hoofd zowel als aan de leden wordt de nederigheid van het kruis zichtbaar"

1. Christus moest gehoorzaamheid leren uit hetgeen lij heeft geleden (Hebr. 5 : 8): "Waarom zouden wij dan onszelf uitzonderen van die voorwaarde die Christus, ons Hoofd, heeft moeten aanvaarden; vooral daar Hij die om onzentwil aanvaard heeft, opdat Hij ons in Zichzelf een voorbeeld van lijdzaamheid zou tonen" 2?

Calvijn ziet dus in het christenkruis een breidel die de Vader ons aanlegt ter gehoorzaamheid. De overeenkomst met de oudste broeder is onmiskenbaar. Toch is er ook sprake van een markant en principieel onderscheid. Christus ging als Voortrekker en Vertegenwoordiger, als Middelaar en Borg voorop. Hij ging in zijn gehoorzaamheidsweg alléén. Wij gaan dat niet. Integendeel!

Dat wij, zolang wij de aarde bewonen, als schapen ter slachting bestemd zijn, dient slechts Gods diepere bestemming: dat wij Christus, ons Hoofd, gelijkvormig mogen worden 3. Ons kruis isoleert ons niet. Wij dragen ons kruis niet op eigen kracht. Wij An iet van God verstoten en van de Mededragers verstoken. Het christenkruis markeert juist de gemeenschap met Jezus Christus. Wij betreden geen onontgonnen terrein. Wij gaan geen eenzame weg. Wij lopen voetje voor voetje achter de Voorloper aan, in Zijn onmiddellijke nabijheid. Wij komen nergens, of Hij is er al geweest! Daarin is een diepe vertroosting gelegen, "namelijk deze, dat wij in harde en moeilijke omstandigheden, die geacht worden als tegenspoeden en rampen, deel hebben aan het lijden van Christus, opdat wij, evenals Hij uit de doolhof van de rampen tot de hemelse heerlijkheid is ingegaan, zo tot diezelfde heerlijkheid door verschillende verdrukkingen heen, geleid worden" 4.

God verwondt Zijn kinderen wel, maar met verwondingen die niets anders zijn dan littekenen van de gekruiste Meester en kentekenen van het kindschap Gods 5.

Het kruis is dus van een hoge herkomst: Gods Vaderhart, Zijn

1 Aangehaald in W. Kolffhaus, Vom christlichen Leben nach Johannes Calvin., Neukirchen 1949, S. 188.

- 2. EED, 8, 1,
- 3 III, 9, 6.
- 4 III, 8, 1.
- 5 III, 18, 7.

welbehagen! Met dezelfde handbeweging als waarmede de Vader ons trekt uit de vervreemding der zonde om ons in Christus' gemeenschap te stellen onder het getal van Zijn kinderen, drukt Hij ons het kruis op. De gemeenschap met Christus heeft de "bindkracht" om onmiddellijk het kruis aan ons leven te hechten. En andersom: van het kruis gaat een bindkracht uit die ons ál meer in de gemeenschap met Christus verwortelt.

Hoe dieper wij doordrongen zijn van de herkomst van ons kruis - met andere woorden: hoe scherper ons voor ogen staat dat Christusgemeenschap en kruisdragen onafscheidelijk bij elkaar horen -, des te gereeder zullen wij ons kruis op ons nemen. "Wie een christenleven zonder lijden hebben wil, moet zich een geheel andere Christus uitdenken". De naam van Christus is nu eenmaal een teken dat wedersproken zal worden en de gang van Zijn Evangelie gaat derhalve gepaard met onrust en ongemak en roept weerstand en ergernis op. Wie een Evangelie wil zonder ergernissen, verdicht zich een afgod. Christus zou niet "het fundament der kerk noch de rechte Christus zijn zo Hij geen Rots der ergernis ware" 2.

En wie stoten zich aan deze steen? "Geen anderen worden door deze ergernis belet dan zij die Christus' Geestelijke Rijk niet kennen. Want die noch de stal waarin Hij geboren is, noch het kruis waaraan Hij gehangen heeft, in de weg staat om Hem niettemin als hun Koning te aanbidden en te vereren, die zullen geenszins de sobere staat van Zijn kerk verachten. Zij bekennen allen met de mond dat het bij uitstek in de rede ligt', dat in de gestalte der kerk als in een spiegel Christus' levend evenbeeld zichtbaar wordt (...). Laat ons bedenken dat het uiterlijk aanzien van de kerk zo verachtelijk is opdat haar rechte schoonheid van binnen te beter mocht uitblinken; dat de kerk hier op aarde niet anders dan als een schip op de golven dobbert, opdat zij in de hemel haar vaste plaats mag hebben; dat zij hier voor het oog der wereld er

1 Aangehaald in W. Kolffhaus, a.a.O., S. 188.

2 Het traktaat der ergernissen, Enkhuizen 1960,

3 Rationi imprimis esse consentaneum.

verminkt en vervallen bij ligt, opdat zij voor God en Zijn engelen onaangetast en sterk mag .lkaan; dat zij naar het vlees wel ellendig is, maar dat niettemin Daar gelukzaligheid haar in de Geest bewaard is". De kerk is nu eenmaal daartoe verordineerd, "dat zij, zolang zij in de wereld els een vreemdeling voorttrekt (peregrinatur), strijden zal onder en voortdurend kruis" 1.

Voor Calvijn is deze lijdende gestalte en minderheidspositie dus geen teken van ongeloofwaardigheid, maar hoge onderscheiding en teken van verkiezing. Daarom moet ook niemand zich schamen bij zulk een deerniswekkend en veracht gezelschap te behoren. "Als wij namelijk beginnen ons uit de gemeenschap van hen los te maken die om Christus' naam vervolgingen lijden, wat zoeken wij dan anders dan een Evangelie dat van alle vervolging vrij was? (...). Wie voor het kruis terugdeinst en op de vlucht gaat, zal zich altijd voor het Evangelie schamen" 2. Daarom moeten allen die delen in de gemeenschap van Christus en dus deelgenoten van Christus en Diens kruis zijn, ook deelgenoten onderling zijn. Zij dienen immers dezelfde Koning. Zij hebben dezelfde banier. En zij verweren zich tegen een gemeenschappelijke vijand.

Laat hun harten daarom in "een heilige samenzwering" verbonden zijn 3.

Het is Calvijn niet ontgaan dat niet alleen het geloof maar ook de volharding in het kruisdragen genadegeschenk van God is. Want als Calvijn schrijft dat de Filippenzen tot het geloof in Christus geroepen waren "op voorwaarde dat zij vervolgingen om Zijns Naams wil zouden verduren", bedoelt hij in geen geval het lijden enige verdienstelijkheid toe te schrijven 4. Het enige wat hij daarmee zeggen wil is dat "het kruis met een onlosmakelijke band aan het geloof is vastgeknoopt" 5.

Wie Christus met al Zijn goederen deelachtig is geworden, krijgt óók het kruis ten geschenke. Het dragen daarvan is geen prestatie, maar

1 Militet sub perpetua cruce. A.w., blz. 40 v.

2 op 2 Tim. 1 : 8.

3 Op Fil. 1 : 27.

4. 20 v. ' Wij komen op deze kwestie nog terug.

5 Op Fil. 1 : 29.

gunst; geen "werk", maar genade. Het gaat immers om de gemeenschap aan Christus' dood. In het kruisdragen vindt "overdracht" plaats van Christus' sterven. "Wie in het geloof alle goederen van Christus is deelachtig geworden, moet inzien dat voor hem is weggelegd dat zijn gehele leven de dood van Christus gelijkvormig worde"

Nu realiseert zich deze gemeenschap aan Christus' dood op tweeërlei wijze: "innerlijk" en "uiterlijk". Onder het eerste verstaat Calvijn de afsterving van het vlees en de kruisiging van de oude mens zoals Paulus daarvan spreekt in Romeinen 6: in het geloof houden wij het ervoor voor de zonden dood te zijn, wetend dat onze oude mens eens en voorgoed met Christus mede-gekruisigd is. Met het tweede bedoelt hij de navolging van Christus, het dragen van het lijdenskruis in de praktijk van het christenleven tot doding van de "uiterlijke mens" 2.

Maar beide zijn gemeenschap en mededeling (!) van Christus' dood. Beide zijn vrucht van het geloof in Christus. "Met alle kracht moeten wij dus aan de gemeenschap met Christus vasthouden. Want wij sterven niet voor onszelf alleen, maar met Christus, om met Hem hiernamaals ook het leven te hebben. Wij lijden met Hem, opdat wij medegenoten van Zijn heerlijkheid worden" 3.

Herkomst van het kruis is dus nooit een vrijwillig zelfgekozen ascetisch navolgingsideaal, waarmee wij onszelf heenwenden en opwerken tot het niveau van Christus. Alsof onze versterving ons eerst in de vrucht van Christus' opstanding zou laten delen. Heel opmerkelijk schrijft Calvijn: "Nadat wij de kracht van de Opstanding gegrepen hebben, wordt Christus ons als de Gekruisigde voorgesteld, opdat wij Hem door noden en moeiten volgen" 4. Daarmee kan hij niets anders bedoelen dan dat wij door het geloof delen mogen in de vrucht van Christus' volbrachte werk, met afzien van heel ons doen en laten. Onverdiende zaligheid ontvangen en grijpen wij in de handpalm van het bedelend geloof. En daarna - als vrucht, als effect daarvan in ons aardse christenleven - wordt ons bestaan getekend door het kruis dat

Op Fil. 3 : 10.

2 Idem.

3 Op 2 Tim. 2 : 11.

4 Op Fil. 3 : 10.

Gods ons in Christus' gemeenschap oplegt. De vergeving der zonden staat hierbij niet op het spel. Evenmin staat die hierbij ten doei. De zonden zijn immers eens en voorgoed begraven - niet door onze versterving, maar in het graf van Christus! - door

Gods onvergelykelijke en onvoorwaardelijke lankmoedigheid. Waartoe Hij ons dan nog overgeeft aan kwelling en vervolging? Hiertoe, "opdat wij des te meer ons mogen beroemen, het kruis van Christus te dragen, en opdat wij deelgenoten en lotgenoten mogen zijn van de zalige opstanding" 1.

Want wij moeten nog leren alvorens te leven. Zolang de gelovigen op aarde in vreemdelingschap voorttrekken, is dit hun voortdurende overdenking. In dit is waarlijk een uitnemende troost: in alle ellende zijn wij medegenoten van het kruis van Christus (socii crucis Christi) wanneer wij Zijn leden zijn, zodat ons door de aanvechtingen heen de weg tot de eeuwige zaligheid openstaat 2.

Als Calvijn dan Christus toch onverholen "Voorbeeld" noemt 3, moeten wij bedenken dat hij daarmee geen ideaal op het oog heeft waaraan wij - Hem imiterend - zouden moeten beantwoorden, maar veeleer Christus voorstelt als het Hoofd en de Leidsman Die ons leven gestalte geeft, bezielt en inspireert door Zijn Geest. Niets is zo bemoedigend in het lijden als de geloofsblik op onze Meester. Niet omdat Hij wel zegt hoe het moet en het ons voordoet, maar omdat Hij het eenmaal voor ons deed en nu als zodanig in Zijn Geest bij ons tegenwoordig is. Maar dan toch inderdaad als voorbeeld! De Geestelijke presentie van Christus in ons leven "degradeert" ons weliswaar tot onderworpenheid en onderhorigheid, maar degenereert ons niet tot willoze, bloedeloze machines. Integendeel. De Heilige Geest legt beslag op de ziel om haar te bevrijden en haar tot een nieuwe en waarachtige horigheid en verantwoordelijkheid te herscheppen. Zó komt het tot de vrijwilligheid, de bereidheid des harten om Christus na te volgen. Stokken en blokken volgen niet, maar worden gesprokkeld, gekloofd en verbrand. Schepselen die tot kinderen zijn herboren mogen horen en volgen en zich laten

1 Op Ps. 44 : 23.

2 Op Fil. 3 : 10.

3 B.v. in III, 8, 1.

louteren. Zij doen hun Meester niet na, maar volgen Hem na, op de voet. "Want als de Zoon van God, Die voor alle dingen aanbedding toekomt, geheel vrijwillig zo'n harde strijd op Zich nam, wie van ons zou dan nog mogen weigeren hetzelfde met Hem te dragen? Deze ene gedachte, dat wij de Zoon van God aan onze zijde hebben en dat Hij, Die ons zover overtreft, in onze omstandigheden in wilde gaan om ons door Zijn voorbeeld moed in te gieten, - moet in staat zijn alle aanvechting te overwinnen. Ja, dat heft onze harten die anders in leed en vertwijfeling moesten verteren, machtig omhoog" 1.

Hierom is het Calvijn onophoudelijk te doen: zijn hoorders en lezers op het hart te binden dat het lijden hen niet al te zeer moet overvallen, noch hen al te hard moet vallen, alsof het een christen eigenlijk vreemd was, maar integendeel, "dat zij allen bereid moeten zijn met Christus medegenoten des kruises te worden" 2, "zich naar Zijn voorbeeld te vormen en als trouwe metgezellen Zijn voetstappen te drukken" 3. Diepe, pastorale bewogenheid spreekt uit Calvijns woorden. Hij komt er dicht mee op alle kruisdragers toe en verzekert hen: "Door de gemeenschap met Hem wordt het lijden voor ons niet alleen gezegend, maar brengt het ook veel hulp aan tot het bevorderen van onze zaligheid" 4.

Calvijn weet immers maar al te goed wat voor soort "helden" Gods kinderen zijn en hoe matheid en zwakheid, tegenzin en vertwijfeling ons kunnen bespringen in de dalengten van smart en vervolging. Daarom, "wanneer ons alleen maar gezegd werd dat, om christen te zijn, wij in al onze wandel de smaad der wereld te dragen hebben

zo dikwijls het God behaagt, en dat wij dan ook vrijmoedig de dood onder ogen kunnen komen, zouden wij, naar het zich laat aanzien, wel met een schijn van recht kunnen tegenwerpen dat dit alles ons heel gemakkelijk het spoor bijster doet raken. Maar wanneer ons geboden wordt Jezus Christus te volgen, is Zijn geleide te schoon en te eervol om

1 Op Hebr. 12 : 3.

2 Op Hebr. 11 : 26.

3 Op Matth. 10 :38.

4 III, 8, 1.

dat af te slaan" 1. Van stap tot stap mogen wij Christus tot een leidsman voor ogen hebben. Niets zaligers kan men zich wensen, legt Calvijn zelfs, dan deze gemeenschap met Christus 2. Wie dit tilden beneden zijn stand acht, beseft niet hoe hoog de genade- and van het kruis wel is!

Zo is Calvijn onversaagd in de weer, om zijn verdrukte en vertrapte geloofsgenoten te doordringen van de eenheid tussen christus en Zijn gemeente. Alleen het zicht daarop geeft de woeden kracht en de struikelenden volharding. Het is een eenheid die de heerlijkste perspectieven biedt - de Heilige Geest staat als waarborg en voorproef voor de betrouwbaarheid daarvan in -, doch die in de voorlopigheid van onze aardse balling,ehap zich manifesteert in een gekruisigd bestaan. Maar ... het is een kruisdragen in gemeenschap en gelijkvormigheid aan Hem die als tarwegraan stierf om vrucht te dragen! "Verschrikkelijk was het beeld van smaad en schande dat zich bij Christus' dood vertoonde. Het verduisterde niet alleen Zijn heerlijkheid, maar benam deze geheel aan onze gezichtskring. Men mag daarom wet alleen aan Zijn dood blijven hangen, maar men moet iegelijk de vrucht in ogenschouw nemen die de Opstanding met zich meebracht. Dan zal niets in de weg staan, dat Zijn heerlijkheid overal oplicht"! En onmiddellijk verbindt Calvijn aan overweging de troost voor de christen: van het Hoofd moeten we tot de leden overgaan! Ook óns leven is een onophoudelijk sterven. Maar daarbij moeten alle vromen steeds bedenken: Als allerhande leed ons plaagt, als angsten ons verstrikken, als wij honger, naaktheid en ziekten lijden, als wij in menige ogenblikken bijna door de dood worden weggeraapt, dan is dit het zaad dat op zijn tijd vrucht zal brengen" 3.

In diepste wortel van deze vaste hoop is de geloofszekerheid dat God ons naar Zijn onveranderlijk en onverdacht welbehagen het kruis oplegde. Het is een teken van de gemeenschap met Christus. Maar tegelijk ook een teugel tot versterking van deze

1 In preek over Hebr. 13 : 13, in Het gepredikte Woord, deel V, blz 36.

2 Op Col. 1 : 24.

3 Op Joh. 12 : 24.

gemeenschap: "Hoe meer wij gedrukt worden door tegenspoeden, des te vaster wordt onze gemeenschap met Christus versterkt" j. En gemeenschap met Christus betekent gemeenschap met God. "Hangen wij dus in Christus met God samen, dan mogen wij zeker zijn van Gods onwankelbare en onvermoeibare welwillendheid jegens ons" 2. Hoezeer het kruis ook over onze schouders schuurt en de huid van ons leven schaaft, het kan ons niet scheiden van de liefde Gods in Jezus Christus. Het bindt ons juist te hechter aan Hem. Daarom schudden wij het niet af. Krachtens de liefde. Van deze liefde schrijft Calvijn: de Vader is de bron ervan, en van Christus af stroomt zij ons toe 3. Hetzelfde mag gezegd worden van het kruis: Vaders hart zit er achter, en Chris-

tus' hand legt het ons op. En deze troost ligt als een verkwikkende, beschuttende schaduw over de hitte der verdrukking.

II. De geneeskraft van het kruis

Calvijn is van twee dingen diep overtuigd: dat God goed is, en dat het kruis, door Hem opgelegd, zwaar is. Hoe laat zich dit rijmen? Is God nu goed ondanks het kruis, of hebben wij veeleer ons kruis juist aan Zijn goedheid te danken? Wat kan God er mee voor hebben om Zijn kinderen "onder een voortdurend kruis" 4 gebukt te laten gaan? Deze vraag klemmt temeer, wanneer wij bedenken hoezeer het christenleven naar Calvijns besef doordrenkt is van het lijden. Weliswaar is het lijden niet het een en het al, maar niettemin is het ganse leven er door getekend en gelittekend. "Volgens een hemels plan is ons zonder ophouden de plicht opgelegd om het kruis te dragen, hoewel er somtijds een wapenstilstand of verademing gegeven wordt, omdat God onze zwakheid spaart. Maar al is niet altijd het zwaard tegen ons uitgetrokken, toch moeten wij als lidmaten van Christus altijd gereed zijn om deel te hebben aan Zijn Kruis" S. Overall waar wij gaan en staan zal het kruis

1. III, 8, 1.

2 Op Rom. 8 : 39.

3 Idem.

4 III, 8, 2.

5 Op Ps. 44 : 23.

van Christus ons volgen¹. De ene slag is nauwelijks voorbij of wij hebben ons alweer voor te bereiden om de volgende te ontgaan.

Wat kan de zin zijn van de aanhoudende zwaartekracht die het Christenleven neerdrukt? In één woord: genezing. God slaat om it. helen. En hoewel de geneeswijze nu en dan zeer pijnlijk is, Gods handen zijn bekwame heelmeeestershanden. Zij verwonden tot genezing. Daartoe legt Hij die zieke plekken bloot. Want de Vader wil niet dat Zijn kinderen aan hun ziekte zullen bezwijken. Aan welke ziekte lijden Gods kinderen dan? Aan de ziekte van overmoed! Calvijn weet hoe taai ons vlees is. Het is bepaald niet "O vleiend voor ons mensen dat wij op zo'n hardhandige wijze getemd en beteugeld moeten worden. "De weldadigheid Gods moest ons wel verlokken tot het overleggen en beminnen van lijn goedheid. Maar daar onze boosaardigheid zo groot is dat wij veeleer voortdurend door Zijn goedertierenheid bedorven worden, is het meer dan noodzakelijk dat wij door enige tucht in de band gehouden worden, opdat wij tot zulk een lichtvaardigheid niet komen" 2.

Zodra ons vlees zachter en toegeeftijker behandeld wordt, werpen wij Gods juk van ons en verliezen wij de losbandigheid. Dan gaat het met ons net "als met weerbarstige paarden, die, wanneer ze enige dagen zonder arbeid te verrichten gemest worden, daarna vanwege hun wildheid wet getemd kunnen worden en hun berijder niet dulden, ook ,11 gehoorzaamden ze vroeger aan diens besturing" 3.

Daarom is het kruis van een onschatbaar en onontbeerlijk nut, "opdat wij wei door bovenmatige overvloed van rijkdommen verwilderen; opdat wij niet, door eer in de hoogte gestoken, ons verhoovaardigen; en opdat wij niet, opgeblazen vanwege de overige goederen van geest, lichaam of fortuin, overmoedig worden" 4.

Als God het niet verhindert en ons niet Zijn voet dwars zet, zijn we opgeblazen gulzigaards, die van geen maat weten. "Maar wanneer nu daarentegen God ons voor

1 W. Niesel, a.a.O., S. 139.

2 III, 8, 5.

3 Idem.

4 Idem.

de mensen vernedert, wanneer ieder ons een hak zet, wanneer we veracht worden en men ons allerlei haat, nijd en wrok toedraagt, zodat er geen misdaden en schanddaden zijn of ze worden ons toegedicht, wanneer wij arm worden en zonder hulp en toevlucht aan onszelf zijn overgelaten, kortom, wanneer wij alles moeten kennen wat tegenheden heet, dan zullen wij verstaan wat ootmoedigheid is, en wij zullen het hoofd, dat tevoren al te hoog geheven was, leren buigen.¹ Deze "discipline des kruises" is meer dan nodig om onze hoogmoed uit te roeien.²

En dat niet slechts in een bepaalde fase van ons leven, alsof wij onze eigendunk bij het opwassen wel als een kinderziekte zouden overgroeien! Nee, voor God blijven wij in dat opzicht levenslang meer dan onmondig en daarom kunnen wij Gods vaderlijke roede niet ontberen.³

Calvijns besef van de nimmer aflatende noodzaak van het kruis hangt dus direct samen met zijn overtuiging dat van de mens - ook van de mens die genade in Gods ogen gevonden heeft - niet veel goeds te verwachten is. Gods heiligen blijven onheilig in zichzelf en bereiken in dit ondermaanse nimmer dat stadium van mondigheid dat geen tucht behoeft. De doding van het vlees is voor hem nooit een fase die we doorwandeld en met goed gevolg afgesloten kunnen hebben. Er is voor hem klaarblijkelijk geen graad van heiligheid denkbaar waarbij de zondaar geen zondaar meer is en derhalve de beproevingen en aanvechtingen wel zou kunnen ontberen. Integendeel, "daar die immers tot doding van ons vlees dienen, is het zeker noodzakelijk dat zij even onophoudelijk terugkeren als de lusten van het vlees in ons onafgebroken naar boven komen"⁴.

Nu dient de Heere niet aan ieder dezelfde medicijn toe. Dat komt omdat die ene kwaal van de overmoed zich niet bij ieder in dezelfde mate en met dezelfde symptomen voordoet. Vandaar dat wij niet allen een even zware therapie behoeven. God oefent de een weer door een andersoortig kruis dan de ander.

1 In preek over Matth. 5 : 1-4, in Het Gepredikte Woord, deel VI, blz. 157.

2 Het traktaat der ergernissen, blz. 62.

3 Op Hebr. 12 : 7.

4 Op Jak. 1 : 2.

Maar hoewel de hemelse Geneesheer de een zachter behandelt, de Ander met scherpere middelen geneest - terwijl Hij voor áller gezondheid zorg wil dragen -, laat Hij toch niemand vrij en onaangetast voorbijgaan. Want Hij weet dat allen, tot de laatste oe, ziek zijn"¹. Sommigen worden aan de grond gebracht door armoede, smaad of schande, anderen worden tot de orde geroepen door ziekte of huiselijk leed, weer anderen worden vernederd door "harde, verdrietelijke arbeid", en zo "dient Hij het geneesmiddel toe naarmate de ziekte het vereist"².

iet eerste waarop de hemelse Medicijnmeester het met Zijn geneeskrachtig-bittere kruis heeft aangelegd, is zelfkennis. Zelfkennis is ons namelijk in onze zondige verdwazing al even vreemd als Godskennis. De zonde is van zulk een verblindende invloed, dat wij èn van God èn van onszelf vervreemd zijn geraakte Kwade gedachten over God gaan hand in hand met dwaze over onszelf. Wij zijn geneigd onszelf onbeschaamd te overschatten en "twijfelen er niet aan of onze kracht zal, wat er ook

ge- heure, tegenover alle moeilijkheden, onverbrekkelijk en onoverwinnelijk zijn" 3. In kortzichtig en ijdel vertrouwen op ons vlees "betonen wij een halsstarrige trots tegenover God Zelf, even alsof onze eigen vermogens, zonder Zijn genade, voldoende zouden zijn.⁴

Om onze zelfgenoegzaamheid te slechten is echter het kruis op zichzelf niet voldoende. Immers, het is onmiskenbaar dat het kruis zijn helende werking slechts verricht voor zover wij in de gemeenschap met Christus delen⁵, dus voor zover het licht van het Woord, van het Evangelie erover valt. Buiten deze geloofsgemeenschap om is het lijden "stom". Dan gaat er geen sprake van uit en leidt het niet tot kennis. Natuurlijk wordt er ook buiten het christelijke geloof geleden.

1 III, 8, 5.

2 Op Ps. 119 : 67.

3 III, 8, 2.

4 Idem.

5 Te W Niesel, a.a.O., S. 138.

En natuurlijk brengt ook dat klagen en tranen teweeg. Maar zulke klachten hebben geen "adres". "Hun tranen zijn als het gehuil van wilde dieren, als van een stier die roept, of van een os die zijn gebrul laat horen als men hem doodslaat" 1. Daarom, naar God moeten wij ons wenden met onze tranen. "Wel vallen zij ter aarde of wij vegen ze weg met de hand, maar wanneer wij voor Gods aangezicht wenen, is het zeker dat er niet één verloren gaat. Hij zal ze alle zorgvuldig bewaren" 2.

De heilzame werking van het lijden is dus niet met het lijden zelf gegeven; zij spreekt niet vanzelf, maar is eerst gewaarborgd door de gelovige omgang met God in het Woord. Niet de ondervinding op zichzelf sloopt onze eigenwaan, maar die ondervinding die ons op God werpt; die ons achter het kruis Gods hand doet ontwaren en daarachter Zijn hart. "Zolang wij Gods tegenwoordigheid niet opmerken, hebben wij trots behagen in onszelf. Maar dat is alles slechts dwaze inbeelding van het vlees. Door het geloof (!) bemerken wij dat wij voor God minder zijn dan rook" 3. Deze ondervinding bedoelt Calvijn als hij schrijft, dat God onze "aanmatiging niet beter kan breken dan doordat Hij door de ondervinding ons aantoonde, aan hoe grote zwakheid en broosheid wij lijden" 4. Blijkbaar gevoelt Calvijn hier niet de minste spanning tussen de ontdekkende functie van het geloofde Woord enerzijds en de ondervonden ervaring anderzijds. Er is dan ook geen sprake van enige concurrentie, - alsof Calvijn zou willen zeggen dat de ondervinding veel doeltreffender was dan het Woord ... Zulk een onderscheiding berust op een scheiding tussen Woord en ervaring die Calvijn vreemd is. Leven uit het Woord van God is voor Calvijn nooit theorie, maar geleefde werkelijkheid. Dit komt omdat het Woord geen dorre letter is, maar van een Geestelijke werkelijkheid en werkzaamheid die heel ons christenbestaan doortrekt en zowel innerlijk als uiterlijk stempelt en gestalte geeft. Gods Woord is niet maar

1 In preek over Matth. 5 : 1-4, in Het gepredikte Woord, deel VI, blz. 163 v.

2 Idem.

3 Op Gen. 32 : 30.

4 III, 8, 2.

commentaar bij de ondervinding, maar veeleer het bestek en de bron ervan. God spreekt, en het is er. Wanneer dus God spréékt van kruisdragen, roept Hij dat kruis ook op, tastbaar en voelbaar. Zo onderstreept hij met het kruis Zijn Woord. Het kruis staat niet los van Zijn Woord, maar hoort erbij zoals de intonatie bij het spreken, zoals

de hitte bij het vuur. Het kruis is de gearticuleerde sprake Gods. Calvijn zegt dit zo: "De tuchtigingen zijn zegels die God hij Zijn vermaningen afdruckt die Hij ons tevoren gegeven heeft"

Nu wil deze onlosmakelijke nabijheid van het Woord en het kruis niet zeggen, dat het lijden voor ons steeds onmiddellijk doorzichtig zou zijn. Hoe raadselachtig en duister kan ons Gods levensleiding menigmaal voorkomen. Hoe schrijnend kan de ondervinding contrasteren met de belofte van God! Op indrukwekkende wijze vertolkt Calvijn de uitzonderlijke spanning die stond op de draad die Gods aanvankelijke belofte aan Abraham met Gods latere bevel verbond, toen hem werd geboden zijn zoon Izak te slachten en te offeren. "Hij moest de genadebrief eigenhandig verscheuren en in het vuur werpen en niets dan de (lood en hel moest voor hem overblijven (.. .) Zijn ziel moest zich wel gruwzaam geschud en zwaar geschokt voelen, toen hij God met Zichzelf en met Zijn Woord in conflict zag en hij de hoop op de beloofde zegen moest begraven"! Maar wat deed Abraham, toen hem Izak uit de armen gerukt werd? Hij overlegde dat God machtig was om hem uit de doden te verwekken. Zo liet hij zich niet van het Woord afwenden (...). Hij volgde als hel ware met gesloten ogen (...) en beloofde zich zegen uit de as van zijn zoon. Zo vindt hij zijn weg dwars door de doolhof van de verzoeking. Om God te gehoorzamen moest hij met alle kracht de belofte vasthouden. Viel de belofte, dan viel zijn geloof. De belofte bleef echter staan" 2.

Tot in deze diepe kloven voert ons de beproeving! Maar al zijn de zin en de verbanden daarvan voor ons besef niet zelden versluierd achter mistbanken van

1 Aangehaald in W. Kolfhaus, a.a.O., S. 195.

2 Op Gen. 22 : 2.

raadsels, in het geloof belijden wij - steunend op het Woord - dat er bij de Heere uitkomsten zijn tegen de dood en dat alle dingen medewerken ten goede ... In deze radicale prijsgeving van ons redenerend en concluderend verstand, weten we in de stelligheid van het geloof dat ons geen leed overkomt ondanks ons kind-schap van God - alsof het Hem een ogenblik uit de hand liep! -, maar dat het ons juist treft dankzij ons toebehoren aan Hem. Daarom moeten wij "Gods tuchting niet naar de eerste indruk die wij ervan hebben, beoordelen. Want wij zijn in dit opzicht net als de kinderen, die als het aan hen lag, nimmer met de roede kennis zouden maken. De juiste waardering is pas het resultaat van de blik op het doel" 1.

Het vergt kennelijk een gescherpte, geoefende blik van geloof en hoop om ook de teugel van het lijden te zien liggen in de handen van de veelbelovende God. Zijn belofte en het door Hem opgelegde kruis spreken elkaar "bij nader inzien" niet tegen, maar zijn samen van een heilzame kracht.

Dat God Zijn Woord zo gevoelig kracht bijzet door Zijn hand wordt intussen wel veroorzaakt door onze stugge hardleersheid. Er is heel wat voor nodig om onze aanmatiging te breken en ons hoge hart te vernederen. Daarom "teistert Hij ons met schande of armoede of verlies van dierbaren of ziekte of andere rampen" 2.

Wij zijn dermate behept met het zelfbedrog der hovaardij, dat wij uit onszelf nooit zijn die we in werkelijkheid zijn. "Ja, zelfs de aller-heiligsten, ook al weten ze dat ze staan door Gods genade en niet door eigen krachten, zijn toch meer dan recht is gerust omtrent hun eigen kracht en standvastigheid, tenzij Hij hen door de beproeving des kruises tot een diepere zelfkennis brengt" 3. Daarom vernedert de Heere ons, zodat wij geen stap meer voorwaarts kunnen.

Hier komt nog bij dat God ons niet alleen ontdekt aan onze zwakheid maar ook aan

onze schuld.

1 Op Hebr. 12 : 11.

2 III, 8, 2.

3 Idem.

"De Allergoedertierenste Vader acht het nodig (...) de zonden dikwijls te straffen opdat 1 lij ons in een passende gehoorzaamheid jegens Zich houdt. Daarom moet, zo dikwijls als wij getroffen worden, terstond de herinnering aan ons vroegere leven ons in de geest komen" 1. Het beste hulpmiddel tegen het kwaad is volgens Calvijn, "te erkennen dat wij de slagen verdienen, en ons zo te verootmoedigen onder Gods sterke hand" 2.

Doch, dit schuld-overtuigende facet noemt Calvijn - in verband met het kruisdragen althans - maar zeer terloops. Dit zal wel samenhangen met het feit, dat hij zich bewust is van het wezenlijke onderscheid tussen Gods vaderlijke kastijding en Zijn récherlijke straf. Wel deelt ook Gods kind, voor zover hij altijd ook een kind van Adam blijft, in het algemeen lijden dat God een universele kastijding over het menselijk geslacht laat gaan. "Als wij na genade ontvangen te hebben nog moeten lijden, zoals Adam de gevolgen van zijn zonde moest dragen, dan wil God er ons aan herinneren hoezeer de overtreding van Zijn Wet Hem mishaaft" 3.

Maar er is nochtans tegelijk een oneindig onderscheid tussen Gods vijanden en Zijn aangenomen kinderen. God wreekt Zich op Zijn vijanden "om hen te doen verloren gaan" 4. Het is vergelding. Maar jegens Zijn kinderen heeft God een geheel ander oogmerk. Hun lijden is paedagogisch en therapeutisch van aard. "Als een vader zijn zoon bestraft, is het in het geheel de bedoeling niet om zich te wreken over diens overtreding, maar hij probeert hem er iets mee te leren en met het oog op de toekomst waakzamer te maken en op het goede pad terug te brengen" In de kastijdingen vindt geen aflat plaats van onze schuld, maar oefening in geestelijke tucht. "Tuchtiging is zegen van God en bewijs van Zijn liefde" 6.

1 III, 8, 6.

2 Aangehaald in W. Kolfhaus, a.a.O., S. 194.

3 Aangehaald in J. D. Benoit, Calvijn als zielzorger, Nijkerk z.j., 1,1/ 96.

4 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 97.

5 Idem.

6 Idem.

Calvijn wacht er zich dus wel voor om het christenkruis te verwarren met het kruis van Christus! Het kruis van Christus droeg de straf die ons de vrede aanbrengt. Ons kruis doet daar niets aan af, maar ook niets aan toe. Hier ligt naar ons besef de oorzaak van de slechts zijdelingse aandacht die Calvijn besteedt aan de schuld-ontdekkende functie van het kruis. Niet dat die er niet zou zijn, maar zij mag niet te zelfstandige plaats krijgen, opdat het kruis van Christus niet verijdeld zal worden! Aan dat Kruis droeg Christus het schuldoffer. Ons kruis dragen wij om andere redenen. Vandaar dat Calvijn in zijn Institutie op de opmerking dat kastijding herinnert aan onze schuld, onmiddellijk laat volgen: "De Schrift levert een veel betere overweging, wanneer zij zegt dat wij door tegenspoed van de Heere getuchtigd worden, opdat wij niet met de wereld veroordeeld worden" 1.

Alsof hij zeggen wil: weliswaar staat ons kruis in verband met onze schuld, maar niemand mene dat ons kruis deze schuld zou moeten of kunnen uitdelgen. Het zou

trouwens onze ondergang betekenen! Ons kruis beoogt niet onze dood en veroordeling, maar de bewaring bij ons behoud en ons leven. "Dus moeten wij ook te midden van de bitterheid der verdrukkingen de barmhartigheid en de goedgunstigheit van onze Vader jegens ons erkennen, daar Hij zelfs dan niet ophoudt onze zaligheid te bevorderen" 2.

Niet dat wij over onze strafwaardigheid maar lichtvoetig heen moeten wandelen! Juist de gedachte daaraan geeft diep reliëf aan onze verwondering en verootmoediging. Als God immers eens zou doen naardat wij waard zijn? Dan had Hij rechtvaardige reden om ons dagelijks duizendvoudig te kastijden! "Ja, nog sterker, honderdduizend doden zouden niet genoeg zijn voor een klein deel van onze misdaden! Maar nu vertreedt Hij naar Zijn oneindige goedheid al onze zonden onder Zijn voeten en vernietigt ze, en in plaats van ons te straffen naardat we verdiend hebben, verschaft Hij ons een verwonderlijk middel om te maken, dat de beproevingen in eer verkeren en tot een bijzonder voorrecht strekken, daar wij erdoor opgenomen worden in de gemeenschap met Zijn Zoon".

1 III, 8,6

2 idem

Gods kinderen "worden dus met roeden geslagen niet opdat ze God de boete voor hun misdrijven zouden betalen, maar opdat ze daardoor vordering zouden maken ter bekering. Daarom begrijpen wij dat die straffen meer zien op de toekomst dan op het verleden" 2. En dan haalt Calvijn met instemming de woorden van de kerkvader Chrysostomus aan: "God legt ons straf op niet om de zonden te straffen, maar om ons tegen de toekomstige zonden te verbeteren". En met Augustinus zegt hij: "Wat gij lijdt, tengevolge waarvan gij jammert, dat is medicijn voor u, geen straf; kastijding, geen verdoeming. Wijs de roede niet af, als gij niet afgewezen wilt worden van de erfenis" 3.

Intussen blijft recht overeind staan de bedoeling die God heeft met het kruis: dat wij dermate in onze eigen krachten worden afgebroken dat wij geen voet meer kunnen verzetten. En zo, ontkracht en ontlusterd, leren wij Góds kracht inroepen. De bitterheid van de therapie is dat wij tot het nulpunt worden teruggebracht door scha en schande. Maar ons nulpunt is niet Gods eindpunt, veeleer het snijpunt met Zijn nieuwe begin. Want als wij het boze vertrouwen op het vlees hebben afgelegd, ervaren wij de tegenwoordigheid van Gods kracht, waarin meer dan genoeg hulp is gelegen'.

Calvijn aarzelt niet om dit kruisdragen in verband te zien met de doorbraak van Gods Koninkrijk. Het kruisdragen noemt hij namelijk de wijze waarop Gods Rijk wordt uitgebreid 4! Hij bedoelt daarmee te zeggen, dat het opdringen van de krachten van Gods Koningschap steeds gepaard zal gaan met de afbraak van ons "koningschap". Er kan er maar één tegelijk koning zijn. En die Ene is God. Wij zijn Zijn onderdanige dienaren.

1. in preek over Hebr. 13 : 13, in Het gepredikte Woord, blz. 38. 111, 4, 33.

2. idem.

3. 111, 8, 2.

4. 111, 20, 42.

Met de onderhorigheid der liefde dienen wij de zelfkennis dan ook onmiddellijk verbonden te zien. De ootmoed der zelfkennis, staat niet op zichzelf. Alsof die een zelfstandige zin en waarde zou hebben. Dan zou zij toch nog in haar tegendeel

verkeren en de geraffineerdste vorm van hoogmoed worden! Nee, het wantrouwen jegens onszelf is eerst dan van betekenis wanneer het gepaard gaat met vertrouwen op God. Om dit laatste gaat het zelfs. Daar is het God om begonnen. De zelfkennis staat ten dienste van de Godskennis ¹ en is geen verkapte vorm van mensmiddelpuntigheid, laat staan van mensverheerlijking. De uiteindelijke bedoeling van het kruis is dus dat wij - via de zelfkennis - opwassen in de kennis van God.

Nu is de kennis van God voor Calvijn altijd een tweeënheid van vertrouwen en gehoorzaamheid. In het eerste - het vertrouwen - valt de nadruk op wat God wil zijn voor ons. Het tweede - de gehoorzaamheid - is de daarop gegronde en daarop reagerende belijdenis van wie wij willen zijn voor God. Beide zijn zij gelijkelijk genadegeschenk van de hemel. Beide zijn zij vrucht van Geest en Woord. En ... in beide worden wij geoefend door het kruis.

Door de verdrukkingen rijpt het vertrouwen in God. Niet dat de verdrukking op zichzelf deze macht zou hebben. Zij vormt slechts de omgeving en het klimaat waarin zich Gods macht aan ons openbaart. En deze macht van God is het die vertrouwen wekt en het voedt. "Want dat God beloofd heeft dat Hij de gelovigen zal bijstaan in verdrukkingen, daarvan gevoelen zij dat het waar is, wanneer ze, door Zijn hand gesteund, met lijdzaamheid standhouden; wat ze door eigen krachten geenszins zouden kunnen" ². Zo zien we hoe de vernedering van onszelf - waaraan het kruis dienstbaar is - de weg effent tot het steunen op God alleen. Het kruis immers "werpt

¹ De zelfkennis is trouwens ook afhankelijk van de Godskennis. Zie voor hun onderlinge verhouding wat ik elders schreef in *Belofteboete-ballingschap*, Dordrecht 1978, blz. 49 v.
 ² III, 8, 3.

die gedachte die we ten onrechte koesteren van onze eigen kracht, weg, ontdekt onze veinzerij die ons vermaak schenkt, en drijft ons verderfelijk vertrouwen op het vlees uit. En nadat wij zo vernederd zijn, leert het ons steunen op God alleen" ¹.

En hoewel Calvijn niet op de preekstoel staat noch op huisbezoek is, maar zich om zo te zeggen midden in het "college" van zijn Institutie bevindt, laat hij hierop als direct-persoonlijk gerichte aanspraak volgen: "Voorzeker, ook al waren dit de enige redenen, dan blijkt toch hoe noodzakelijk voor ons de oefening van het kruis is. Immers is het van niet geringe betekenis dat uw blinde eigenliefde afgewist wordt, opdat gij u terdege bewust zoudt zijn van uw zwakheid, opdat gij uzelf leert wantrouwen; dat gij uzelf wantrouwt, opdat gij uw vertrouwen op God leert stellen; dat gij met het vertrouwen van uw hart op God leunt, opdat gij, bouwend op Zijn hulp, ten einde toe onoverwonnen moogt volharden; dat gij u vestigt op Zijn genade, opdat u moogt inzien dat Hij waarachtig is in Zijn belofte; dat gij de zekerheid van Zijn beloften duidelijk hebt leren kennen, opdat uw hoop daardoor versterkt worde" ².

Dit nu is volgens Calvijn de bevinding die de verdrukkingen - via de lijdzaamheid - uitwerken: de zekerheid en betrouwbaarheid van de beloften Gods leren kennen onder de zwaarte van het kruis.

Zo schrijft hij aan de zieke Madame de Coligny: "Gij weet, mevrouw, hoe wij onze winst moeten zoeken uit de tuchtelingen die wij van de hand van de goedertieren Vader ontvangen, en ook uit de hulp die Hij op Zijn tijd weer zendt. Zeker moeten al onze ziekten ons niet alleen verootmoedigen, omdat zij ons onze gebrekkigheid voor ogen stellen, maar zij moeten voor ons ook aanleiding zijn tot zelfonderzoek, opdat wij onze zwakheid erkennen en onze toevlucht tot Zijn barmhartigheid nemen. Zij moeten ons echter ook tot medicijn dienen die ons bevrijdt van de hartstochten van deze wereld en wegbijt wat overbodig is in ons. Zij zijn voorts ook tijdingen van de

dood en moeten ons leren onze voeten vrij te maken om uit te trekken wanneer het

1 en 2. Idem.

God behaagt" 1. En aan een ander schrijft hij - in een van zijn paar duizend (!) brieven -: "Het -kwaad dat gij hebt geleden, moet een les voor u zijn om u te vernederen onder de hand van Hem Die u aldus heeft willen beproeven, maar ook om u te laten ervaren wat Zijn hulp waard is, hoe Hij u getrouw is en de zijnen nooit begeeft" 2, en: "Zo hebben wij gelegenheid beter te leren zien wat het Evangelie waard is, als er verder in deze wereld nergens meer rust en kalmte voor ons zijn te vinden" 3.

Maar niet alleen in het vertrouwen worden wij gesterkt door het kruis, ook in de toewijding aan God, in de offerbereidheid, de beschikbaarheid voor God. Het onderscheid tussen de ongelovigen en de gelovigen is, dat de eersten door de geselingen slechts bozer en hardnekkiger worden, "maar dat de gelovigen, als zonen die toegerust zijn met adeldom, daardoor vordering maken tot boetvaardigheid" 4. En dan voegt Calvijn daar met grote klem aan toe: "Nu moet ge kiezen tot wie van beiden gij het liefst wilt behoren"!

Niet dat de gehoorzaamheid een tegenprestatie zou zijn van onze kant. Calvijn weet maar al te goed dat wij geen gehoorzaamheid kunnen bewijzen dan die welke Hij ons Zelf heeft verwekt. Maar het behaagt God om Zijn eigen genadegaven aan de dag

1. Rudolf Schwarz, Johannes Calvins Lebenswerk in seinen Briefen, Neukirchen 1962, Dritter Band, S. 1252. Ziekte was voor Calvijn overigens, zoals hij zelf zegt, "bijna gebruikelijk" en de ene wisselde bijna ononderbroken met de andere af. Hij leed o.a. aan voetjicht, niersteen, bloedhoest, wisselkoorts en aambeien. Daar komt bij dat hij ook mentaal bepaald geen man van staal was (Nec vero ita sum ferreus!), zoals hij zelf zegt. Soms kan hij na overlijdensberichten van vrienden zijn gedachten dag en nacht bij niets anders houden dan bij zulk verlies. Toen zijn vrouw stierf werd Calvijn zelf "half gedood" en dacht hij te sterven. Zie F. Bsser, Calvins Urteil über sich selbst, Zürich 1950, S. 85-89.

2. Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 99.

3 Idem.

4 III, 8, 6.

te brengen door Zijn dienaren te beproeven, opdat die gaven met werkeloos in hun binnenste verborgen zouden blijven 1. Daarom scheidt God in de beproevingen gelegenheden om Zijn eigen gaven aan de dag te brengen.

Lijdzaamheid in de beproeving is dus bewijs van echtheid. Niet en bewijs echter dat wij leveren. Het is van a tot z Gods zaak. Hij zendt de verdrukking - ook dat is geschenk, want "niemand onzer buigt vrijwillig zijn nek voor God, totdat Hij onze hardheid verzacht door Zijn hamer" 2! Hij schenkt ook de volharding. Hij loutert Zijn eigen geschenk en houdt Zijn eigen werk in bet leven. Beproevingen leveren dus wel bewijzen van echtheid, maar dan niet van onze echtheid, maar van de echtheid van Gods genadige gezindheid jegens ons en Geestelijke tegenwoordigheid in ons.

deze zin dienen wij Calvijn dan ook te verstaan, wanneer hij ons onder ogen brengt dat het lijden van de christen er toe dient „om onze gehoorzaamheid te tonen en ons geloof in gebed te oefent 3. Het gaat hierbij niet om een demonstratie van onze capaciteiten, maar om openbaring en uitbloei van Gods genade aan ons 4. Tot deze gehoorzaamheid onderwijst ons het kruis. Zo leren Gods kinderen, niet naar hun eigen wensen te leven, maar naar de wens van hun God. "Voorzeker, wanneer hun alles naar hun eigen wens ging, zouden zij niet weten wat het is God te volgen" 5. Calvijn herinnert hierbij aan een oud spreekwoord.

1 III 8, 4.

2 Op Ps. 119: 71.

3 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 99. Het verband tussen Is ruis en gebed legt Calvijn wel vaker, b.v.: "De opvoeding door het bruis is nodig, opdat wij een ernstig gebedsleven beoefenen". W. Kolpaus, a.a.0., S. 200. Zie voorts het derde hoofdstuk in dit boek.

4 Vgl. Heidelberger Catechismus, vr. en antw. 86, waar op de vraag waarom wij goede werken moeten doen, geantwoord wordt: "Daar- 1,11P., omdat Christus (. .) ons door Zijn Heilige Geest tot Zijn ,-venbeeld vernieuwt". Christus blijkt het eigenlijke subject van de goede werken, maar in en door ons, want: door Zijn Heilige Geest die ons "subject" in beslag neemt.

4 III 8. 4.

Wanneer men oudtijds iemand aanspoorde tot het verduren van tegenspoed, zei men: *Volg God!* "Daarmee gaf men te kennen dat de mens eerst dan komt onder Gods juk, wanneer hij zijn hand en rug aan Gods gesel aanbiedt. En indien het zeer billijk is dat wij ons in alles gehoorzaam betonen aan de hemelse Vader, dan mogen wij er zeker niets tegen hebben dat Hij ons op alle manieren er aan gewent Hem te gehoorzamen"

1. In dezelfde geest heet het elders: "Willen wij niet uit het getal der gelovigen geschrappt worden, dan betaamt het dat wij onze rug onder Gods roede buigen" 2. Schijnt God de zonden van anderen niet op te merken en laat Hij vele goddelozen maar rustig slapen, de Zijnen oefent Hij juist des te strenger onder de tucht van het kruis. En dat is Vaderlijke zorg voor Zijn kinderen 3.

Het zal geen verbazing wekken als wij opmerken, dat we bij Calvijn geen opstand tegen het lijden ontmoeten. In deze theologische conceptie past geen revolutie of rebellie. Hij kent ten diepste maar één vorm van "verzet" in de geestelijke strijd, en dat is: dragen en dulden. Tot die "heilige oorlog" zijn wij geroepen. "Wij zien hoe velen dagelijks hun lansen wegwerpen terwijl zij aanvankelijk zo van zich deden spreken. Dat komt hierdoor, omdat zij niet aan het kruis kunnen gewinnen. Zij zijn zo verwekelijkt dat zij de krijgsveld vrezen. En dan kennen zij geen ander soort strijd dan op de tegenstander met alle geweld in te slaan. Wat het echter is om zijn hart in geduld te bezitten, dat te leren, hebben zij nooit op zich genomen" 4.

Calvijns "krijgsveld" is dus geduld!

Dat deze opstelling ook consequenties heeft voor Calvijns politieke opvattingen t.a.v.

1 Idem.

2 Op 1 Petr. 4 : 17: Evenzo op Hebr. 12 : 7.

3 Idem.

4 Op 2 Tim. 2 : 3.

opstand tegen het gezag, ligt voor de hand. Het zou te ver voeren om daarop in te gaan 1. Voortdurend blijkt, met name ook in zijn brieven aan vervolgdgen, hoe lijdzaamheid in het lijden zijn enige offensief is. Geen oproer, maar geduld, gebed en onderwerping! "Wij bidden u, houdt uzelf in bedwang" 2.

"Nooit zullen wij het Evangelie kunnen gehoor- /amen als wij niet recht geduldig willen zijn onder vervolgingen. herinnert u welke wapens ons door God in handen zijn gegeven. Neemt de toevlucht tot Hem Die ons de eer aandoet ons in Zijn hoede te nemen ..." 3.

Dat is Calvijns "haard van verzet"! Zijn wapenarsenaal bestaat uit lijdzaamheid en toevlucht zoeken bij God. Wij hebben niet op de vijand in te hakken, maar "gelijk God wil dat Jezus Christus tot aan het einde der wereld heerst te midden van Zijn vijanden,

zo wil Hij ook dat wij onder hen verspreid leven, en hun verdrukkingen en gewelddaden verduren, totdat Hij ons ervan bevrijdt" 4.

Wie nu dit dulden van het kruis van zich afschudt, onttrekt zich aan Gods heelmeeestershanden! De gehoorzaamheid aan Gods wil èn onze genezing - die ineengevouwen liggen - staan hierbij op het spel. Een te hoge inzet, om hierin onze eigen methode te verkiezen! "Is de gerechtigheid en waarheid Gods niet waardig (lat wij om harentwil lijden? Indien de ontwijfelbare gerechtigheid

1 Wij wijzen in het voorbijgaan op het verhelderende boek van Richard Nünberger, *Die Politisierung des französischen Protestantismus*, Tübingen 1948, waarin deze het van algemeen groot belang vindt in te zien, "dat Calvijn vanaf het begin een tegenstander van die revolutionaire pogingen geweest is om de voortgang van Gods Rijk te bewerken". Alleen door prediking en belijden voltrekt zich de "avancement du royaume de Dieu". Zie blz. 19 van dit werk, en voor de uitzondering op de regel (de prinsen en de magistraat): blz. 23. Van gewicht lijkt ons ook Nünbergers these, dat Calvijn ook in deze zaken veel dichter bij Luther staat dan men veelal aangenomen heeft, zie blz. VI.

2 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 75.

3 Idem, blz. 77 v.

3 In preek over Hebr. 13 : 13, in *Het gepredikte Woord*, deel V, blz. 39.

Gods in verdrukkingen zich vertoont, dan kunnen wij niet zonder ongerechtigheid daartegen murmeren of strijden (...). Men moet lijdzaam dragen, omdat onlijdzaamheid wederspanning is tegen Gods gerechtigheid. Verder, omdat slechts dat liefelijk voor ons is, troost ons de zeer goede Vader ook in dat opzicht, doordat Hij ons verklaart, dat Hij juist daardoor, dat Hij ons het kruis oplegt, zorgt voor onze zaligheid" 1.

Geen zege zonder de zegen van het kruis! Christenleven is kruisleven. Gods gemeente pelgrimeert onder het - geneeskrachtige! - kruis. Calvijn schrijft in een van zijn traktaten dat hij indertijd in een preek eens publiekelijk betuigd had, beduchter te zijn voor kerkelijke triomf dan voor de onaanzienlijkheid en erbarmelijkheid van de gemeente. "Geen nederlagen zijn zozeer te vrezen als wanneer het Evangelie bij wijze van spreken te grote triomf heeft", had hij gesteld. "En", zo voegt hij er nu aan toe, "nog op deze ure berouwt het mij niet dat ik zo gesproken heb" 2!

Liever het huis dan de glorie. Althans in deze bedeling. De glorie staat nog uit. Daar zien wij naar uit. En onderwijl zal God ons niet laten bezwijken onder de pijn van het kruis. Want "zoals de nevel ons het heldere licht van de zon onttrekt, maar ons toch niet geheel van zonlicht berooft, zo zendt God in wederwaardigheden dwars door het donker heen de stralen van Zijn genade, opdat de aanvechting ons niet in de vertwijfeling zal storten (. . .). Is God ons genadig, dan staat ons niets in de weg" 3.

1 III, 8, 11.

2 Het traktaat der ergernissen, blz. 62.

3 Op Rom. 8 : 35.

III. De tekenkracht van het kruis

Dat Calvijn het kruis ervaart als een pijnlijk, vaak bijtend geneesmiddel is buiten twijfel. Niet voor niets omschrijft hij het nogal eens als gesel of als roede. Niettemin verliest hij geen ogenblik uit het oog dat deze roede ook teken is van Gods vaderlijke hoede. De zwaarte van het kruis is wel dodelijk voor het vlees, maar brengt ook een rijke zegen van Geestelijke vruchten aan.

De teugel die God ons aanlegt herinnert ons namelijk niet kalleen aan onze neiging tot bandeloosheid - zoals we zagen -, 'naar hij is evenzeer een blijk van Gods Vaderschap en ons kindschap.

Het christenkruis spreekt een eigen taal: de tekentaal. Enerzijds gaat er een aangrijpende, aanhoudende aanklacht van uit, anderzijds spreekt het een vertroostende liefdestaal. Het kruis is niet alleen ontluisterend - omdat het schaaft en bezeert, verwondt en ontkracht -, maar ook vertroostend en versterkend - omdat het bevestigt in het geloof, de hoop en de liefde -. Vandaar dat Calvijn zo herhaaldelijk kan spreken over de vreugde van het kruis.

Nu moeten wij Calvijn hierin niet misduiden. De vreugde die hij bedoelt is van een geheel eigen orde en karakter, en heeft iets van het geheimenis. Deze innerlijke blijdschap ligt niet binnen liet bereik van de menselijke natuur, maar is genadig geschenk van de Heilige Geest.

Het gaat Calvijn hierbij niet om het koesteren, laat staan het cultiveren van het lijden als zodanig. Hij weet maar al te goed hoe smartelijk de splinters van het kruis ons leven open kunnen halen. Calvijn verheerlijkt niet de pijn, - alsof er op enigerlei wijze bevrediging zou liggen in het ondervinden van eigen afbraak. Dat zou zeer negatief zijn en verre van Geestelijk, en kunnen wijzen op het fanatisme van de psychische storing of religieuze ontsporing. Voor Calvijn ligt de vreugde om zo te zeggen vlak achter liet kruis en achter de pijn. Het is de liefdesgeur van Christus die om het kruis hangt; en het is het liefdeskeur van de Vader dat de Heilige Geest ons leert aflezen in het kruis. Het is de tekentaal van het kruis die het hart verblijdt.

Calvijn pleit evenmin voor het koele, onaandoenlijke ondergaan van het lijden zoals de Stoïcijnen dat hebben gepropageerd en geëtaled 1. Dit soort heldhaftigheid is Calvijn vreemd. Hij weet

1 De Stoa was een wijsgerige richting in de Oudheid, waarvan het streven naar "apatheia" (gelatenheid) spreekwoordelijk is geworden.

zich aangewezen op Gods bijstand, en dat alleen houdt staande in het lijden. Gods kracht wordt niet in onze manhaftigheid vervuld, maar in onze amechtigheid. Als God ons een zware last oplegt, kunnen wij die slechts dragen als Hij Zelf ons "de schouders geeft om hem te torsen" 1.

In dit wondere kruisdragen worden alle waarden als het ware omgekeerd. Wat ons een onoverkomelijke hindernis schijnt - namelijk onze zwakheid - is nu net bij uitstek bevorderlijk. "Want juist waar onze zwakheid openbaar wordt, voltrekt zich Gods kracht. Hier moet zorgvuldig onderscheiden worden tussen wat GóD vermag en doet, en wat de méns doet en vermag (. .). Juist dan kan Gods kracht zich ten volle ontplooiën, wanneer blijkt dat de mens zelf in 't geheel niets vermag. Voordat wij onze diepe armzaligheid gewaarworden en erkennen, geven wij Gods kracht nog niet de eer die haar toekomt" 2.

"De regen drenkt de dalen in de diepte en maakt ze vruchtbaar, terwijl de hoogten der bergen dor blijven. Zo moet ook gij nederwaarts in de diepte als ge Gods hemelse

genaderegen van geestelijke goederen ontvangen wilt" 3!

De geest waarin zulke taal is getoonzet, is wel ver verwijderd van de marmeren hooghartigheid en onverstoobarheid der Stoïcijnen. Hij is dan ook aan het Evangelie ontleend en niet aan de wijsbegeerte. Uit God welt hij op, niet uit de mens.

Calvijn distantieert zich trouwens met zoveel woorden van die Stoïcijnse koelbloedigheid. Bijna schamper zegt hij: "Ook mi zijn er onder de christenen nieuwe Stoïcijnen die niet alleen het zuchten en wenen, maar ook het bedroefd en bekommerd zijn voor zonde houden" 4. En heel scherp laat hij erop volgen, dat deze wonderlijke opvattingen het meest voortkomen van mensen die een "werkeloos leven" leiden 5, die - zich meer oefenend door denken dan door werken (!) - tot niets anders in staat zijn

1 Aangehaald in W. Niesel, a.a.0., S. 141.

2 Op 2 Kor. 12 : 9.

3 Idem. 4 III, 8, 9.

5 Otiosus: werkeloos, zorgeloos, onbekommerd, met de gevoelswaarde van: nutteloos!

dan dergelijke wonderlijke leringen produceren. "Maar wij hebben niets te maken met de ijzeren wijsbegeerte, die onze Meester en Heere niet slechts door Zijn Woord maar ook door Zijn voorbeeld veroordeeld heeft" 1. En hiermee is voor Calvijn deze ijzeren filosofie gebrandmerkt: "Christus heeft gezocht en geweend"! Wat zullen wij toch alle tranen afkeuren indien uit het lichaam van onze Meester bloedige tranen zijn gedroefd? "Indien elke vrees gekenmerkt wordt als blijk van ongelooft, hoe zullen wij dan die siddering beschouwen waardoor Hij - naar wij lezen - niet weinig terneergeslagen werd? Indien alle droefheid mishaaft, hoe zal het ons dan behagen dat Hij bekend dat Zijn ziel bedroefd was tot de dood toe" 2?

Daarom, als Calvijn ons opwekt om het lijden gaarne en blijmoedig uit Gods hand te aanvaarden, hebben wij dat te verstaan zoals hij het zelf toelicht: "Maar er wordt van ons niet zulk een blijmoedigheid geëist die alle gevoel van bitterheid en smart wegneemt". Hoe zou er immers sprake kunnen zijn van echte volharding in het kruis, als de smart niet kwellend was en de moeiten niet kwetsend waren? "Indien er in de armoede geen bitterheid, in de ziekten geen kwelling, in de smaad geen pijn, in de dood geen siddering was, wat voor kracht of zelfbeheersing zou er dan in gelegen zijn die kwade dingen kalm te verdragen?" Juist daarin manifesteert zich de echte lijdzaamheid als wij, door de bitterheid van het lijden geteisterd, nochtans "door de vreeze Gods in toom gehouden worden"! Niet onze dapperheid houdt ons staande, maar de Godsvrucht! Die bewaart ons voor een onnodige smart. "En daarin schittert de opgewektheid (van een christen), wanneer hij - gewond door droefheid en smart (!) - in de geestelijke vertroosting van God rust vindt" 2. Het kruis geduldig dragen is voor Calvijn dus geen zaak van onverschillige gelatenheid, maar een "dubbelleven" van inspanning en ontspanning. Het voltrekt zich in de polariteit en contradictie van zien en geloven, van het voorhandene en het beloofde, het oude en het nieuwe: het eerste kan ons verstikken,

1 Idem.

2 Idem.

3 III, 8, 8.

het tweede weet ons te verkwikken. In deze tweespalt, althans tweesporigheid wordt het christenkruis gedragen. "De gelovigen zijn geen houtblokken 1. Zij gevoelen zich door smart geraakt en vrezen de gevaren (. ..). Zij ondervinden dus tengevolge van

zulke moeite smart, maar dan zulk een smart die door het geloof gelenigd wordt, zodat hen ondanks alles de vreugde niet vergaat" 2. Een christen is niet van hout of steen, maar van vlees en bloed of liever: vlees en Geest.

De blijdschap in het lijden is dus stellig geen onaangevochten goed. Zij floreert veeleer juist onder de hevigste aanvallen en uitvallen. De noden blijven niet slechts op onze schouders liggen, maar dringen door de huid van ons leven heen en dalen diep tot in ons hart. Roemen in de verdrukking sluit daarom het schier vertwijfeld klagen der heiligen niet uit. Het getuigenis der Schrift laat ons het laatste dan ook onverhuld horen. "Bij tijden dringt en drukt de Heere de zijnen zo, dat zij nauwelijks adem kunnen halen en alle troost vergeten. Maar dan voert Hij hen weer in het leven terug die Hij tevoren in het donker van de dood had neer laten zinken" 3.

God haalt ons uit de diepte op. Dat doen wij niet zelf. Toch betekent dit niet dat wij hier part noch deel aan zouden hebben, zodat wij maar gelaten af moesten wachten ... Wij zijn op onszelf wel machteloos, maar dit geldt niet van het geloof. Dat is Gods eer te na. Het geloof is - als vruchtzetting van het groeizame Woord van de Geest - werkzaam. Het geloof ziet op Jezus. En dit uitzicht verkwikt, met name in de hitte van beproeving. "Wij weten dat de wijze van sterven die Christus ondergaan heeft, bovenmate smadelijk was, en toch heeft Hij door het Kruis Zijn schoonste overwinning behaald. Op dezelfde wijze kunnen wij, wanneer wij Hem gelijk worden, en door de wereld voor verachtelijk gehouden worden, ons daar met recht op beroemen als op een ereteken. Zo beroemt Paulus zich, dat hij de littekenen van Christus draagt" 4.

1 Truncus: boomstam, tronk; als scheldwoord ook: boterik zonder gevoel.

2 Op 1 Petr. 1 : 6.

3 Op Rom. 5 : 3.

4 Op Hand. 5 : 41.

Zo zijn dus bitter en zoet van het kruis niet met elkaar in evenwicht! Alsof kruisdragen betekende dat wij uitzichtloos heen en weer geslingerd werden tussen vreugde en vrees, hoop en wanhoop. Nee, de vreugde draagt weliswaar nochtans - karakter, maar heeft de langste adem. En dat niet omdat wij zo wakker en opgewekt van aard zijn, maar louter en alleen vanwege de tekenkracht, die van het kruis uitgaat. Het kruis is immers blijk van Gods Vaderlijke zorg, waarin Hij het niet op onze ondergang gemunt heeft, maar op onze zaligheid 1. Voor verworpenen zijn de tegenheden voorportaal van de hel, maar voor de vromen zijn ze hulpmiddelen der zaligheid, omdat zij er gemeenschap met Christus door onderhouden 2.

Zij hebben geen ander doel dan om ons heil te bevorderen 3. "Indien vaststaat dat de verdrukkingen voor ons heilzaam zijn, waarom zouden wij ze dan niet met een dankbaar en kalm gemoed op ons nemen?" 4.

Deze overwegingen maken, dat ons hart in het kruisdragen even zeer door een Geestelijke blijdschap wordt ontspannen als dat het door de bitterheid van het kruis wordt onderdrukt. "En daaruit volgt de dankzegging, die er zonder vreugde niet kan zijn. Indien de lof des Heeren en de dankzegging slechts uit een vrolijk en blij hart kan voortkomen (. ..), dan blijkt hieruit hoe nodig het is, dat de bitterheid van het kruis door geestelijke vreugde wordt verzoet" 5.

Aan de zwaar getroffen Charlotte de Coligny schrijft Calvijn: "Ik hoop, dat God u zulk een ramp slechts gezonden heeft tot uw welzijn en zieleheil. En dit moet ons leed verzoeten en ons geduldig maken, zodat wij ons aan Gods goede wil vreedzaam onderwerpen. Wij moeten er acht op geven, dat Hij niet alleen ons geloof beproeft, maar ook - als Hij ons aan de leugenachtige verleidingen en lusten van deze wereld

onttrekt - ons Zijn goedheid laat smaken en Zijn hulp laat gewaarworden en ons om zo te zeggen onder Zijn vleugels vergadert, opdat wij met David kunnen zeggen dat het

1 III, 8, 11.

2 Op Hand. 14 : 21.

3 Op Ps. 66 : 10.

4. III, 8, 11.

5 Idem.

ons hoogste goed is Hem aan te hangen (...). Het is toch ook alleen maar recht, dat wij ons geheel aan Hem overgeven Die ons zo duur gekocht heeft. En naar de liefde die Hij ons bewezen heeft, moeten wij Zijn genade hoger schatten dan alle gunst van de wereld" 1.

Deze vertroostende overwegingen zijn geen zelfwerkzaamheid en wellen niet op uit onze eigen zielegrond, maar bereiken ons dóór het geloof, van Boven af. "Het is duidelijk hoe noodzakelijk de bijstand van de Heilige Geest ons is, want het Evangelie kan slechts met een vrolijk hart recht en onvervalst worden aangenomen. Voor ons verstand echter schijnt niets ongerijmder dan dit: dat men in ellende vrolijk kan zijn" 2.

En als de vreugde dan toch het onderspit delft en de smart het hoogste en laatste woord schijnt te hebben? Zou het niet komen omdat wij te weinig wortel schieten in de gemeenschap met Christus? Laten wij ons wellicht zózeer door het lijden inkapselen, dat Christus voor onze ogen vervaagt? Hoe komt dat? "Omdat gij niet weet wat Christus vermag! De zorg van dit tegenwoordig leven rukt u van Hem af. Omdat gij geen smaak van het toekomstige hebt (...). Omdat gij geen weet hebt van de heerlijke zoetheid waarvan de profeet zegt, dat zij weggelegd is voor degenen die God vrezen. Kortom, het is geen wonder dat er weinig rechte christenen gevonden worden, want er zijn er maar weinig die geleerd hebben Christus zo kostelijk te achten, dat zij het andere slechts drek achten" 3.

Het komt er dus wel op aan, dat wij ons door de verdrukkingen niet van God laten wegspoelen, maar dat wij ons er temeer door laten heendrijven tot Hem. Het komt er op aan, dat wij in het lijden Zijn tuchtigende hand ontwaren en Zijn vertroostende hart. Zijn tucht is liefdeteken. Dan zullen wij het kruis ook niet mei tegenzin opnemen. "Want dat zou toch meer dan ondankbaarheid betekenen, om niet te willen aannemen wat tot eigen heil moet dienen, en te verachten wat een teken van Zijn vaderlijke welwillendheid is" 4. In het geloof mogen wij de koene conclusie

1 Rudolf Schwarz, a.a.O., S. 976, 977.

2 Op 1 Thess. 1 : 6.

3 Het traktaat der Ergernissen, blz. 39.

4 Op Hebr. 12 : 5.

maken: dit kruis drukt mij van Godswege, en het drukt mij dáarom omdat Hij mij liefheeft. "Zonder liefde zou Hij Zich om ons heil immers niet bekommeren (. ..). God biedt Zichzelf aan allen die de tuchtiging gewillig op zich nemen, tot een Vader aan Wie echter achteruitslaat als een koppig paard of wie onbuigzaam blijft, zal nooit tot de hoogte van deze ervaring geraken" 1.

Voor Calvijn is het lijden om de gerechtigheid een hoge, hemelse onderscheiding. Geen onderscheiding die op de kleding wordt gespeld, maar ingegrift in het leven. "Wanneer wij verdrukkingen lijden voor de naam van Christus, worden ons als het

ware zekere merktekenen ingedrukt waarmee God de schapen van Zijn kudde pleegt te tekenen" 2. Het zijn de littekenen van onze Heere en Meester. "Het is dus een zeer bijzondere troost dat wij een bewijs van onze zaligheid hebben juist dan wanneer wij door de vijanden aangevallen en geplaagd worden. Want de vervolgingen zijn voor Gods kinderen waarachtige zegels van hun aanneming tot kinderen, wanneer ze moedig en met kalme ziel gedragen worden" 3.

Hoezeer de mensen ook op zulk een stervend leven schimpen mogen, "bij God staat het in hogere eer dan alle pracht van koningen" 4.

Zo siert de Heere ons met het bijzondere kenmerk van Zijn krijgsdienst 5. En juist in de krijg, in het strijdperk, leren wij wat genade vermag. Daartoe voert God Zijn kinderen langs gruwzame afgronden en door uitgestorven woestijnen, opdat Hij zal blijken een God van erbarmen en van wonderen te zijn. Wat ongelovigen vóórkomt als dodelijke zwakheid, dat houden de gelovigen juist voor een teken van Gods wondermacht en voor een beeld van de opstanding uit veelvoudige dood 6.

Laten wij daarom niet menen, dat wij ongelukkig zijn in die dingen waarin Hij Zelf ons juist zalig heeft gesproken.

1 Hebr. 12 : 6.

2 III, 18, 7.

3 Op Fil. 1 : 28.

4 Op Kor. 4 : 10.

5 III, 8, 7.

6 Aangehaald in H. Berger, Calvins Geschichtsauffassung, Zürich 1955, S. 131.

"De armoede is wel, op zichzelf beschouwd, een ellende; evenzo ballingschap, verachting, gevangenis, smaad; de dood eindelijk zelf is de uiterste van alle rampen. Maar wanneer de gunst van onze God tot ons komt, is er niets van dat alles wat voor ons niet verandert in geluk (...). Immers, indien wij onschuldig en met een goed geweten, door de misdaad der goddelozen van o ze goederen beroofd worden, worden wij wel bij de mensen tot armoede gebracht, maar aldus groeit de ware rijkdom bij God in de hemel voor ons aan. Indien wij uit ons huis gestoten worden, worden wij des te inniger in Gods gezin opgenomen. Indien wij gekweld en veracht worden, schieten wij des te steviger wortel in Christus" 1. Het lijden is de weg die God voor ons uitzet. Hij voert tot hechtere gemeenschap met Christus en loopt uit op de toegangspoort van het Koninkrijk der hemelen.

Loopt Calvijn met zijn sterke nadruk op de kruisweg die de christen heeft te gaan, toch niet het gevaar om aan het lijden een zekere verdienstelijkheid toe te kennen? Deze kwestie brengt hij zelf herhaaldelijk ter sprake; hetgeen gezien zijn confrontatie met Rome natuurlijk niet verwonderlijk is.

Geen overwinning dan na strijd. Dat staat voor Calvijn onmiskenbaar vast. Maar tussen onze strijd en de overwinning ligt geen enkel oorzakelijk, meritoriaal verband. Dat staat even onopgeefbaar vast. We moeten bij overwinning niet denken aan verdienste, "maar alleen aan het bewandelen van onze weg in standvastige dienst aan God. Want het loon dat wij hebben is door onze Heere Jezus Christus verworven, en verkrijgen wij door de verdienste van Zijn lijden en sterven. Daar komen wij nooit bedrogen mee uit (...). Bovendien hebben wij te erkennen dat wanneer wij het goede zoeken, dat altijd hinkende zal gaan in plaats van dat wij lopen. Zoveel onvolkomenheden en ellendigheden zijn er! Niemand die dat niet erkent, als hij zichzelf zonder geveinsdheid onderzoekt" 2. Daarom, heel ons doen en laten

1 III, 8, 7.

2 In preek over Matth. 5 : 11, 12, in Het gepredikte Woord, deel VI, blz. 205 v.

kan geen verdienstelijk karakter dragen. Integendeel. Al onze werken zijn voor God niet anders dan vervloekt, tenzij Hij ze aanvaardt. "naar Zijn oneindige goedheid" 1. Heel onze volharding onder het kruis is geen bewijs van onze kunde of vaardigheid, maar louter van Gods genade, zoals we al eerder signaleerden. De volharding is dus geen "goed werk" waarmee wij de hemel bemachtigen. "Dat is ijdel en dwaas gezwets". De verdrukkingen zijn geen grond der zaligheid, maar zijn slechts een modus, een manier van Gods (!) handelen met de zijnen 2. Het behoort om zo te zeggen tot Zijn "stijl". Wat voor verdienste zou er ooit voor ons liggen in wat GóD aan en met ons doet? Niet wij rusten onszelf toe tot de strijd, maar wij wórdten toegerust en in de smidse van het lijden legt God de laatste hand aan ons met het oog op de lauwerkrans 3.

Die God uit vrije genade tot kinderen aangenomen heeft, leidt Hij door het lijden tot de eeuwige erfenis 4.

Het lijden is een weg: smal en steil, bochtig en bedreigd door menige verschrikking. Maar niet zonder verkwikking en nog minder zonder uitzicht. In de verte lokt het hemels Koninkrijk. Nu geldt dit echter niet van alle lijden in het algemeen, zoals ons al terloops bleek. Er is een hemelsbreed verschil tussen het lijden van de ongelovigen en dat van de gelovigen. En dat niet zozeer met het oog op de wederwaardigheden zelf als wel de wijze waarop en het doel waartoe ze doorleden worden. "De dood is aan allen gemeen en de kinderen Gods worden tot dezelfde smaad en kwelling veroordeeld als de struikrovers. Maar God maakt onderscheid" 5.

1 Idem. Voor de "rechtvaardiging van de werken" mag ik wel verwijzen naar het eerste opstel in deze bundel.

2 0 Hand. 14 : 22. Vgl. het commentaar op Rom. 8 : 17.

3 Op 2 Thess. 1 : 5.

4 2 Kor. 4 : 17.

5. In een preek over Hebr. 13 : 13, in Het gepredikte Woord, deel V, blz. 31.

In de eerste plaats is de wijze waarop de verworpenen het lijden verwerken zo geheel anders. Omdat zij namelijk van Christus gescheiden zijn, smaken zij daarin niets anders dan Gods toom en vloek. Zo zullen treurigheid en schrik hen volledig verteren. Terwijl het de troost der uitverkorenen is, dat zij met Christus gemeenschap hebben'. Het leed en de lasten van de bozen zijn evenzeer tekenen als die van de gelovigen. Maar terwijl ze voor de laatsten teken van Gods gunst zijn, vormen zij voor de ongehoorzamen een teken van Gods vloek. Bij hen spruit het lijden voort uit de zonde, en in hen komt Gods toom en satans erfenis openbaar 2. Het lijden met Christus en om Christus' wil is ereteken, hoorden we al. Het lijden buiten Christus is daarentegen een teken van schande. Naar aanleiding van het ontroerende apostolische woord, dat wij altijd de doding van de Heere Jezus in het lichaam omdragen, brengt Calvijn dit diep ingrijpende onderscheid kort en krachtig onder woorden: "Van een ‚sterven van Christus' kan natuurlijk alleen bij de gelovigen sprake zijn, want de goddelozen ervaren onder het lijden alleen Adams deelgenootschap. De uitverkorenen echter hebben gemeenschap met de Zoon van God, zodat alle lijden - dat naar zijn aard een vloek is - hun tot zaligheid dient. Het is het gemeenschappelijk lot van al Gods kinderen, het sterven van Christus aan zich mee te dragen: hoe rijkere genadegaven iemand ontvangt, des te meer wordt hij ook in deze dingen Christus gelijk" 3.

In de tweede plaats ligt het verschil - en dat is well het meest aangrijpend - in de bestemming van het lijden. De gelovigen weten dat het lijden uitmondt in de eeuwige

heerlijkheid. Daarom moeten wij "altijd die overgang van het kruis naar de opstanding overwegen" 4.

Op dat gelukkig en vreugdevol einde mogen wij het oog gericht houden. Terwijl het lijden voor de ongelovigen voorportaal van de hel is 5.

1 Op 1 Petr. 4 : 13.

2 Op 2 Kor. 1 : 5.

3 Op 2 Kor, 4 10.

4 Op 1 Petr. 4 : 13: Semper considerandus est transitus (een gelicht woord bij Calvijn! Vgl. W. Aalders, Wet, Tragedie, Evangelie Den Haag z.j., blz. 20!) a cruce ad resurrectionem!

5 Op Hand. 14 : 22.

Geen wonder dat Calvijn in een heilige verontwaardiging, de wenselijke weerstand tegen het heilzame lijden aan de kaak kan stellen als dwaasheid en traagheid, en dat hij zo vurig oproept tot de bereidheid om het kruis te dragen. "Wij zien wat een moeite de mensen in hun eerzucht doen om van een koning een schitterende positie te verkrijgen, en wat een ophef zij er van maken. Nu, de Zoon van God biedt ons een rang en stand onder Hem aan (nl. smaad en schande te dragen!), maar ieder trekt zich terug. Ik bid u, als wij dat doen, zijn wij dan nog waard iets met Hem te delen? Onze genotzucht kan hier niets van haar gading vinden, maar dit neemt niet weg dat het de wapenschilden zijn van de adel uit de hemelen. Gevangenschap, verbanning, vervloeking brengen naar het oordeel der wereld enkel blaam. Maar wat is het anders dan ons ongelooft dat ons verhindert het zo te zien zoals God het voorstelt en erover oordeelt?" 1.

Wat oordelen wij oppervlakkig! "Ons gebrek is dat wij niet zien op de beloften Gods, die ons verzekeren, dat dit alles ons ten beste gewend zal worden" 2. En als wij dan óók de bedreigingen waarmee God de beloften vergezeld laat gaan in de wind slaan, zijn wij dan niet meer dan afgestompt? 3

Calvijn vergelijkt zijn tijdgenoten in dit verband met de oudtestamentische gelovigen waarvan de I Iebreeënbrief melding maakt. Een vergelijking die beschamend uitvalt: "God spreekt tot ons om zo te zeggen met luider stem; de grote poort van het Koninkrijk der hemelen is geopend; Jezus Christus roept ons tot Zich, want Hij is tot ons nedergedaald opdat wij Hem als zichtbaar voor ogen zouden hebben. Wat zal men ons dan wel moeten verwijten, als wij minder ijver betoond hebben om voor het Evangelie te lijden dan bij hen gevonden werd die de beloften slechts van verre hebben begroet, die niet anders dan een kleine poort geopend zagen om het Koninkrijk Gods in te gaan en niet anders dan een afschaduwing gehad hebben van de gestalte van Jezus Christus?" 4.

1 In preek over Hebr. 13 : 13, in Het gepredikte Woord, deel V, blz. 37.

2 Idem, blz. 40.

3 Idem, blz. 41.

4. In preek over Hebr. 13 : 13, in Het gepredikte Woord, deel V, blz. 4

Wat een uitnemende beloften zijn ons gegeven. Daarmee hebben wij ons te wapenen om het martelaarschap te kunnen dragen. Het doorstaan van martelingen is geen kwestie van durf en dapperheid, maar een zaak van respect en crediet voor wat God heeft beloofd. Calvijn noemt dan drieërlei zegen die de belofte van God ons aanreikt.

Ten eerste vergewist ons God in Zijn toezegging ervan, dat ons leven-en-sterven in Zijn hand ligt. Gods voorzienigheid moet ons als een onneembare vesting zijn. God is bij machte om ons uit de diepte van de dood terug te brengen. "Niet dat Hij dit altijd

doet, maar daar Hij voor Zich de vrijheid behoudt, over leven en dood van ons te beschikken, wil Hij dat wij hierop gerust zijn, dat wij onder Zijn hoede staan en dat - wat de tirannen ook beramen en met welk een woede zij ook tegen ons aanlopen - Hij het is Die over ons leven zeggenschap heeft" 1. Jezus Christus zou Zichzelf vergeten als Hij ons vergat, wanneer wij voor Zijn zaak worden geknecht en gekneusd. En God de Vader neemt de beledigingen die ons worden aangedaan zozeer ter harte als waren zij Zijn eigen Zoon aangedaan! 2

In de tweede plaats "verklaart ons God in Zijn beloften dat Hij om ons te troosten door de kracht van Zijn Geest zo zal onderhouden dat onze vijanden, wat ze ook doen, niets bereiken zullen" 3. De mogelijkheden, de majesteit van de Geest moeten wij maar niet onderschatten! Hij is alle menselijke wreedheden te sterk. Daarvan geeft Calvijn dan, midden in zijn preek, "een gedenkwaardig voorbeeld". "Een jonge man, die hier onder ons gewoond heeft, werd gevangengenomen in de stad Doornik en werd veroordeeld om onthóófd te worden indien hij nog heel spoedig herriep, maar verbrand te worden indien hij bij zijn belijdenis volhardde. Toen men hem vroeg wat hij wilde, antwoordde hij eenvoudig: "Hij Die mij de genade zal geven om geduldig voor Zijn Naam te sterven, zal mij ook genade geven om het vuur te verdragen! Wij moeten dit niet enkel opvatten als de uitspraak van een sterfelijk mens, maar als een die

1 Idem, blz. 47 v.

2 Idem, blz. 48.

3 Idem, blz. 48 v.

afkomstig is van de Heilige Geest, om ons te verzekeren dat God niet minder machtig is om ons sterk te maken en te doen overwinnen op martelingen dan om ons naar Zijn welbehagen een zachtere dood te doen ondergaan" 1.

De derde zegen die God ons in de belofte voorhoudt is de vrucht die wij op ons lijden mogen verwachten: met de Heere Jezus lil Zijn onsterfelijke heerlijkheid vergaderd te worden. Laten de gelovigen dan hun hoofd omhoog leren heffen. "Daardoor zullen zij te midden van de dood het leven zien, daar Christus toch door de smaad van het Kruis tot de glorievolle Opstanding is geraakt, waaruit nu voor ons voortkomt alle zaligheid, vreugde en triomf" 2.

Midden in het leven door de dood omringd! Het is waar. Maar evenzeer - nee méér nog - geldt: midden in de dood door het Leven omringd!

Dit in Gods belofte ontloken venster biedt niet alleen een vervoerend vergezicht naar buiten, maar laat ook reeds het licht der eeuwigheid toe naar binnen, zoals het zonlicht het hoge dakvenster doorkruipt bij het eerste ochtendgloren. Dát zet het leven ondanks alle donkere hoeken, nochtans in het daglicht der belofte. Leven en welzijn worden niet langer beheerst door wat voorhanden is, maar door de lichtval van veraf. Geen bevrijdender en ontspannender levenswandel dan in dit licht. "Want wanneer hier de band aan de hemel ons trekt, kost ons dat wel wandelen onder de dorens, een springen over sloten, zo nodig zelfs een klimmen over rotsen en bergen, maar zó, dat niets ons doet omkeren en wij niet langer alles op alles zetten om ons eigen doel te bereiken" 3. Zeker is dit tegenwoordige leven ook vol van weldaden die onze doortocht veraangenamen. Maar als we het vandaag goed hebben, moeten wij er wel op bedacht zijn morgen wellicht te moeten lijden, als God er ons toe roept. Als God ons Zijn weldaden die !dij schonk weer terugneemt, moeten wij daarvan gewillig afstand doen en ze in Zijn hand terugleggen.

1 Idem, blz. 49.

2 Idem, blz. 50.

3 Idem, deel V, blz. 206.

"De gelovige zal dus weten: heden rijk, morgen arm. Wanneer het God behaagt het bij mij zo te veranderen, dat in plaats van het goed te hebben, Hij mij veel doet lijden, in plaats van te lachen Hij mij doet wenen, zo is mij dit genoeg dat ik niet ophoud tot Zijn kinderen te behoren". De weldaden - al kunnen wij er voluit van genieten - zijn ons gegeven om onze weg al meer op Hem te doen aanlopen. "Ze moeten mij zijn als een ladder om in de hoogte te klimmen en niet als een graf om mij in de diepte te begraven" "Zo laat ons dan leren het goed dat wij in deze wereld hebben, zo te besteden dat het ons nooit geheel bevredigt en wij er niet door afgestompt raken. Als wij iets hebben, moeten wij toezien dat wij er niet door begraven raken, noch door goud of zilver, noch door veld of weide, zoals bij hen die denken dat zij hun laatste doel bereikt hebben als zij alles hebben wat zij wensen. Het is zeker dat deze reeds gestorven zijn: ze hebben zichzelf begraven in hun goederen die niet blijvend zijn, zelfs zó dat zij niet naar de hemel kunnen zien" 2. In zulk leven valt geen licht naar binnen en is geen zicht naar buiten. "De weldaden van God moeten ons hier tot hulpmiddelen zijn, totdat wij genieten van de aanschouwing van het aangezicht van onze God, waarin al ons heil en al onze vreugde gelegen is" 3.

Alléén het aanschouwen van Gods aangezicht kan ons verzadigen met vreugde. Dat is de spits van het christenleven. En de grens van al onze verlangens wordt gemarkeerd door Gods eer. "Al wat om de prijs van een belediging Gods verkregen wordt, moet gemeden worden als dodelijk gif" 4!

Al de aangenaamheden van het leven die op zichzelf geoorloofd zijn, moeten ons helpen in de dienst aan God en niet tot hindernissen worden 5.

Zo is heel het leven van de christen gericht op de uiteindelijke "transitus" - de overgang en doortocht - uit deze gestadige dood naar het gestadige leven. Het is op weg. Van vreemdelingschap naar vaderland.

1 Idem, blz. 207.

2 Idem, blz. 208.

3 Idem, blz. 209.

4 Op Hebr. 11 : 25.

5 Idem.

Het kruis onderweg drukt ons niet alleen naar beneden om ons te temmen en te tuchtigen, het heeft ook de bewijskracht van een ereteken. Het verzekert ons immers van Gods vaderschap en ons kindschap, van Christus' gemeenschap en broederschap waardoor wij de heerlijkheid beërven zullen. Het vervult ons met de hunkering en het heimwee naar de dag "waarop de Heere Zijn gelovigen in de rust van Zijn Koninkrijk zal opnemen, van hun ogen alle tranen zal afwissen, hen zal bekleden met het kleed der heerlijkheid en der vreugde, hen zal weiden met de onuitsprekelijke lieflijkheid Zijner genietingen, hen zal opvoeren tot de gemeenschap met Zijn hoogheid en eindelijk hen het deelgenootschap aan Zijn gelukzaligheid zal waardig keuren" Wat inspireert Calvijn tot deze lyriek? "Om met één woord te besluiten, dan eerst triumfeert in de harten der gelovigen het kruis van Christus over de duivel, het vlees, de zonde en de goddelozen, wanneer hun ogen gericht worden op de kracht der opstanding" 2.

IV. De stuwkracht van het kruis

Een en andermaal bleek ons als tussen de regels door - hier en daar ook meer uitdrukkelijk -, hoezeer voor Calvijn de zware druk van het kruisdragen verlicht wordt door de vreugde en de voorsmaak van het toekomstige leven. Het kruis is niet alleen teken van de gemeenschap aan Christus' dood, maar ook van de gemeenschap aan Christus' leven. Ons leven ligt met het Zijne verweven en is ermee gegeven. Het is echter nog niet geopenbaard, maar verborgen bij God in Hem 3. Over deze verborgenheid moeten wij ons maar niet beklagen. Zij is immers niets minder dan geborgenheid. „Ons leven is buiten gevaar, ofschoon het uiterlijk nog niet te voorschijn treedt" 4. De trouw van God en de gemeenschap met Christus staan garant voor onze veiligheid. Want "wat kunnen wij nog meer verlangen dan dat ons leven in de Bron van het leven verblijft? Daarom is er geen reden tot vrees voorhanden als wij naar alle kanten blikken doch nergens het leven bespeuren. Op hoop zijn wij zalig geworden" 5.

1 III, 9, 6.

2 Idem.

3 Col. 3 : 4.

4 Op Col. 3 : 3.

5 Idem.

En als onze zaak er zo voor staat, moeten wij evenmin "morren en klagen als ons leven onder de schande van het kruis en onder menigerlei moeiten begraven ligt, zodat het zich van de dood niet onderscheidt. In geduld zullen wij op de dag van het openbaar- worden wachten (. .). De apostel leert, dat niet alleen naar de mening van de wereld ons leven verborgen is, maar ook naar onze eigen waarneming, omdat dat het ware en noodzakelijke bewijs van onze hoop is, dat wij - door de dood omgeven - het leven elders zoeken dan in deze wereld" 1. Straks, wanneer Christus verschijnt, zal ook ons leven uit haar verhulling te voorschijn treden. "Welk een schone troost, dat de wederkomst van Christus de openbaring van ons leven zal zijn". Calvijn laat hier dan direct een merkwaardige zin op volgen: "En tegelijk een vermaning, hoe verkeerd een toekomstverlangen is, als men weigert om tot die dag stand te houden. Want als ons leven in Christus ingesloten is, moet het verborgen blijven totdat Hij Zelf zal verschijnen" 2.

Calvijn zal hier wel hetzelfde euvele streven op het oog hebben als wat hij elders noemt: een zichtbare zaligheid begeren en het ware heil verwerpen, door de hoop van zich weg te stoten, die God als een hoedster van het heil heeft aangesteld 3! De toekomst ligt niet in ónze handen. Het staat niet aan óns haar te ontwerpen en te ontvouwen. Op de toekomst wachten wij. Want toekomst is op geen wijze ons komen, maar Christus' aantocht. Hij komt op ons toe. Daar lopen wij niet op vooruit. Onze "voortuitgang" brengt ons die Dag niet nader. De doorbraak komt van de Overzijde.

De stuwkracht van het kruis mag dus in geen geval zó geïnterpreteerd worden, dat het kruis een inspiratiebron zou zijn tot protest, rebellie en revolutie, waardoor de mens zelf zijn toekomst forceert. Het kruis stuwt ons veel meer naar Boven dan naar voren. Het staat niet in het teken van menselijke evolutie en voortuitgang, maar voluit in het teken van wat Calvijn graag de "transitus" noemt, de doortocht. Het is - zoals W.

1 Idem.

2 Op Col. 3 : 4.

3 Op Rom. 8 : 24.

Aalders het vertolkt - een overgang "waarbij de mens door het aardse, zich-bare en vergankelijke heen wordt uitgedreven naar een werkelijkheid van wezenlijk andere orde". "De ervaring van de doortocht (transitus) neemt een centrale plaats in Calvijns theologie in. Zij is voor hem de essentie van de verlossing".

Ieder die dit spoor der Reformatie confronteert met de vooruitgangsgroes waarin een goed deel van de nieuwere theologie is bevangen, moet de fundamentele tegenstelling wel frapperen. Het is het conflict tussen hoop en anticipatie, afhankelijkheid en diefstal, aanhankelijkheid en eigenmachtigheid. Dat de hoop op Hem ons leven reeds heden reinigt en wijding geeft, zal waar zijn ², maar deze huidige heiliging impliceert geen ontleding van het uitzien der hoop, alsof hopen opging in "geïnspireerd" politiek engagement. Waar de hoop wordt ingeruild voor inspiratie en gereduceerd tot élan, ontstaat een christendom dat W. Aalders schokkend maar eerlijk typeert als: een beweging die niet langer kan en wil wachten op de vervulling van de belofte. "Zij kan niet langer hopen. Zij verklaart dat als lijdelijkheid, als gelatenheid. Zij heeft niet genoeg aan "straks", maar wil het "heden". Zij heeft niet genoeg aan de "hemel", maar wil de "aarde". Zij wil de geschiedenis in haar eigen handen nemen en zelf ombouwen tot heil. Zij wil zichzelf verlossen en gelukkig maken. Zij wil de toekomst van het Godsrijk dwingen en forceren" ³. Wij wachten! Op Hém. Op Hem Wiens luister ons zal omkransen. Op Hem ook, Wiens ontluistering ons tijdens onze wachtenstijd in de vorm van een kruis op de schouders ligt. Juist dat kruis houdt ons wakker, wachtend en gereed. "De hemel is onze erfenis, en in de school van het lijden hebben wij ons op de laatste uittocht voor te bereiden. Die een al te gerust leven hebben, plegen zich om zo te zeggen hier op aarde in te nestelen" ⁴.

1 W. Aalders, *Wet, Tragedie, Evangelie*. Een andere benadering van het boek Job, Den Haag, z.j., 1979, blz. 15, 20.

2. 1 Joh. 3 : 3.

3 In *Burger van twee werelden*, Den Haag z.j., blz. 26. Vgl. ook van dezelfde auteur *Wet, Tragedie, Evangelie*, Den Haag, z.j., blz. 11 v. 1

4 Op Hebr. 13 : 14.

Welke soort van verdrukking ons ook treft, wij moeten altijd zien op de bedoeling die God ermee heeft. De bedoeling is niets minder dan "dat wij ons gewennen tot de verachting van het tegenwoordige leven en daardoor opgewekt worden tot de overdenking van het toekomstige" ¹.

Omdat God onze "beestachtige liefde tot deze wereld" wel kent, wendt Hij het kruis aan om ons uit die verlamme omklemming van de aarde te bevrijden. Opdat wij ons niet aan dit tegenwoordige leven zullen verliezen, "onttrekt God ons voor en na veel van wat ons bindt, en vermaant Hij ons daardoor aan het andere leven te denken"

2. Wij hebben immers tweeërlei leven: een aards en een hemels. Wij zijn tegelijk: uiterlijk mens en innerlijk mens. De uiterlijke mens wordt gebroken en gesloopt, van dag tot dag. Dit trieste afbraakproces geldt ieder mensenkind zoals hij van Adam stamt. Afval van God betekent verval van krachten ... Maar bij Gods kinderen wordt de tragiek van dit mensenbestaan overvleugeld door een wondere vreugde. Want bij hen "is het bederf van de oude mens de aanvang en, om zo te zeggen, de oorzaak van een nieuwe geboorte" ³.

Toch ligt het met deze tweeslag van sloop en nieuwbouw nog niet zo eenvoudig en harmonisch. De afbraak geschiedt doorgaans namelijk zeer zichtbaar en tastbaar, maar de vernieuwing voltrekt zich slechts onzichtbaar'. En omdat wij zo geïmponeerd, om

niet te zeggen gebiologeerd plegen te zijn door het zichtbare, dreigen wij permanent het onzichtbare uit het geloofs-oog te verliezen. De hoop zou bedolven raken onder hopeloosheid. Hierin nu komt God ons tegemoet. Hij reikt ons het kruis aan, opdat wij het vrolijk zullen dragen, en zo weggetrokken worden van dat wal voor ogen is - wat wel fascineert, maar niettemin van slechts vluchtige, vergankelijke aard is - en heengetrokken worden naar het onzichtbare dat eeuwig en onvergankelijk is. Calvijn is er ook hierom van overtuigd, dat het kruis een onontbeerlijk attribuut van het christenleven is.

1 III, 9, 1.

2 Op 2 Kor. 4 : 16.

3 Idem.

4 Op 2 Kor. 4 : 17.

"Wat het Evangelie van de heerlijkheid der opstanding belooft, zal onze handen ontglippen als wij niet in dit leven kruis en aanvechting geduldig dragen" 1. Maar, ook omgekeerd geldt het even zeker: in het verlengde van het kruisleven met Christus ligt het heerlijke opstandingsleven met Hem. En de voorsmaak daarvan - al is het kwantitatief nog maar een druppeltje - is al zo overweldigend van kwaliteit, dat die ons vervult met een klare vreugde 2.

Wanneer wij onze zinnen richten 3 op het Hemelrijk, wordt de last van de aardse ballingschap niet slechts draaglijk, doch zelfs licht. "Een enkel ogenblik (van lijden) kan ons oneindig voorkomen als wij slechts op de "circumcirca" (dat is: wat ons onmiddellijk omringt, de situatie om ons heen) letten. Maar als wij onze harten hemelwaarts heffen, dan worden 1000 jaren tot een ogenblik. Nu is de blik op het tegenwoordige bedrieglijk, omdat daar niets dan tijdelijks is. Alleen in het geloof aan het eeuwige leven vinden wij rust" 4. Als onze ziel niet in haar wortels onthecht was aan de aardse dingen en haar bodemvastheid niet elders bezat, dan zouden we onmogelijk in staat zijn om het lijden te verduren 5.

De enige en volmaakte gelukzaligheid is ons ook in deze aardse vreemdelingschap reeds bekend, "maar zo, dat ze door het verlangen naar haar onze harten meer en meer dagelijks ontsteekt, totdat haar volle genieting ons zal verzadigen" 6.

Hier staat alles nog in het teken van de voorlopigheid. Voorschot en voorproef zijn ons geschonken. Meer niet. Maar ... ook niet minder!

Onze volharding in de beproevingen steunt niet op de "onbeduidende woordenkramerij" van hen die zogenaamd "berusten" in liet onvermijdelijke, maar op het vaste fundament van het Koninkrijk der hemelen dat voor ons bewaard wordt. Als wij daarop zien, zal ons heil veilig en onaangetast blijven, ook als alle stormen ew stromen der wereld zich verheffen en het wel schijnt alsof hemel en aarde ondersteboven worden gekeerd.

1 Op 14 om. 3 : 25.

2 Op Job. 16 : 21.

3 "Tra sterre" heet dat bij Calvijn: daar zit iets in het overbrengen van het éne gebied naar het andere!

4 Op 2 Kor. 4 : 18.

5 III, 25, 1.

6 III, 25, 2.

De wereld vormt tenslotte niet anders dan een doorgangsfase. Daarom hebben wij het leven hogerop te zoeken!

Calvijn heeft de spanningen van dit omhoogziende leven wel diep gepeild. Hij wist aan den lijve dat deze hoogvlucht van het hart bepaald niet te verwarren is met onaantastbare hooghartigheid. Hij wist van de ongerijmdheden en paradoxen. Hij wist dat wij in omstandigheden kunnen geraken waarin wij niet gelukkig kunnen zijn, maar beangst zijn en in de geest zoveel bitterheid hebben dat wij na al ons zuchten niet anders weten te zeggen dan deze slotsom: "O, als God Zich niet over ons ontfermt, zijn wij meer dan verloren!". Maar hij wist nog meer: "Doch als wij dan weten, dat God ons op deze aarde gesteld heeft om onze gehoorzaamheid te beproeven, en dat wij niets anders doen dan er dóórgaan, dat wij hier geen rust of blijvende stee hebben, maar dat wij een erfenis hebben die in de hemel voor ons wordt bewaard . . . wanneer wij zóver gekomen zijn, dan zullen wij besluiten: Dat is onze zaligheid die tevoren voor ons verborgen was" 2.

Want als onze zaligheid in de hoop gegrond is, dan is zij verborgen. Dat kan niet anders. "En is zij verborgen, zo zullen wij zalig zijn niet door wat wij ervaren, noch door het goed dat wij mi hebben, maar terwijl wij hier beneden zuchten, wachten wij tot God ons tot Zich roept en wij door onze Heere Jezus Christus vergaderd worden. Hij toch is ons leven en de bron van alle goed" 3.

In de beloften van het Evangelie strekt Hij Zijn hand tot ons uit en ... voegt Hij het Woord bij Zijn daad en roept ons toe: "Arme schepselen, ge zijt verzonken in een modderpoel (. .), maar laat u niet bedriegen, maar verstaat waar uw heil te vinden is en heft Uw hart op tot Mij!" 4.

Eenmaal, als dit tijdelijke leven voorbijgeleden is, zullen wij onweersprekelijk ondervinden dat onze positie niet bepaald werd door alles wat ons hier teistert. Mi nog hebben wij het te geleiven, ook tegen de ondervinding in. Hoe opvorderend de huidige

1 In preek over Matth. 5 : 1-4, in Het gepredikte Woord, deel VI, blz. 160.

2 Idem, blz. 161.

3 Idem.

4 Idem, blz. 162.

werkelijkheid van het "hiernamaals" ook is, zij heeft geen absolute geldingskracht meer. Wij zijn op reis, en bijna thuis, vlak voor de haven. Wij wisselen weldra het water in voor de wal, en meren af ! "t Is genoeg dat God ons liefheeft, 't is meer dan voldoende dat Zijn liefde ons is verklaard en dat wij dit door het geloof aangrijpen, wanneer wij van deze wereld moeten scheiden. Laten wij dus voortgaan en onze loop voleindigen, totdat de gelegen tijd is aangebroken waarop Hij ons Zijn beloften verklaart. Weliswaar wil God ook in deze wereld dit voor ons bereiden. Hij doet ons reeds ten dele Zijn goedheid smaken en geeft ons hier reeds veel waarvan wij genieten kunnen, maar dat zijn voorbijgaande vreugden; wij kunnen ons er niet aan verzadigen . ." 2. Daarom, al moeten wij dit leven niet zonder meer haten - het behoort immers "tot de grootste weldaden Gods"! - toch "moeten de gelovigen het gaarne van zich afleggen, wanneer het hen op hun weg tot Christus hindert, zoals iemand een drukkende en ongemakkelijke last van de schouders werpt zodra hij snel zijn doel bereiken wil. Het is op zich geen zonde het leven lief te hebben, voor zover wij daarin slechts als pelgrims voorttrekken die steeds hun einddoel in het oog houden. De rechte maat in de liefde tot dit leven is dan ook, dat wij in het leven blijven willen zolang het God behaagt, èn naar Zijn wil ook dadelijk bereid zijn het te verlaten. Of, om het kort te zeggen: wanneer wij het leven als het ware op onze handen aan God ten offer bieden. Wie aan het leven hier te zeer verkleefd is, richt zijn leven te gronde en stort zich in de eeuwige dood (. . .). Wie zijn blikken niet naar de hemel richt, heeft nog niet

geleerd hoe men zijn leven bewaren moet" 3.

Iedere aanval op dit "opwaartse" geloofsverlangen - dat smalend wordt afgedaan met het brandmerk van dualisme of desertie - berust op een tragisch misverstaan van het Evangelie van

1 Het beeld is ontleend aan Dr. J. van Bruggen, *Het huwelijk gewogen*, Amsterdam 1978, blz. 92.

2 In preek over Matth. 5 : 1-4, in *Het gepredikte Woord*, deel VI, blz. 162.

3 Op Joh. 12 : 25.

Gods beloften. En het vermolmt de christelijke hoop. En het berooft het kruisdragen van zijn hartverwarmend perspectief. Dan wordt immers het kruisdragen tot een uitzichtloze, zinloze last. Maar "indien we bedenken dat deze onstandvastige, gebrekkige, verderfelijke, bouwvallige, verwelkelijke en wegkwijnende tabernakel van ons lichaam daarom ontbonden wordt, opdat hij weldra tot een vaste, volmaakte, onverderfelijke, kortom hemelse heerlijkheid zou vernieuwd worden, zal dan het geloof ons niet dwingen, vurig te verlangen datgene waarvoor onze natuur terugdeinst? Indien wij bedenken dat wij door de dood uit de ballingschap teruggeroepen worden om ons vaderland - en dat wel: ons hémelse vaderland! - te bewonen, zullen wij daaruit geen troost verkrijgen?" 1.

F. Wendel, die een boek over Calvijns theologie heeft geschreven, beweert zeker niet te veel, als hij zegt dat de navolging van Christus, waarop Calvijn in zijn boeken en geschriften telkens met zoveel voorliefde terugkomt, haar ware betekenis eerst verkrijgt door haar betrokkenheid op het hiernamaals. Het lijden krijgt juist zin, omdat het uitmondt in de heerlijkheid. Daarmee is dan tevens de positie van de eschatologie 2 in Calvijns theologie duidelijk aangegeven: "Zij is geen doel op zichzelf, alsof de reformator aan de verzoeking tot speculatie bezweken was en haar een eigen waarde had toegekend. Het overdenken van het eeuwige leven moet de zelfverloochening en het kruisdragen completeren, omdat het de ijdelheid van de aardse dingen laat inzien. Zo zullen wij niet meer aarzelen, Christus na te volgen en ons van de aantrekkingskracht los te maken die deze wereld zelfs op de besten uitoefent" 3.

1. III, 9, 5. Dat deze vreemdelingschap ons rentmeesterschap zou ondermijnen is een misverstand, waar Calvijn zich wel voor wachtte. Vergelijk mijn boekje *Belofte-Boete-Ballingschap*, Dordrecht 1978, blz. 133.

2 De leer der laatste dingen.

3 F. Wendel, a.a.O., S. 220-221. Vgl. W. Kolffhaus, *Vom christlichen Leben nach Johannes Calvin*, S. 197, die spreekt van het grote gewicht dat de eschatologische betekenis van het lijden bij Calvijn heeft.

Het kruis dat wij op de schouders torsen heeft zijn spits gericht ,opwaarts naar voren". Daar ligt een diepe symboliek in afgeschilderd! Het is als het ware een voortdurende windwijzer naar de heerlijkheid die voor ons in het verschiet ligt en die ons voorwaarts en opwaarts trekt. "Indien wij met smaad en schande worden gemerkt, des te heerlijker plaats nemen wij in, in het Koninkrijk Gods. Indien wij gedood worden, wordt ons zo de toegang geopend tot het gelukzalige leven" 1.

Daarom moeten wij ons wel schamen, om de dingen waarvoor de Heere een zo grote prijs heeft vastgesteld, van minder waarde te achten dan de schaduwachtige en vergankelijke verlokkingen van het tegenwoordige leven" 2. De heerlijkheid Gods moet ons immers meer waard zijn dan honderd levens 3!

Deze zekerheid, dat wij delen zullen in de glorie van onze God. verschaft ons ook de kracht tot het martelaarschap en het dragen van het kruis. "Want hoezeer zich de wereld ook inspant om Jezus Christus in schande te begraven, Zijn graf brengt nochtans heerlijkheid, niet alleen voor Hem, maar ook voor al Zijn leden" 4.

Heeft Jezus Zijn discipelen niet geleerd, "dat ons geluk en heil niet hierin bestaat, dat de wereld ons toejuicht, dat wij eer en rijkdom, genoegens en wellusten genieten"? Integendeel, "ook als wij tot het uiterste gekweld worden, als we verdriet hebben en in tranen zijn, als men ons vervolgt, als we voor het uitwendige als in de afgrond liggen, zo zal dat onze toestand niet beheersen en ons heil niet minder maken. Waarom niet? Omdat wij op de uitkomst moeten zien. Daarom brengt onze Heere Jezus Christus ons tot andere gedachten, om de valse mening bij ons te herzien, waarmee wij als doordrenkt zijn en die onze geest zó verstrikt, dat wij ons niet kunnen onderwerpen aan Zijn juk. Hij wil dat wij onze blik weer vooruitwerpen en zien op de uitkomst van onze beproevingen, tranen en vervolgingen die men ons doet

1 III, 8, 7.

2 Idem.

3 Aangehaald in W. Niesel, a.a.O., S. 143.

4 Idem.

ondergaan en van alle onrecht dat wij te verduren hebben. Wanneer wij immers zien dat God al die dingen ten goede wendt tot ons heil, zullen wij tot de slotsom komen, dat wij niet ophouden gelukkig te zijn, ook niet als iets tegen onze natuur ingaat" 1.

Het is dus bepaald niet zo, dat de vreugde puur toekomstmuziek zou zijn voor Calvijn. Al is de vreugde voorlopig nog getemperd en omfloerst door de wade van het lijden - omdat de heerlijkheid nog niet onthuld is, maar gehuld in de schrijn van de hoop -, dat wil nog niet zeggen dat de vreugde er door afgeknelde zou raken. De vertroosting van de Heilige Geest verwekken een nochtans - vreugde in het hart die alle ellende trotseert. En juist dan is deze vreugde levend en veerkrachtig, "wanneer ons de gehele wereld in de vertwijfeling storten wil" 2.

Wat ook gebeurt, "de gelovigen hebben nochtans genoegzame grond tot vreugde, omdat zij een Heere hebben Die de zijnen bijstaat" 3 en voor hen instaat. En hoewel de toekomstige heerlijkheid nog in schemer verborgen is voor onze ogen - waarom deze wereld wel een labyrint zonder uitgang gelijkt -, het Evangelie stelt ons een dubbele vreugde voor ogen. De ene zullen wij eerst genieten bij Christus' glorieuze verschijning. Maar de andere genieten wij reeds nu in hope 4.

Dat is typisch Calvijns. Zo vertolkt hij de apostolische spanning tussen de voorsmaak van de Geest en het volle genot van de hemelse maaltijd. Voorlopig smaken wij de vreugde nog maar in hope. Zij is nog met smart vermengd. Straks pas is zij louter door de glorie gevoed. Nu nog niet. "Want midden in de ellende mogen wij niet van een vreugde dromen die ons boven iedere last uittilt. Maar de vertroosting Gods verzachten de ondervinding van het kwaad dusdanig dat wij toch tijdelijk vreugde smaken" 5. Het betreft dus een blijdschap die weliswaar door de pijnscheuten van dit geschonden bestaan is aangevochten, maar die nochtans diepe en taaie wortels heeft

1 In preek over Matth. 5 : 1-4, in Het gepredikte Woord, deel VI, blz. 155 v.

2 Op Fil. 4 : 4.

3 Idem.

4 Op 1 Petr. 4 : 13.

5 Idem.

en waaraan derhalve een onuitroeibaar leven is beschoren. "Wie door zulk een vreugd zich niet boven de hemel opwaarts laat heffen om - met Christus alleen tevreden! - de wereld gering te schatten, die beroemt zich er tevergeefs op dat hij geloof heeft" 1!

Dat de christelijke vreugde inderdaad verre hoogten bereikt - reeds hier en nu, in het geloof - leest Calvijn af in het Paulinische woord uit Romeinen 8: "Die Hij gerechtvaardigd heeft, dezen heeft Hij ook verheerlijkt". Calvijn tekent daarbij aan - en zijn uitleg is niets minder dan prediking -: "Dit geldt hen op wie thans het kruis drukt. Zorg en schande betekenen dus geen verlies meer voor hen. Deze verheerlijking is ons weliswaar slechts eerst in Christus, ons Hoofd, geschonken. Omdat wij echter in Hem enigermate de erfenis van het eeuwige leven reeds met de ogen aanschouwen, groeit daaruit zulk een zekerheid van onze heerlijkheid dat onze hoop reeds als een tegenwoordig bezit te achten is. Zo mag Paulus van de toekomst reeds spreken als was zij tegenwoordig. Moge voor de wereld menigerlei leed de glans van onze heerlijkheid verdonkeren, voor God en Zijn engelen straalt zij helder en klaar. Heel deze climax (van de tekst) wil ons dus inscherpen, dat de aanvechtingen van het geloof die ons nu vernederen, slechts daartoe dienen om ons tot de heerlijkheid van het Hemelrijk en tot het opstandingsleven van Christus heen te leiden met Wie wij nu gekruisigd worden" 2.

Hoe hooggestemd deze Geestelijke vreugde ook wezen kan, zij blijft echter slechts voorproef. Zij is nog vreugde onder het kruis. Daarom is zij hier niet verzadigd. Zij hongert en hunkert naar meer. Omdat het kruis zo zwaar is? Dat zal onmiskenbaar van gewicht zijn in het leven van ieder die aan het kruis niet slechts dént, maar tilt. Toch gaat het verlangen niet slechts - negatief! - uit naar de bevrijding van het kruis. Het is daarom zuiverder om het positief te stellen: de zwaartekracht van het kruis stuwt ons heen naar de Verschijning van Christus Die ons wierf, en ons wacht, en weldra wederkomt.

1 Op 1 Petr. 1 : 8.

2 Op Rom. 8 : 30.

Hoe zwaar het kruis ook valt, het is niet van doorslaggevend gewicht. Niet het kruis beheerst ons uitzien - 't wordt er alleen door gericht! - maar de Gekruisigde! Hij zal ons vervullen en verzadigen, nadat Hij ons hongerig deed zijn 1. Hij zal vervullen al wat wij hier horen en waarnaar wij nu verlangen 2.

Ons hart gaat uit naar het "totdat" van Gods beloften: ... totdat Hij ons vergadert in Zijn eeuwige Koninkrijk, waar wij genieten zullen van al de weldaden die ons nu beloofd zijn en waarop wij wachten" 3.

Waarheen stuwt ons het kruis dus? Naar de hemel. Maar niet om de hemel op zich, maar om de hemelse Christus. Met Hem kunnen we het kruis verduren. Om nog nader en eeuwig bij Hem te vertoeven willen we het ook gaarne weer afleggen, aan het eind van de reis. "Is Christus bij ons, zo zegent Hij ons leven zo goed als ons sterven, zodat beide voor ons zalig en begerenswaardig zijn" 4.

Om Christus draait ons leven. Hoe zou het anders christenleven zijn? Om Christus scharniert ook heel Calvijns theologie. We hoorden hem al zeggen: "Hij toch is ons leven en de bron van alle goed". Jezus Christus: Bron en Bestemming! Hij is dan ook het allesbeheersende middelpunt waaromheen Calvijns gedachten aangaande het kruisdragen wentelen.

Aan een zwaar beproefde geloofsgenote - het is opnieuw Madame de Coligny - schrijft hij - en hiermee krijgen wij nog eenmaal Calvijns "kruistheologie" geconcentreerd voor ogen -: "Hem zullen wij bidden ons te verhoren, onze zwakheid

te steunen, en zolang wij naar Zijn wil moeten lijden, ons te sterken tot standvastigheid. Dat is de hoofdzaak in ons leven, dat wij daartoe komen, ons in volle overgave en in alle ootmoed in Zijn wil te schikken. Want dat brengt met zich mee dat Hij Zich rustig in ons verblijden kan, dat wij gevangen zijn onder Zijn

1 Slotzin van de preek over Matth. 5 : 1-4 in Het gepredikte Woord, deel VI, blz. 165.

2 Slotzin van de preek over Matth. 5 : 5-7, idem, blz. 180.

3 Slotzin van de preek over Matth. 5 : 11, 12, idem, blz. 211.

4 Op Fil. 1 : 21.

gehoorzaamheid, ja dat wij gewillig zijn ons aan Hem te offeren, te sterven of te leven, zoals Hij het met ons maken wil (...). In ieder geval kan ons, hoeveel zwaarigheden wij ook ontwaren, de belofte die ons gegeven is, voldoende zijn, dat God het zal voorzien en alles uit de weg zal ruimen, zodat wij het geen verzoeking gewonnen geven, maar zózeer aan het eeuwige leven denken en ons daaraan houden, dat ons de wereld niets meer is en wij althans door haar voorttrekken als vreemdelingen en steeds het woord in gedachten houden: *Wij moeten onze Heere Jezus gelijk worden in het lijden, opdat wij ook met Hem tot heerlijkheid verheven worden* (Rom. 8 : 7)1.

1 Rudolf Schwarz, a.a.O., S. 1007.

GEVLEUGELDE TOEVLUCHT

Calvijn over het gebed

Hoewel de literatuur over het gebed zo menigvuldig is, dat men ettelijke jaren nodig zou hebben om er doorheen te komen, lijkt ons toegewijde bezinning op de reformatorische gedachte over dit thema niet overbodig. Juist nu niet. Zou een van de ernstigste euvels van deze tijd niet gelegen zijn in de verschraling en zelfs versterving van het gebedsleven?

Een complex van factoren is daartoe de aanleiding (geweest). Daar zijn de verschrikkingen en daemonieën die in onze eeuw zo verbijsterend hebben huisgehouden en die de geschiedenis meer dan ooit tot een onontwarbaar vlechtwerk van raadsels maken.

Daar is de dreiging van de machten die de technocratische mens opriep maar niet meer schijnt te kunnen dicteren.

Daar is de dwingelandij van een natuurwetenschappelijk denken dat heeft afgerekend met een God Die leeft en luistert en leidt. Daar zijn de druk en de drukte van ons opgejaagde leven, waarin de mens veel meer vrije tijd heeft dan in vroeger jaren maar minder tijd vrij schijnt te hebben dan ooit.

Daar is - mirabile dictu! - voorts ook een soort van theologie waarin het gebed-tot-een-persoonlijke-God een illusie heet.

Wij laten nu verder heel het proces dat heeft geleid tot de huidige gebedsnood en gebedsloosheid buiten beschouwing 1.

Alleen zij nog gezegd, dat niet alleen mensen aan de rand van de kerk door deze ademnood bevangen zijn, maar dat ook velen die vlak bij de roep van het Evangelie vertoeven, in grote gebedsverlegenheid zijn geraakt.

1 Te verwijzen valt o.m. naar K. H. Miskotte, *De Weg van het gebed*, 's-Gravenhage 1977, blz. 9 v., en J. P. Versteeg, *Het gebed volgens het Nieuwe Testament*, Amsterdam 1976, blz. 152 v.

Dit heeft een geestelijke bloedarmoede, een innerlijke verpaupering tot gevolg, die zich niets aantrekt van onze zwaarbewaakte kerkelijke grenzen, maar zich dwars door al de kerken en de „modaliteiten“ baanbreekt. Niemand heeft hier de ander iets te verwijten, maar een iegelijk beproeve zichzelf en ... bidde alzo! De winterse kilheid en kaalheid, het chronische gebrek aan spirituele spankracht houdt voor geen kerk of organisatie halt. Dat laat zich niet compenseren door traditionalisme en dogmatisme, evenmin door kerkisme of confessionalisme. Heilzaam is alleen een radicale verootmoediging, een onderkennen en bekennen van onze diepe verlegenheid, in een dagelijkse bekering tot God Zelf in Zijn Woord.

Alleen in dat kader en met die intentie kan een heroriëntatie aan de Reformatie vol zin en zegen zijn. Niet een uiterlijk "reformatisme", maar een innerlijke reformatie heft ons op uit de deformatie van het spirituele leven. Alleen de Heilige Geest voert door deze geestelijke energiecrisis heen!

Daarom is het ons in de nu volgende bezinning op "het gebed bij Calvijn" niet te doen om een louter historisch onderzoek, maar om kennis-name van wat de Heilige Geest in de Reformatie deed en gaf. Om niets minder gaat het dan om het opsporen van het geheim waaruit de reformatoren biddend leefden en levend baden. Met minder zijn wij niet gebaat.

We zijn ons bewust dat een oriëntatie aan de Reformatie op een keuze berust. Het is

een keuze die niet willekeurig maar zeer bewust is gedaan. Wij menen namelijk dat echte gemeenschap en eens-gezindheid met het belijden der Reformatie de kiemkracht in zich bergt om de huidige gebedscrisis te doorstaan. Deze mening is gefundeerd op een overtuiging. Het is deze: het gebed is vruchtzetting van het Woord, - en zo ooit mensenlevens bevrucht zijn door het Woord, dan in de tijd van de Kerkhervorming! Tekenend is in dit verband een uitspraak van Luther: "Creaturae verbi Dei sumus", wij zijn schepsels (borelingen) van Gods Woord. Even markant is een woord van Calvijn: "De kerk is niet maar het gezelschap dat de zuivere léér heeft, dat ook maar zij is veel meer de plaats waar de zuiverste leer de ménsen heeft in de prediking van het Evangelie!" Zó bezeten en bezield te zijn door het Woord is het geheim van het biddende leven!

Wij geven dus niet aan (één van) de reformatoren het woord, omdat bidden een privilege van de Reformatie zou zijn. Bidden is geen vondst van Luther of Calvijn. Het gebed is evenmin als het gelóóf, pas in de zestiende eeuw ontdekt! Maar tegelijk is het onmiskenbaar, dat de Kerkhervorming een grondige zuivering van het geloofsleven heeft teweeggebracht. En omdat geloof en gebed onafscheidelijk bijeen horen - zoals het vuur en de vlam 1 -, kan het niet anders, of ook het gebedsleven kreeg in de Reformatie nieuwe stem en gestalte 2.

Wat nu was het kenmerkende van deze vernieuwing? In één woord: terug naar de Schrift! De wind stak op. Zo krachtig, dat de Heilige Geest een dikke laag stof en spinrag van de Schrift afblies. Het verdofte edelmetaal van het Schriftgeloof begon weer te glanzen. Dit had direct gevolgen voor principe en prak- tijd van het gebedsleven. Vorm en norm, bron en bedding van het gebed zochten de reformatoren opnieuw in de Schrift alleen. Welnu, diepe geloofsgemeenschap met déze betrokkenheid op het Woord is naar ons besef het geneesmiddel tegen de kwaal van de gebedsnood! Vandaar deze reformatorische bezinning!

Hoe het gebed er uit komt te zien als het zo in het Woord is gedrenkt, laat zich raak typeren met een woord van de (overigens zeer lang vóór de reformatietijd levende) kerkvader Tertullianus: "In alle godsdiensten wordt gebeden - zegt hij -, maar christenen bidden anders, namelijk uit het hart, en als kinderen tot hun lieve Vader" 3.

1 Het beeld is ontleend aan J. A. Bengel.

2 Vgl. voor Calvijn: H. Scholl, *Der Dienst des Gebetes nach Johannes Calvin*, Zrich-Stuttgart 1968, S. 186.

3 *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen 1958, sub voce Gebet, II. Band, S. 1222.

Juist aan deze hartelijke, kinderlijke spontaniteit schortte het grotendeels in de Rooms-Katholieke Middeleeuwen. In de officiële kerk althans had een dor formalisme de overhand gekregen. Voorgescreven gebeden werden vaak rad en mechanisch opgezegd als onderdeel van de dagelijkse liturgie. Zo geraakten de gebeden ingesnoerd in een fnuikend systeem van wettisch-verdienstelijke plichten, en verloren zij hun vrije vleugelslag in de open lucht van Gods genadige gunst.

Uit reactie op deze verstening kwam weliswaar een geheel tegengestelde ontwikkeling op gang, met name in de mystiek, maar de spiritualisering hier was vaak niet minder bedenkelijk dan de automatisering daar. Voor de extreme mystieken althans was het gebed niet anders dan een sluipweg tot onthechting en versterving, zodat het bidden licht ontaardde in een methode ter religieuze zelfverlossing, een ziele-hygiëne van eigen makelij.

Hoe contrasterend beide gebedspraktijken ook zijn, de overeenkomst is minstens even

in het oog lopend: beide fungeren zij als menselijk-verdienstelijke prestatie voor God. Zo houdt de mens zijn stand op en zijn prestige hoog. Het is de weg van onder naar boven, zonder dat daar de omgekeerde beweging - die der nederdalende pure genade! - aan vooraf gaat en er de fundering van vormt.

De Reformatie trekt - getrokken door God Zelf - heel het leven in het licht van de rechtvaardiging van de goddeloze door het geloof in het Woord van God. Voor de weg van het gebed heeft dit een afgrenzing ten gevolge naar twee kanten.

In de eerste plaats zoeken de reformatoren tegenover de kerkelijke verstarring opnieuw te komen tot een persoonlijke, bevindelijke beoefening van het gebed. In de tweede plaats openen zij, tegenover de oeverloze ontaarding in de mystiek, een gebedsweg die geplaveid en ommuurd is door de Schrift.

Zij doen dat in het diepe besef, dat het gebed geen toegangsweg, geen doorbraak is van ons uit tot God, maar vóór alles berust op de neerbuiging en toewending van God tot ons. De aanvang en het fundament van het gebed wordt gevormd door het wonder van Gods genadige afdaling tot de mens 1. Het gebed is niet langer gereserveerd voor een aantal mystieke eliten aan wie "het doorvorsen van de hemelse en verborgen filosofie" was toegestaan - zoals Calvijn het noemt -, maar gefundeerd in het Woord, en gegeven aan een ieder die dit Woord, waarin God Zelf Zijn hartsgeheim ontsluit, gelooft 2.

Juist omdat de reformatoren de Geest en het Woord zo onafscheidelijk bijeenhouden, en daarbij het gebed strak binden aan het Woord (des Geestes!), kunnen zij zich zo krachtig verweren tegen de twee fronten die het geheim van het gebed prijsgeven of uithollen: de verkerkelijking enerzijds (waarbij de Geest geen noemenswaardige rol meer speelde) en de vergeestelijking anderzijds (waarbij het Woord tot zwijgen was gebracht) 3.

Het is vanwege deze zelfde Schriftnabijheid dat de hervormers het steunen op de voorbede van gestorven heiligen zonder veel omhaal verwerpen: "Met geen syllabe wordt ons in Gods Woord geleerd, onze toevlucht te nemen tot de gestorven heiligen" Om dezelfde reden moeten zij niet veel hebben van allerhande gebedsmethoden en - technieken. "Bidden is geloofswerk", vindt Luther. "Gebruik weinig woorden, maar doe het diep bezonken".

Welke geloofskracht daarbij loskomt, lezen we af uit een gebeurtenis in het leven van Luther zelf. In 1540 werd zijn vriend Myconius levensgevaarlijk ziek. Hijzelf en anderen verwachtten niet anders dan dat hij spoedig zou sterven. Op een nacht schreef hij zijn afscheidsbrief aan Luther. Toen deze de brief ontving, zond hij onmiddellijk het volgende antwoord: "Ik beveel u in de Naam des Heeren te leven, omdat ik u nodig heb voor het werk der Kerkhervorming. God zal mij zolang ik leef niet laten horen dat gij gestorven zijt... Hierom bid ik! Moge mijn wil geschieden, omdat ... ik alleen Góds Naam zoek te verheerlijken"! Myconius herstelde en overleefde Luther twee maanden 5!

1 H. Scholl, a.a.O., S. 115.

2 Idem, S. 187.

3 Idem, S. 117.

4 Calvijn, in Verzoekschrift aan Keizer Karel V. In: De kerk van Christus en de kerk van Rome, Rotterdam 1925, blz. 167.

5 Zie J. P. Versteeg, a.w., blz. 129.

Als we de bron van zulk een gebedszekerheid willen leren ken-nen, moeten we horen wat Luther schrijft in zijn uitleg van het Onze Vader: "Niemand stijgt op in de hemel

dan alleen Hij Die nedergedaald is, namelijk de Zoon des Mensen. Wel, dan moeten wij ook in Diens huid en op Zijn rug omhoog"! "Solo Christo" - alleen door Christus - : in deze twee woorden laat zich de diepste grond van geheel de Reformatie, dus ook van de reformatorische gebedsleer aangeven.

Wij willen dit geheim nu wat nader komen, door te luisteren naar wat met name Calvijn over het thema van het gebed te zeggen heeft. Meer dan "nader komen" kan het niet zijn. Het gebed laat zich niet door de rede overheersen en bevatten. Bidden is liefdes-wonder. De eerste regel van het rechte gebed luidt, "dat ons de toegang tot God vergrendeld blijft zolang God ons Zijn goedheid niet heeft laten smaken, en, dat niemand recht bidden kan die Zijn genade nog niet ondervonden heeft en er niet vast van overtuigd is, dat God hem genegen zal zijn" 1. Wie tot God komt moet geloven dat Hij is, en een Beloner is van degenen die Hem zoeken (Hebr. 11 : 6).

Wat Calvijn over deze gebedsomgang te zeggen heeft is niet gering! Niet alleen omdat hij er veel van spreekt, maar vooral ook omdat hij dat diepgeestelijk en pastoraal doet. Hans Scholl, die een lijvig en leerzaam boekwerk aan Calvijns gebedsleer gewijd heeft, wijst erop, dat de behandeling van het gebed in (de latijnse eindredactie van) de Institutie een twintigste deel van het geheel beslaat! Het hoofdstuk over het gebed - waarin overigens óók het Onze Vader wordt uitgelegd - is het langste in Calvijns geloofsleer: het omvat 52 paragrafen! Maar dat niet alleen, hij noemt de wijze waarop Calvijn zich in het gebed verdiept ook een heenwijziging naar de geheime nerf, de verborgen zenuw van de Reformatie als zodanig!

Bij Calvijn heet het gebed dan ook "de voornaamste oefening van het geloof, waardoor wij Gods gaven dagelijks ontvangen" 2.

1 Op Ps. 5 : 8. Vgl. H. Scholl, a.a.O., S. 28.

2 Opschrift boven Inst. III, 20.

Nu hangt het gebed voor de reformator en pastor van Genève onmiddellijk samen met het lezen en leven uit de Heilige Schrift. Geen wonder daarom, dat het gebed in Calvijns theologie zo'n kardinale plaats inneemt, wanneer wij bedenken welk een hartstocht voor het Woord hem bezielde! Christen-zijn betekent voor Calvijn vóór alles: leerling van de Schriften zijn. Gods Woord is de deur waardoor wij het Hemelrijk binnentreden. Daarom moeten wij het Woord van God met een hartelijke overtuiging omhelzen en liefhebben, zodat het vaste wortels verkrijgt in ons hart 2. Zeker, dit wondere gebeuren staat niet in ónze macht, maar in die van God de Heilige Géést. Dit neemt echter niet weg, dat wij alle vlijt hebben aan te wenden om te lezen, te luisteren en te overdenken: dagelijks thuis èn met strakke regelmaat in de samenkomsten van de gemeente 3.

Het is een kwalijk teken als we geen behoefte hebben aan het Woord. Zoals het lichaam niet in orde is als men van voedsel afkerig is, zo is de geest er nog slechter aan toe, wanneer wij de rechte smaak in Gods Woord hebben verloren; want dat Woord is ons levensbrood, zo schrijft Calvijn aan een ontrouwe gemeente 4. En aan de koningin van Navarra laat hij weten: "Als wij ons niet dagelijks oefenen in de Heilige Schrift, dan zal de waarheid die we hadden leren kennen, weer langzamerhand verloren gaan" 5.

Het Bijbellezen is, in Calvijns voetspoor, altijd een van de wezen-elementen van het gereformeerde geloofsleven geweest. Nog steeds kan men op bepaalde boerderijen in de Franse Cevennen de plaats aanwijzen waar in vervolgingstijden de Bijbel verscholen lag. Voorzichtig haalde men die 's avonds uit zijn schuilplaats, om er in gezinsverband uit voor te lezen 6.

1 Catechismus van Genève, vr. en antw. 300.

2 Idem, 302. 3 Idem, 303 en 304.

4 Aangehaald in J. D. Benoit, Calvijn als zielzorger, Nijkerk, z.j., blz. 115.

5 Idem.

6 Idem.

Niet voor niets was in zulke kritieke perioden de Bijbel een verboden boek. De vijandelijke hideraar beseft vaak scherper dan de kinderen des lichts, welk dynamiet erin ligt opgetast! Naarmate de beproeving toeslaat, dringt dit wellicht dieper tot ons door. Zoals bij het achttiende eeuwse meisje Blanche Gamond: ze had een groot aantal Bijbelgedeelten overgeschreven dat ze, in haar kleren genaaid, bij zich droeg, voor het geval van gevangennamen 1.

Calvijn spoort ons aan: "Oefent u gedurig om u Gods Woord eigen te maken, opdat ge 't direct bij de hand hebt als het nodig is" 2.

Ingenaaid in de kleding is goed, ingegrift in ons hart en geheugen is beter. Daarbinnen moet een reservoir van Godswoorden zijn waaruit de indachtigmakende Geest zo maar te putten heeft 3!

Echt Bijbellezen is dus een nauwkeurig luisterend en teder opsluitend horen. Het is proeven en smaken, dat onze God ons geen ledige beloften heeft geschonken 4. Wie biddend over Gods Woord gebogen zit, spitst het oor, vol verwachting, zoals een geliefde verlangt naar de voetstap van haar bruidegom. En om de Bruidegom, om Christus gaat het! Hij is het middelpunt en brandpunt van de Schrift. Wij lezen haar niet uit algemene weetgierigheid, maar met de dorst van de liefde. "Om Jezus Christus te kunnen liefhebben, moet men Hem immers kennen" 5!

En deze geloofskennis ontstaat door het levenslange turen naar de schildering van Christus in het Woord.

Wij moeten maar niet al te ras denken dat we 't wel weten. "Integendeel", oordeelt Calvijn, "wie er recht gebruik van maakt, put er dagelijks kracht uit en is er nooit door verzadigd, al hebt ge er al honderd maal vaker van gehoord. De wijsheid van Jezus Christus is zo hoog en zo diep, dat ge er steeds méér in zult ontdekken. De grootste geleerden blijven in deze school slechts leerlingen zolang zij leven" 6. Wie zou het schatgraven moe worden in een gesteente waarin zoveel goudaders aan te treffen zijn'?

1 Idem, blz. 116.

2 Idem.

3 Het beeld is ontleend aan Abraham Hellenbroek.

4 Idem, blz. 117.

5 Idem.

6 Idem, blz. 119. 7 Vgl. Inst. III, 20, 2.

Wanneer wij ons nu bepaalder naar het gebed richten, is dat ternauwernood een overgang. Bidden is immers niet anders dan luisterend en antwoordend leven met het Woord. Hetzelfde geldt van het geloofsleven zelf! Zo nauw zijn geloof en gebed op elkaar betrokken! De gemeenschap die het geloof met Christus teweegbrengt, is geen in onszelf rustende gegevenheid waarover wij vrijmachtig de beschikking krijgen, maar wondere gave, vrijmachtige uitdeling van de Heilige Geest 1. En dit geven door de Heilige Geest voltrekt zich in de voortdurende omgang van het behoeftige geloof met het milddadige Woord: geloof wordt biddend en bedelend geleefd! De bedelhand van het geloof strekt zich niet uit naar iedere willekeurige voorbijganger, maar - heel eenkennig - alleen naar Hem Die ons in Zijn Woord tegemoet-treedt. Op de

goedgeefsheid van de sprekende God zijn wij aangewezen. Het is het Woord van God dat ons de gebedsgestalte in het hart en de gebedswoorden in de mond legt. "Geen hechter grondslag voor het gebed dan het Woord Gods... Het gebed hangt samen met het Woord. Het is alsof God de mensen verbiedt te bidden tenzij Hij ons de woorden voor-spreekt. Dit is voor ons als een ijzeren vastheid, die door de poorten der hel geenszins zal omgestoten kunnen worden" 2.

Calvijn kan zich het biddende christenleven niet anders voorstellen dan als een dagelijks drinken uit de Bron. Dit geldt zowel voor het privé-gebed in de binnenkamer als voor de openbare gebeden tijdens de samenkomst van de gemeente 3.

1 Vgl. W. Niesel, Die Theologie Calvins, München 1938, S. 145.

2 Verzoekschrift aan Keizer Karel V, idem, blz. 168.

3 Tussen het openbare gebed en het persoonlijke gebed behoort volgens Calvijn overigens een onlosmakelijke samenhang te heersen. "Wij moeten dit voor zeker houden, dat al wie in de heilige vergadering der vromen weigert mee te bidden, niet weet wat het is om bij zichzelf te bidden: in de afzondering of thuis. Aan de andere kant, dat hij die het persoonlijk bidden veronachtzaamt, in de openbare bijeenkomsten - ofschoon hij die naarstig bezoekt - slechts ijdele gebeden doet. Want zo iemand hecht meer waarde aan de mening van de mensen, dan aan het verborgen oordeel van God" (III, 20, 29).

Terwille van de overzichtelijkheid leggen wij ons thema uiteen in vieren. De vier facetten van het gebedsleven die wij op het oog hebben zijn de ootmoedigheid, de vrijmoedigheid, de lankmoedigheid en de grootmoedigheid.

1. De ootmoedigheid

Een zeer in het oog lopend kenmerk van het rechte gebed is wel de ootmoed. Want alle gebed is gunst, geen kunst. Het is veel meer gave van God dan gave aan God. Bidden is geen origineel bedrijf. Het stamt niet, als een oorspronkelijke acte, uit eigen kwaliteit en capaciteit. Elk gebed is slechts reactie op de wek-roep van God.

Zonder deze goddelijke roep is van geen bidden sprake. De natuurlijke mens is vlees. En vlees bidt niet, dankt niet, zoekt geen contact met God. Wij zijn uit onszelf zo afgestompt, dat de hevigste ellende ons nog niet zou leren bidden. Niet nood leert bidden, maar Gods nodiging!

Bidden is het wonder van de herstelde gemeenschap, opgewekt door de genade van de Heilige Geest. Het zou trouwens van vermetelheid getuigen om binnen te dringen tot voor Gods aanschijn, als Hijzelf ons niet eerst tot Zich riep 1.

En dan is het heel typerend voor Calvijns denkklimaat als hij opmerkt, dat God het bidden niet zozeer verordend heeft om Zijns Zelfswil als wel om onzentwil 2.

Zozeer is hij van Gods soevereiniteit overtuigd! Laat niemand toch denken, dat God het niet zonder onze gebeden zou kunnen stellen. Hij kan terdege wel zonder. Maar ... Hij wil het niet. Waarom? Omdat Hij erkend wil worden als de Bron van alle goeds. Dus téch: om Zijns Zelfswil? Ja, maar in eerste instantie om onzentwil, namelijk om ons de weg te banen om Hem te erkennen. Van de "offerande van het gebed" die wij God brengen, "keert het nut tot ons terug" 3. Daartoe geeft God ons te bidden!

1 III, 20, 13.

2 III, 20, 3.

3 Idem.

Calvijn wil dus niet alleen zeggen, dat niemand van ons God zou zoeken als God óns

niet zocht en als Hij in lokkende liefde ons niet wekte en wenkte om ons tot Hem te wenden, maar vervolgens ook, dat ons gebedsleven als noodzakelijke "oefening van het geloof" voor onszelf van het hoogste nut is. Als God aanspoort tot gebed, wordt "de zorgeloosheid uit de harten der mensen weggewist" 1.

Zonder gebed verlept het geloofsleven en versterft de gemeenschap met God. Zonder gebed geraken de toevoerkanalen van de hemel onklaar. Wij "bezitten" God alleen zoekend, zuchtend. Wij "hebben" God alleen in zoverre wij Hem van nóde hebben. Wij zijn slechts rijk als armlastigen. Vandaar Gods bevel - tot ons nut - om op de knieën voorwaarts te gaan. Want zo alleen voltrekt zich een gezegend en zegenend christenleven: wanneer God gedurig door ons wordt aangeropen in brandende begeerte om Hem te zoeken, te beminnen en te dienen en wanneer wij er ons aan gewennen in alle nood tot Hem, als tot een heilig anker, de toevlucht te nemen 2.

Zo alleen worden wij ook bekwaam gemaakt om al Zijn weldaden met dankzegging te aanvaarden en Zijn goedertierenheid te overdenken 3.

In deze overwegingen vindt Calvijn ook het motief om de drogreden te ontzenuwen, dat het gebed in het licht van Gods soevereiniteit toch eigenlijk onnodig is. Gods alomtegenwoordige voorzienigheid staat Calvijn diep in de geest gegraveerd, maar zij maakt het gebed bepaald niet overbodig. Ons koele vernuft concludeert: God regeert, wat rest ons anders dan berusting . . .? Maar het geloof oordeelt anders: God regeert en zorgt, en daar- om past het ons, deze zorg ootmoedig af te bidden en te ontvangen. Een moeder leert haar kind ook immers vragen en danken. Haar moederhart zou tóch wel zorgen - ook ongevraagd -, maar zij hoort zo graag de afhankelijke stem van haar kind. En ... het kind moet leren aanhankelijkheid te tonen.

De diepste grond van de gebedsootmoed is dus gelegen in het wonder dat God

1 Idem.

2 Idem.

3 Idem.

gebeden wil zijn door mensen die ... Hem menen te kunnen missen en waar God wel buiten zou kunnen. Een dubbel wonder: die om Hem niet verlegen zijn maakt Hij Zelf verlegen, èn dit doet Hij niet omdat Hij niet zonder ons kan, maar omdat Hij weet dat wij niet zonder Hém kunnen!

Daarom zullen we in ons bidden afstand doen van alle eigenroem en waan van waardigheid, ja, onszelf wegwerpen en God al de eer toekennen. Want zolang we onszelf ook maar het allergeeringste aanmatigen, komen we in ijdele opgeblazenheid voor Gods aangezicht 1.

Bidden heeft de totale verlorenheid van de mens als achtergrond. Als Gods genadig initiatief de geheel enige achtergrond van het gebed is, kan het ónzerzijds niets anders veronderstellen dan ons faillissement.

Calvijn wil de ootmoed direct al laten blijken in de vorm van het gebed. "Het zou te wensen zijn, dat onze gebeden in hun soberheid toonden hoezeer wij Gods Naam eerbiedigen" 2.

Geen goed woord heeft Calvijn over voor "dat ijdel verhaal van woorden dat bij het pausdom in zwang is, wanneer sommigen de tijd onnut doorbrengen met dezelfde gebedjes te herhalen, anderen met een lange aaneenrijging van woorden zich bij de grote hoop aanprijzen". Dat is een "babbelsucht waardoor God op kinderachtige wijze bespot wordt"! Die moet uit de kerk geweerd worden, "opdat daar niets klinke dan wat ernstig is en voortkomt uit het diepste van het hart". Want het gebed is "eigenlijk een aandoening van het binnenste des harten, die voor God, de Onderzoeker der harten,

wordt uitgestort en uitgestald". Stuntelen vanuit het hart is in Gods ogen aangenamer dan het ten beste geven van retorische zinswendingen en theologisch- "bevindelijke" verhandelingen die God de les lezen!

Uit Calvijns eigen bewoordingen blijkt, hoe klein hij voor Gods aangezicht was. Steeds weer opnieuw begint hij zijn gebeden met woorden als deze: "Laat ons nedervallen voor de majesteit van onze

1 III, 20, 8.

2 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 133. III, 20, 29.

lieve God" 1. Neergevallen: dat is de "stand" die wij voor God hebben in te nemen! Wie ligt, hoeft zijn stand voor God niet langer op te houden, want hij heeft er geen. Maar natuurlijk moet niet alleen de vorm, doch vooral de inhoud van het gebed van ootmoed getuigen. Nu wordt deze verootmoediging niet alleen gevoeld door het besef, dat wij als van nature afvallige vijanden tegenover God staan - die nooit op hun schreden zouden zijn teruggekeerd als God hen niet had overmocht -, maar zij wordt nog verdiept door de belijdenis dat wij als schuldenaars voor Gods rechterstoel staan. Terwijl wij dienaars en lofzeggers behoorden te zijn, werden wij dieven en doorbrengers. Wij staan diep in het krijt. Daarom is ieder gebed óók "biecht", schuldbelijdenis. De rechte orde in het gebed is, "reeds bij de eerste aanvang te vragen, dat Hij ons de zonden vergeven zal" 2.

De zonde immers is de eigenlijke oorzaak van al onze kwalen. Onze zonden vormen een muur die ons de toegang tot God verspert. Zij zijn als wolken die ons verhinderen Hem te zien. Vandaar dat onze gebeden eigenlijk altijd moeten beginnen bij de vergeving der zonden. Zo draait het gebedsleven voortdurend rond de as van de rechtvaardiging van de zondaar! "Immers de eerste straal van hoop om God te verbidden beschijnt ons dan, wanneer Hij ons genegen is. En Hij kan op geen andere wijze met ons verzoend raken dan door ons uit genade onze zonden te vergeven" 3.

Ook voor Gods heiligen geldt, dat "het begin en ook de voorbereiding van het rechte bidden bestaat in het smeken om vergeving met ootmoedige en oprechte schuldbelijdenis", en dat God "Zich te méér laat verbidden, naarmate wij strenger zijn in het veroordelen van onszelf" 4.

Immers ook Gods heiligen zijn onheiligen-in-zichzelf, verstoken van de heerlijkheid Gods en met de gehele wereld voor God verdoemelijk. "Want hoewel de gerechtigheid Gods ten dele in de

1 Zie H. Scholl, a.a.O., S. 34.

2 Op Ps. 25 : 7.

3 Op Matth. 6 : 12.

4 III, 20, 9.

heiligen uitblinkt, toch blijven zij, zolang zij in het vlees zijn, met zonden beladen. Zo zal men dan ook niemand vinden die zo rein is, dat hij de barmhartigheid van God niet nodig heeft. En indien wij deze deelachtig willen worden, moeten wij onze ellende gevoelen. Wie zich daarentegen inbeelden, dat zij in deze wereld zón hoge trap van volkomenheid bereiken kunnen, dat zij rein van alle gebrek en alle schuld zijn, zeggen eigenlijk niet de zonde, maar Christus Zelf vaarwel en sluiten zich buiten Zijn Kerk. Want daar Hij al Zijn discipelen beveelt, dagelijks tot de vergeving der zonden de toevlucht te nemen, sluit een ieder die meent dat dit geneesmiddel overbodig is, zichzelf van hun getal uit" 1! Gods heiligen blijven smekelingen en boetelingen!

"Want het gebed is niet ingesteld opdat wij ons daardoor aanmatigend voor God zouden verheffen, of iets dat van ons is van grote waarde zouden achten, maar opdat wij daardoor - onze schuld belijgend - onze ellenden bij Hem zouden bewenen" 2.

Dit boetebeton betekent dus nóóit, dat onze boete als aanbetalings zou dienen om genade te verwerven. Dat zou een vertoning worden! Een vertoning van de meest geraffineerde gestalte der hoogmoed! In de verbrijzeling pleiten wij niet op onze verbrijzeling, maar op Gods oneindige erbarmen. Wat een Geesteloze en heilloze vertekening van de ellendekennis - die hier en daar de kerk onveilig en onheilig maakt - zou toch niet voorkomen zijn, als men zich meer gehouden had aan woorden als deze: "De moed om te bidden ontlent wij aan Gods barmhartigheid" 3.

Wij werpen ons anker niet uit in ons schuldbesef, maar in Gods genade! Wij zullen God nooit verbidden tenzij onze gebeden gefundeerd zijn in Zijn onverdiende barmhartigheid 4.

En . wie zo zinkt op Gods goedgeefse gunst, doet juist daar- door de grootheid van zijn zonde te meer uitkomen 5.

Genadige vergeving vragen kan per definitie nimmer en nergens zonder schuldbelijdenis verlopen. En ... omgekeerd! Calvijn wil beide fasen, beter, beide

1 Op Matth. 6 : 12.

2 III, 20, 12.

3 III, 20, 9.

4 Idem.

5 Op Ps. 51 : 3.

facetten geen ogenblik uit elkaar trekken. Hij werpt de zondaar niet op zichzelf, maar als zondaar op de genadige God.

Calvijn zegt er dan ook uitdrukkelijk bij, dat hij deze "voorwaarden" niet stelt om ons te ontmoedigen, alsof de Heere ieder gebed zou versmaden waarin het geloof en de boetvaardigheid nog niet volmaakt zouden zijn 1. Integendeel, zelfs ons stamelen wordt door Hem verdragen 2. 't Gaat er Calvijn alleen om, de zelfverheffing, die ons allen in merg en been gedrongen is, te ontmaskeren, en om ons op te wekken tot zelfverloóchening. En deze zelfverloochening hebben wij niet als een religieuze krachttoer op te brengen, maar te ontvangen, door ons te laten gezeggen door Gods Woord en ons te verlaten op Gods onvoorwaardelijke barmhartigheid 3.

Waarin bestaat dus de verootmoediging die kostelijk is en onvervalst? Hierin: dat wij niet op subtiele wijze onszélf de zonden kwijtschelden (bijvoorbeeld omdat we zo tevreden zijn over onze verootmoediging!), maar dat wij schuld bekennen en onszelf vonnissen in schaamte en berouw. "Wat is hatelijker of ook verfoeilijker voor God dan de veinzerij, dat iemand vergeving van zonden vraagt, terwijl hij intussen óf denkt dat hij geen zondaar is, óf althans er niet aan dént dat hij een zondaar is?". Ontegenzeggelijk, daardoor wordt God Zelf bespot 4!

Schuldbelijdenis is dus geen verkapte vorm van zelfrechtvaardiging. Wij moeten van de nood geen deugd maken, van ons gemis geen bezit en van ons bédelen geen afbetaling! Het kardinale en vitale kenmerk van de verootmoediging is, dat wij ons zo armlastig en schuldig als we zijn, bédelend wenden tot Gods barmhartigheid 5. Zelfverfoeiing is eerst dan oprecht, naar Calvijns schatting, als deze gepaard gaat met het gelovige gebed dat geen kwaad denkt van God. Waar dit laatste ontbreekt, blijft zij steken in zelfbeklag en brengt zij niets dan vruchteloze schrik en angst teweeg. "Die niet verder komen dan te erkennen, dat zij

1 III, 20, 16.

2 Idem.

3 Op Luk. 18 : 9.

4 III, 20, 6.

5 Op Luk. 18 : 13.

de eeuwige dood verdiend hebben, verzetten zich als wanhopigen tegen God" 1!

Samenvattend valt te zeggen: gebed zonder boete is vermetel, maar boete zonder pleidooi op Gods genade is geveinsd en vergeefs.

Zelf bad Calvijn:

"Almachtige God! Wij zijn van alle aanvang af verloren geweest, maar Gij besloot Uw hand tot ons uit te strekken en ons tot het heil terug te roepen door de genade van Uw Zoon. Wij echter hielden nochtans niet op, ons dagelijks opnieuw in het verderf te storten. Daarom bidden wij U, geef dat wij door onze zonde Uw toorn niet geheel uitdagen, opdat de barmhartigheid, die Gij ons betoonde toen Gij ons tot kinderen aannam, niet van ons wijke. Beter met Uw Geest de boosheid van ons hart en roep ons zo tot heilzaam inzicht, dat wij U met een waarachtig en oprecht hart volstandig aanhangen en - door Uw schutse behoed - in ieder gevaar ongedeerd blijven, totdat Gij ons eindelijk verzamelt tot die zalige rust, die ons in de hemel bereid is door onze Heere Jezus Christus. Amen" 2.

2. De vrijmoedigheid

Calvijn omschrijft het gebed als "een vertrouwelijk samenspreken van de vromen met God" 3. 't Lijkt wel of het hart van de gelovige zijn smeekbeden als pijlen naar de hemel afschiet 4.

Vanwaar deze vrijmoedigheid 5? Wat geeft ons het recht om onze noodsignalen niet maar in de lucht, maar tot in de hemel op te zenden?

1 Op Ps. 130 : 4. Vgl. mijn Belofte-Boete-Ballingschap, blz. 92 v.

2 Aangehaald in H. Scholl, a.a.O., S. 227.

3 III, 20, 16.

4 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 133.

5 "Vrijmoedigheid" betekent in het Nieuw-Testamentisch taalgebruik: verlof om alles vrijuit te zeggen!

Wel, het is een bevoegdheid die gegrond is op Gods beloften. Zij wordt geboren uit het geloof, gewekt door de liefde en gesteund door de hoop.

Wij "hebben", zo leert Calvijn, "in de eerste plaats Gods beloften, waarop wij ons eenvoudig - met terzijdestelling van onze waardigheid - moeten gronden. In de tweede plaats trekt en brengt Hij er ons, indien wij kinderen Gods zijn, door Zijn Heilige Geest toe, om vertrouwelijk tot Hem te naderen als tot onze Vader. En opdat wij niet vrezen om voor Zijn heerlijke Majesteit te verschijnen - wij, die niets dan arme aardwormen en ellendige zondaren zijn -, schenkt Hij onze Heere Jezus Christus als Middelaar. Door Zijn tussenkomst hebben wij toegang en behoeven wij niet te twifelen of wij genade zullen vinden" 1. Niemand minder dan de drieënige God schenkt ons toestemming en toegang! En deze God doet dat in Zijn veelbelovend Woord.

Voor "beloften" mogen wij ook lezen: de prediking van het Evangelie 2! Daarin reikt de Vader ons de scepter toe, spreekt de Geest ons aan en treedt Christus Zelf ons tegemoet 3. 't Woord- de prediking- het geloof: uit deze drie schalmen is de keten

samengesteld waar het gebed aan hangt 4.

In het Evangelie, het ongedachte en blijde bericht uit de hemel, wordt ons Gods goedheid en vriendelijkheid bekendgemaakt en vertrouwelijk voor ogen gesteld 5. Daar horen wij dat de deur van Gods horende hart openstaat, niet maar voor weinige, maar voor alle mensen 6.

Onze gebeden hangen dus maar niet in de lucht te wankelen, maar hangen af van Gods beloften, en daar hangen zij goed en vastgesnoerd 7. Juist dit te weten, dat onze verzuchtingen zich niet oplossen in de ijle lucht, maar door God worden verhoord, geeft vertrouwen en vurigheid in het bidden 8. Telkens als wij ons tot

1 Catechismus van Genève, vr. en antw. 250.

2 Zie W. H. Neuser, Theologie des Wortes, in: Calvinus Theologus, Neukirchen 1976.

3 Vgl. mijn Gewaarborgde beloften, in Belofte-Boete-Ballingschap, blz. 7-46.

4 Vgl. H. Schon, a.a.O., S. 231.

5 III, 20, 11.

6 III, 20, 13.

7 III, 20, 14.

8 Op Ps. 28 : 10.

bidden zetten, moet deze welwillende nodiging ons voor de aandacht komen waarin Christus ons Gods Vaderlijke liefde betuigt: welke vader onder u zal, wanneer zijn zoon hem om brood vraagt, hem een steen geven? "Daardoor zullen wij allen, steunende op Gods genade, moed scheppen tot het gebed en vrijelijk God durven aanroepen" 1. Als een aardse vader zijn kind al niet vergeefs laat bidden, hoe zou de hemelse Vader dat dan kunnen? Het menselijke vaderschap is immers slechts een afspiegeling van het goddelijke! Liefdebetoon van een aardse vader wordt veroorzaakt door "een klein deel van de goddelijke liefde". "En wanneer enkele druppels zoveel weldaden om zich heen verspreiden, wat mag men dan van de onuitputtelijke zee zelve niet verwachten? Of zou God, die het hart van de mens zo ruim van omvang maakte, Zelf beperkt zijn" 2?

Gelukzalig zijn wij, als wij deze beloften omhelzen en, steunende op Jezus Christus de Middelaar, ons ervan verzekerd houden, dat God onze Vader is, en tot Hem ons gebed richten 3.

Via Christus - in het gewaad van de Evangelie-belofte - tot de Vader! Deze orde laat zich in onze gebeden niet omkeren. "Toen Christus door de prediking van het Evangelie betuigd heeft, dat Hij ons door de Vader gegeven is, heeft Hij ons de ontwijfelbare gemeenschap met Zichzelf geschonken" 4. Indien wij dus tot Gods kinderen en erfgenamen begeren gerekend te worden, dan moeten wij niet zo dwaas zijn boven Christus op te klimmen, maar het alleen bij Hem zoeken. "Bovendien, daar Hij is des Vaders eeuwige wijsheid, onveranderlijke waarheid en vaste raad, behoeven wij niet te vrezen, dat hetgeen Hij (Christus!) ons door Zijn Woord (!) verhaalt, van de wil des Vaders ook maar het minst zou verschillen! Ja, veeleer openbaart Hij ons die wil getrouw, zoals die van den beginne geweest is, en altijd zijn zal" 5. Christus de openbaring van Gods Raad. Christus het venster op Gods hart. Christus dus ook de spiegel van onze verkiezing!

1 Op Matth. 7 : 7.

2 Op Matth. 7 : 9.

3 Op Ps. 65 : 5.

4 III, 24, 5.

5 Idem.

Wanneer wij zó de persoonlijke zekerheid van onze verkiezing niet in onszelf zoeken en zelfs niet rechtstreeks in God de Vader, maar in Christus vinden -, dan leven wij op een vruchtbare wijze uit het verkiezend welbehagen van God. En dat zal ook zijn nut en zijn kracht doen gelden in onze gebeden. Want het vertrouwen dat wij uitverkoren zijn, geeft ons te meer moed om God aan te roepen! Maar "verkeerd zou het zijn om, wanneer wij bidden, Gode onze verkiezing op te dringen, of onder deze voorwaarde een beding met Hem te maken: Heere, indien ik uitverkoren ben, verhoor mij dan. Want Hij wil, dat wij tevreden zijn met Zijn beloften, en niet elders zoeken aan de weet te komen of Hij ons verhoren zal" 1.

Er is maar één vluchtweg bij alle noodweer van het leven: "God aanlopen, door Zijn belofte gesteund" 2. Want ons gebed zal zonder leven en zonder zin zijn, als wij in angst en droefenis geen moed grijpen uit de belofte. En de hemel zal ons niet opengaan in het gebed, als déze sleutel zich niet in onze handen bevindt 3. Iedere andere bedding waarin het gebeds-leven stroomt, slibt vroeg of laat dicht!

De Geestelijke vruchtzetting van deze Evangeliebeloften is het vervrijmoedigende geloof, dat God niet alleen onze Vader is, maar verreweg de beste en allergeoedertierendste van alle vaders, ofschoon wij maar ondankbare, weerspannige en slechte kinderen zijn. Als wij ons maar werpen op Zijn barmhartigheid!

Dit vertrouwen om God onze Vader te noemen, is geheel en al gebaseerd op de Middelaar. Daarom bidden wij in Christus' Naam! Wie zou zich anders de eer durven aanmatigen van Gods kind te zijn, indien wij niet in Christus aangenomen waren tot kinderen der genade? Hij is ons tot Broeder gegeven. En zó "noemt God Zichzelf onze Vader en wil Hij ook door ons genoemd worden. En door de grote lieflijkheid van deze Naam bevrijdt Hij ons van alle gebrek aan vertrouwen, daar nergens een grotere

1 Idem.

2 Op Ps. 38 : 16.

3 Op Ps. 119: 107.

4 III, 20, 37.

genegenheid der liefde gevonden kan worden dan in een Vader" 1.

Zulk geloofvertrouwen nu is de sleutel die ons toegang geeft tot God 2.

Het is ook met een ander beeld te verduidelijken: dit geloof is de moeder van het vrijmoedige gebed 3. Wie werkelijk de Heere in Zijn Woord omhelst, hangt ook de Heere aan in het gebed. Maar nu is ook het omgekeerde waar: het geloof is ook de dochter van het gebed; een dochter evenwel die haar moeder moet onderhouden! Het gebed is dus vrucht van het geloof, maar elke gebedsbeoefening draagt op haar beurt als vrucht de verzekering en ópwas van het geloof. Zoals ons vertrouwen in een goedgeefse vriend toeneemt naarmate hij ons vaker te hulp is gekomen.⁴

Deze geloofsgrond geeft Calvijn vervolgens de vrijmoedigheid, om het echte bidden bezielde te zien van een vaste hoop op verhooring 5. Zonder dit hoopvolle geloof verkrijgen wij niets -, want God wordt ten eerste verbitterd als wij van Hem een weldaad vragen die wij niet verwachten te zullen verkrijgen 6. Werkelijk bidden is als het ware vol vertrouwen binnenvluchten in de enige haven van behoud 7.

Hoorden wij Calvijn zoëven zeggen, dat de zonden een muur vormen tussen God en de mensen, in het licht van Christus' Broederschap, Gods Vaderschap en ons kindschap krijgen de zonden een nog geheel ándere "functie". Want "de onmetelijke massa van onze zonden moet vol zijn van sporen en prikkels die ons tot bidden

aanzetten" 8. Calvijn ziet wel in, dat deze prikkels ons dodelijk verwondende steken zouden toebrengen als God niet te hulp kwam. "Maar naar Zijn onvergelykelijke goedertierenheid heeft de zeer goede Vader een uitnemend geneesmiddel toegevoegd,

1 III, 20, 36.

2 Aangehaald in H. Scholl, a.a.O., S. 31.

3 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 127.

4 W. Kolfhaus, Vom Christlichen Leben nach Johannes Calvin, Neukirchen 1949, S. 456.

5 III, 20, 11.

6 Idem.

7 Op Rom. 10 : 14.

8 III, 20, 12.

om namelijk - alle beroering kalmerend, alle zorgen verzachtend, alle vrezes uitwissend - ons vriendelijk tot Zich te lokken, ja, alle stenen - om niet te spreken van hindernissen - wegnemend, een effen weg te banen" 1.

De zuigkracht van de zonden-op-zich trekt ons verlamdend omlaag. Maar in het licht van Gods Vaderlijke gunst krijgen de beleden zonden daarentegen een stuwkracht die ons heendrijft naar Gods vergevensgezindheid. En de belofte dat Hij gaarne vergeeft, geeft ons de zekerheid, dat wij bij Hem terechtkunnen! Daarom is dit eerst het Gode aangename gebed, dat uit de vermetelheid-des-geloofs geboren wordt en op een onbeschroomde zekerheid-der-hoop gefundeerd ligt 2.

Hier nu wordt het onderscheid manifest tussen een "werelds" gebed en een christelijk gebed. "De wereld bidt ook wel tot God, maar zij is intussen onzeker over de uitslag. Want ... zij steunt niet op Gods beloften en begrijpt niet hoe heerlijk het is, een Middelaar te hebben door Wie men zeker ontvangen zal wat men begeert. Dat wordt nu verhoed in een gebed dat voortkomt uit het oprechte geloof, dat God vol van genade is (. ..). Dit is eigenlijk het kenmerkende onderscheid tussen de zuivere aanroeping van de enige God en de onheilige gebeden der heidenen (...). Wij hebben de mensen tot Christus gebracht, en geleerd, voortaan in het bidden niet meer ongestadig te zijn en te twijfelen, maar hun aanbevelen, om vast te steunen op het Woord des Heeren. Hij zal uitdrijven alle twijfelingen die het geloof bestrijden, wanneer dit Woord eenmaal tot het hart is doorgedrongen" 3.

In dit geschonken, ongeschokte vertrouwen mogen wij God aanroepen: *"O Vader, Gij Die een zo grote liefde hebt tot Uw kinderen en zo zeer genegen zijt tot vergeven, wij roepen U als Uw kinderen aan en bidden U, daar wij er zeker van zijn en volkomen overtuigd, dat Gij geen andere gezindheid jegens ons koestert dan een vaderlijke, hoewel wij zulk een Vader onwaardig zijn"* 4.

En dan vervolgt Calvijn: "Maar omdat de engte van

1 Idem. 2 III, 20, 12.

3 Verzoekschrift aan Keizer Karel V, in De kerk van Christus en de kerk van Rome, blz. 196 v.

4 III. 20. 37.

ons hart zulk een onmetelijke goedgunstigheid niet kan bevatten, is niet alleen Christus ons een pand en bewijs van onze aanneming tot kinderen, maar Hij geeft ons ook tot getuige van die aanneming de Geest, door Welke wij met een vrije en luidklinkende stem mogen roepen: *Abba, Vader*. Laat ons dus, zo dikwijls ons enige aarzeling

in de weg staat, er aan denken om van Hem te vragen, dat Hij onze vreesachtigheid verbetert en die Geest der fierheid ons geve tot een leidsman om vrijmoedig te bidden"

Zo bergen wij ons, biddend, als een kind in de schoot van de beste en liefste Vader, en zoeken wij bescherming onder Zijn hoede en een rustoord bij Zijn vergeving en liefde, hulp bij Zijn goedheid, en een steunpunt in Zijn kracht 2. Alleen zulk op het Evangelie rustend geloof opent ons de weg tot God. En omgekeerd: "Het geloof is eerst dan echt, wanneer het tot aanroeping van God wordt. Wie Gods goedheid werkelijk gesmaakt heeft, kan niet anders dan met heel zijn bedoelen onophoudelijk tot Hem komen" 3.

Calvijn gaat zover dat hij stelt: "Voordat de mens in waarheid gelooft, dat hij door Gods genade behouden zal worden, zal er geen ongeveinsd gebed uit zijn mond komen" 4.

Sterker nog: "Zo het gebed met twijfel gemengd is, vervreemdt het ons van God" 5. Dit zegt Calvijn niet omdat hij het twijfelzieke en twijfelzaaiende hart van de mens niet zou kennen. Maar hij zegt het met het oog gericht op Gods royaliteit. Daarvoor wil hij de blik van iedere bidder scherpen!

Als ons geestelijk leven verschraalt, ligt dat dan ook niet aan de voorraadschuren van Gods milddadigheid, alsof de deuren daarvan slechts bij hoge uitzondering zouden opengaan! Als wij verhongeren, komt dat omdat wij onze mond gesloten houden 6. God zou veel milder met ons handelen, als wij maar niet zo nauw van hart waren. Onze enghartigheid verhindert Hem Zijn

1 Idem, 2 Op Rom. 10 : 14. 3 Idem.

4 Op Ps. 140: 7.

5 Verzoekschrift aan Keizer Karel V, a.w., blz. 169.

6 Op Ps. 81 : 11.

gaven overvloediger over ons uit te storten 1.

Daarom, rechtstreeks en vrijmoedig bij de Heere aankloppen! Met nog veel groter vertrouwen dan kinderen jegens hun ouders 2.

Krijgen wij dan alles wat we vragen? Jawel, maar ... voor zover de Vader het raadzaam en heilzaam acht 3. God zou geen Vader zijn als Hij niet ook nee kon zeggen! Vader weet wat Hij doet. Daar is Hij tenslotte Vader voor.

Wij moeten Gods beslissend Vaderschap dan ook eerbiedigen en niet méér en verder eisen dan God ons toelaat 4.

Wat bedoelt Calvijn hiermee? Verhelderend is in dit verband zijn uitweiding over Paulus' drievoudige gebed om verlost te worden van de doorn in het vlees. Hij zegt dan: Als wij ergens een zékere belofte voor hebben (in de Schrift), mogen wij er om bidden, en wel met onvoorwaardelijke zekerheid dat wij verhoord zullen worden. Dit geldt bijvoorbeeld de heiliging van Gods Naam, de komst van Zijn Rijk en de vergeving der zonden. Maar waar wij niet met beide voeten op de beloften staan, mogen wij God niets vóórschrijven. De beloften vormen de grond, maar ook de grens van ons gebed! Het Woord markeert het onmetelijke veld van Gods beschikbare gaven en geeft de perken aan waarbinnen wij mogen vragen. Deze perken zullen wij niet te buiten gaan 5.

Met name het "Onze Vader" is ons richtsnoer: "Wie verder willen gaan en hier bovenuit iets van God wagen te begeren, willen iets van het hunne toevoegen aan de wijsheid van God, wat niet zonder dolzinnige godslastering kan gebeuren; zij houden zich niet aan Gods wil" 6.

Hiermee bedoelt Calvijn niet dat wij aan de formuleringen van het Onze Vader

gebonden zouden zijn. Hij wil alleen maar zeggen, dat de betekenis van het Onze Vader onze intenties moet bepalen.

1 Op Mark. 5 : 36.

2 Catechismus van Genève, vr. en antw. 261.

3 Idem, 248. 4 III, 20, 11. 5 Op 2 Kor. 12 : 8.

6 III, 20, 48. 150

Immers is in dit volmaakte gebed "niets weggelaten wat tot Gods eer kan bedacht worden en niets wat de mens tot zijn voordeel in de geest kan komen ... Kortom, laat ons bedenken, dat dit de leer is van de goddelijke wijsheid, een wijsheid die geleerd heeft wat zij wilde, en gewild heeft wat noodzakelijk is" 1. Gods wil geschiede. Dat is de grens van het gebed. Hoe God deze wil zal doen geschieden, is Zijn zaak. Nee, niet in onverschilligheid zij dit gezegd, maar in kinderlijke eerbied voor Zijn bestuur en bestemming. Zijn genade is ons genoeg. En het is óók genade, als Hij ons bij tijd en wijle een verzoek afwijst en een verlangen onthoudt tot ... ons heil. De Heere alleen weet wat goed voor ons is. Beter dan wij ooit kunnen vermoeden 2.

Wellicht kan de vraag rijzen: zou Calvijn, die maar zonder af te laten spreekt van het verzekerd vertrouwen en de hoopvolle overgave, ook weet hebben gehad van de gebedsworstelingen op hoop tegen hoop? Zou hij ook thuis zijn geweest in de grotten en gangen van de aanvechting? Jazeker! Daarin manifesteert zich dat vertrouwen juist! Letterlijk schrijft hij daarover: "Ik bedoel geen vertrouwen dat het hart van alle angst bevrijdt en streelt met zoete en volmaakte rust. Nee, het best worden de heiligen tot het aanroepen van God aangewakkerd, wanneer zij door nood bevangen en door grote onrust gekweld worden en bijna bezwijken in zichzelf, totdat het geloof te juister tijd te hulp komt. Want temidden van zulke benauwdheden schittert Gods goedheid he zo tegen (. .), dat zij hopen op uitkomst en verlossing" 3.

Calvijn weet zeer wel, dat ons aardse leven geen pleziertocht, maar een enerverende zeereis is. "Tijdens heel onze aardse pelgrimstocht staan wij niet op vaste bodem, maar drijven wij voort als op een heftig golvende zee. Onophoudelijk verwekt de vijand van onze zielen stormen, die ons schip weldra tot zinken brachten, als wij niet het anker diep in de grond lieten zinken Nergens is een rustige plaats te bekennen, waar onze zinnen ook heen

1 III, 20, 49. 2 Op 2 Kor. 12 : 8. 3 III, 20, 11.

spoeden, maar overal slechts water en dreigende golven". Maar juist dan zet zich het toevluchtnemend geloof in werking. "Zoals het anker door de branding heen uitgeworpen wordt in donkere en verborgen diepte en dit - zolang het daar ligt vastgehecht - het schip vasthoudt en voor het graf van de golven bewaart, zo moet onze hoop op de onzichtbare God zich vasthechten! Alleen in God komt zij tot rust, niet aan een schepsel mag zij blijven hangen. En zoals het ankertouw over alle gruwzame diepten heen het schip met de gronden van het water verbindt, zo vermag de in ons levend geworden, goddelijke Waarheid, tussen ons en God een band te knopen die in iedere wederwaardigheid standhoudt, hoe donker die ook mag zijn. Zo met God verbonden lopen wij geen gevaar schipbreuk te lijden, hoezeer wij ook door bestendige stormen worden omspoeld". En het moge op zee voorkomen dat de ankerketting - hoe sterk die ook is - knapt, "gróter is Gods kracht, groter de gewisheid van Zijn Woord, en groter de macht van de hoop" 1.

Calvijn wist wat het is, om te bidden in de toonaard van het nochtans. Zulke

gebedsworstelingen dringen dwars door de vijandelijke linies heen tot in Gods goedgezinde hart. En dat niet omdat wij zo bedreven zijn in het nochtans-gebed! Niet omdat wij zo manhaftig zijn, dat wij alle tegenstand gewapenderhand kunnen vellen. Hoe zouden wormen - door zondebesef onderdrukt en door Gods Majesteit verschrikt - het zover brengen 2? Maar Christus de Middelaar is onze overste Leidsman.

Een bidder kan per definitie nimmer zelfverzekerd zijn. Hovaardij is de doodsteek voor het gebed. Gebedsvrijmoedigheid is vréemde, geschonken vrijmoedigheid. En zij steunt met haar volle gewicht op de voorspraak van de Middelaar. Van Hem is de bidder geen ogenblik te scheiden 3. Zonder Hem is het gebed loos alarm, holle klank. "Daar onze Koning Christus als eeuwige Hogepriester voor ons bij God voortdurend

1 Op Hebr. 6 : 19.

2 Catechismus van Genève, vr. en antw. 250.

3 Vgl. H. Schon, a.a.O., S. 64.

intreedt, moet de gehele gemeente met Zijn gebeden instemmen" 1.

De eigenlijke Sleuteldrager Die toegang verschafft tot Gods audiëntie is de Middelaar Gods en der mensen, de Mens Jezus Christus 2! "Zo dikwijls wij bij het gebed tot God aan Diens verheven, ongenaakbare Majesteit denken, even zo dikwijls biedt Zich ook de Mens Christus aan, opdat wij niet door vrees worden afgeschrikt. Hij nodigt ons vriendelijk, grijpt ons als het ware bij de hand en maakt, dat wij voor de Vader niet meer behoeven te schrikken en te sidderen, omdat Hij ons liefheeft en met Zijn genade omhelst. Dit is de enige sleutel die ons de deur van het Hemelrijk opent, zodat wij met vertrouwen voor Gods aangezicht verschijnen kunnen" 3.

Wie zo tot God gaat, gedraagt zich niet vrijpostig, maar bidt als uit Christus' mond, rekenend op Zijn aanbeveling en steun 4. En daarom biedt de Schrift ons Hem alleen aan, zendt ons tot Hem en vestigt ons oog op Hem 5.

Met de kerkvader Ambrosius belijdt Calvijn: "Christus is onze mond door welke wij tot de Vader spreken, ons oog waardoor wij de Vader zien; onze hand, door welke wij ons de Vader offeren. En wanneer Hij niet tussenbeide kwam, zouden noch wij noch enige heilige enige gemeenschap met God hebben" 6. Christus alleen is het Die de fonkelende troon der heerlijkheid voor ons verandert in een vriendelijke troon der genade 7.

3. De lankmoedigheid

Calvijn noemt, zoals we al hoorden, het gebed: oefening, exercitie van het geloof. Het laat zich denken, dat hij dan ook een open oog heeft voor de beproevingen waaraan het geloofsleven blootstaat. Wij willen daar nu nog wat uitdrukkelijker op ingaan. Calvijn weet uit Schrift en ervaring, dat de hemelse Vader niet

1 Op Ps. 20 : 2. 2. 2 Tim. 2 : 5. 3 Op 2 Tim. 2 : 5.

4 Catechismus van Genève, vr. en antw. 252.

5 III, 20, 21. 6 Idem. 7 III, 20, 17.

zachtzinnig met Zijn kinderen omgaat. De Heere - zo schrijft Calvijn - brengt hen dikwijls tot het uiterste, en dan nóg laat Hij hen soms lang in dat slijk steken, voordat Hij hen weer enige smaak geeft van Zijn lieflijkheid 1.

Wat doen wij tijdens zulke verbergingen van Gods aangezicht? Standvastig zijn in de lankmoedigheid; volharden in het gebed! Maar vereist dat geen geestelijke rijpheid en

veerkracht? Jawel, maar daarin is toch niet de eigenlijke krachtbron gelegen. Dit volharden is geen kwestie van wilskracht en doorzettingsvermogen. Het is integendeel volhouden om een krachteloze smekeling te zijn. Wij moeten op onze plaats blijven! Het is de positie van: niets te kunnen buiten God. En als de Heere dan niet op onze wensen en wenken te hulp snelt, dan moeten wij niet maar vast zélf aan de slag gaan! De lankmoedigheid van het gebed is van een wonderlijk-paradoxale aard: het is de kracht om zwak en onvermogen te blijven en zonder aflatens te hangen aan Gods armen.

Nee, Calvijn onderschat de ernst van deze aanvechtingen niet. Dat God Zich verbergt en onze verzoekschriften eenvoudig over het hoofd schijnt te zien, noemt hij de aangrijpendste verzoeking 2. Maar, het is nu eenmaal exercitietijd! Dit is Gods bedoeling, als Hij Zich voor ons onvindbaar houdt: om ons verlangen te verlevendigen en ons geduld op de proef te stellen! Juist in zulke omstandigheden moeten wij moed vatten en onszelf te meer inspannen, en maar niet denken tevergeefs gebeden te hebben, zo is Calvijns pastorale advies) 3. "De School van het kruis (-dragen) is nodig, opdat een ernstig bidden onder ons levend zal blijven" 4.

"Let er maar op dat God meestal, als Hij de wens van Zijn kinderen niet dadelijk vervult, hen wil bewegen tot nog vuriger gebed" 5. Als dus onze zeer goedertieren Vader - ook al slaapt of sluimert Hij nimmer - "toch meestal (!) de schijn vertoont om te slapen", doet Hij dat, om ons - die anders zo

1 III, 20, 52.

2 W. Kolfhaus, a.a.O., S. 469.

3 Zie J. D. Benoit, a.w., blz. 125.

4 Aangehaald in W. Niesel, a.a.O., S. 145.

5 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 125.

traag en zo lui zouden zijn - er tot ons welzijn in te oefenen om tot Hem te bidden 1.

Dus, niet zelden lijkt het alsof God ons geloof wil uitblussen. En het ongeloof en ongeduld kunnen niet anders dan deze schijn voor werkelijkheid aanzien. Maar de lankmoedigheid des geloofs zegt: verbeiden 2!

Ook wanneer God onze gebeden niet verhoort op de wijze waarop wij ons dat hadden voorgesteld, mogen wij toch weten, dat wij uit Zijn hand ontvangen wat goed is. "Want ook al zou alles ons in de steek laten, zo zal toch God ons nooit verlaten. Hij alleen moet ons in plaats van alle dingen, genoeg zijn, omdat Hij alle goeds in Zich bevat" 3. "Ja, God Zelf maakt dikwijls de gedachten der heiligen te schande, om hen te verootmoedigen, en door zulke verootmoediging te oefenen, om op Zijn voorzienigheid te blikken en zich daarvan afhankelijk te weten" 4. Zo is ons gebedsleven: afstand doen van onszelf en ons uitleveren aan Gods goede, alleenwijze wil. Zo bad Calvijn eens:

"Almachtige God! Dikwijls verbergt Gij voor ons Uw aangezicht - naardat wij verdiend hebben -, zodat wij overal om ons heen niets anders gevoelen dan het teken van Uw verschrikkelijke wraak. Daarom bidden wij U, help ons dat wij onze zinnen boven deze wereld uit zullen vestigen, en de hoop koesteren die Gij ons steeds voor ogen stelt, namelijk dat wij van Uw liefde vergewist zullen zijn, ook wanneer Gij ons zeer streng tuchtigt. Moge deze troost onze harten zo verkwikken en ten einde toe versterken, dat wij geduldig al Uw tuchtigingen dragen en nochtans steeds aan Uw verzoening vasthouden die Gij ons in Christus, Uw Zoon, hebt beloofd. Amen" 5.

Calvijn heeft het verstaan, dat het gebed de ademtocht van de kerk is. En hij heeft het ondervonden, dat we in de aanvechtingen

1 III, 20, 3. 2 Vgl. III, 20, 16. 3 III, 20, 52. 4 Idem.
5 Aangehaald in H. Scholl, a.a.O., S. 278.

klacht "Ik kan niet bidden" zou hier en daar wel eens op een drogreden kunnen berusten. Alsof men iets moet kanen om te bidden! Bidden is juist een acte van volslagen onvermogen. Het is: tot niets (meer) in staat zijn dan tot ... vluchten, en zo onbeholpen en hulpbehoevend als wij zijn maar uit te wijken naar God, Die armzaligen binnenlaat en zwervers onderdak verschaft. Het gaat er dus om, onze ogen af te wenden van onszelf. Daar worden wij toch niet wijzer en waardiger van! Het komt er op aan, ronduit te bekennen dat er niets meer op ons aankomt, maar alles op God alleen aankomt.

En zo dringt het aller-behoefstigste gebed, in het geloof, door tot de Hogepriester Die in de dagen van Zijn vlees gebeden en smekingen offerde met sterke roeping en tranen ... (Hebr. 5 : 7)! En - door het ogenschijnlijke tegendeel heen - is Hij verhoord uit de vreze. Wel, zolang wij Hem - zo betuigt Calvijn - voor ogen hebben, is er geen reden tot wanhoop. Het voorbeeld van Christus is de beste gebedsregel 1.

Dit voorbeeld volgen is geen poging tot na-bootsen, maar daad van na-volgen. En dat voltrekt zich niet anders dan door ons in te graven in het Woord van God. Vooral het Psalmboek is zo'n toevluchtsoord! Geen veiliger veste dan daar! En hoe verder iemand daarin doordringt, hoe nader de hemel hem komt "Het Psalmboek biedt ons een boven alles te begeren goed, omdat het ons niet alleen de vertrouwensweg tot God openstelt, maar ons ook zegt, dat wij zelfs de zwakheden die wij voor mensen niet durven bekennen, voor Hem geheel openlijk en vrijmoedig mogen neerleggen. En ook hoe men rechte lofoffers brengen zal, die naar Gods Woord Hem het kostbaarste zijn en het zoetste geuren, wordt hier geleerd . . ." 3.

Zelfs voor wie zich te verlamd en verloren weet om te bidden tot God, heeft Calvijn nog een opbeurend woord. Laat juist dan

1 Op Hebr. 5 : 7.

2 Aangehaald in H. Scholl, a.a.O., S. 30.

3 Voorrede op het Psalmcommentaar, in R. Schwarz, Johannes Calvins Lebenswerk in seinen Briefen, Neukirchen 1962, Dritter Band, S. 894.

weliswaar de adem bij tijd en wijle inhouden of naar adem snakken, maar onmiddellijk daarop weer des te heftiger ademhalen in Gods ontferming.

Niemand mene dan ook dat het gebed daarom de adem van de kerk heet, omdat bidden even moeiteloos en mechanisch zou verlopen als ademen ... Verre van dat! Het gebed is veeleer adem-stóót en schreeuw uit de diepte! Het is meer de kreet van wie klaar wakker is dan de storeloze ademhaling van de slapende 1.

Juist in de oorden van benardheid en ademnood blijkt het verschil tussen geloof en gevoel. Als ons gevoel geen enkele vrucht op het gebed waarneemt, zal het geloof ons verzekeren dat wij nochtans verkregen hebben wat nuttig voor ons is 2. Hoe dat kan?

Door God voor een betrouwbaar en eerlijk Zegsman te houden! Zijn Woord is van een dermate onkreukbaar waarheidsgehalte, dat het wis en zeker is, ook door alle schijn van het tegendeel heen! Dat is de basis om lankmoedig te bidden, ook al houdt God Zich als doof. En "men onthoudt aan Gods Woord zijn gezag, indien Zijn trouw niet boven alle uitkomst gesteld wordt" 3!

Het Woord scheidt een eigen werkelijkheid, waar het geloof zich aan houdt, hoe tegenstrijdig de tastbare werkelijkheid ook zijn mag! Zou God ons soms bedriegen, wanneer Hij ons zo vaak en vast belooft, dat Hij onze zorgen voor Zijn rekening

neemt, als ze maar eenmaal in Zijn schoot zijn neergelegd 4? Bidden is geen blindelings waagstuk, want met de oren (!) hebben wij Gods uitgebreide armen "gezien"!

Tot deze Schutse mogen wij vluchten, zelfs dan als ons hart ongevoelig en koud is 5. Want bidden veronderstelt geen geschiktheid en bekwaamheid om tot God te gaan. De veelgehoorde

1 Vgl. K. H. Miskotte, a.w., blz. 33. 2 III, 20, 52.

3 III, 20, 51. 4 III, 20, 52.

5 Zie J. D. Benoit, a.w., blz. 124.

deze uw zwakheid u er toe drijven, te bidden of God u door Zijn Geest wil versterken 1. Niet alleen Christus is immers het pand van Gods vaderlijke gunst, maar evenzeer de Heilige Geest. Het is de Heilige Geest Die "hier en nu" in ons getuigt wat Christus "daar en toen" voor ons volbracht.

Het is die Geest Die onze leidsman is op de weg van het vrijmoedige gebed 2.

Werkelijk bidden berust naar Calvijns overtuiging louter en alleen op de genadewerking van de Heilige Geest. "Ons is bevolen: Klopt! Maar niemand kan zich uit eigen kracht concentreren 3 en ook maar een enkele lettergreep bidden, als niet Gods verborgen Geestkracht tevoren bij hem aanklopt en de deur van het hart opent"

4. Ieder voelt aan: dit inwachten van de Geest is gans iets anders dan het vals en vadsig af-wachten waarmee het vlees zich verontschuldigt. Het is niets minder dan het in-roepen en in-laten van Gods Geest. Het is de bekentenis van uiterst onvermogen. Het is de belijdenis, niet te kunnen bidden gelijk het behoort. Het is ... bestuursoverdracht! En zo gaan we - gedragen door God de Heilige Geest - de weg van het gebed, en, biddeloos, bidden we nochtans. Wij vluchten niet uit onze biddeloosheid weg, maar met die biddeloosheid heen tot God, en we vragen ontvlamd te worden door het vuur van Zijn Geest 5.

En wij doen dat niet in lijdelijke onverschilligheid, maar in lijdzaam en ingespannen verlangen om het vuur dat God ooit in ons hart ontstoken heeft, weer aan te mogen blazen 6.

Uiteraard zijn dergelijke aansporingen geen verkapte vorm van remonstrantisme, maar het zijn welgemeende vermaningen van iemand die ervan verzekerd is, dat de

1 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 124.

2 III, 20, 37. Vgl. H. Scholl, a.a.O., S. 223, 224 u. 270, die de zeer behartigenswaardige stelling aanreikt, dat ons de weg tot Calvijns gebedsleer en - leven slechts geopend wordt vanuit diens pneumatologie!

3 Letterlijk: praemeditari!

4 Op Rom. 8 : 26.

5 Catechismus van Genève, vr. en antw. 243-245.

6 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 127.

machteloosheid in ons gebedsleven niet opweegt tegen de almacht van Gods Geest en Woord.

In deze zin - dus in de "passieve daad" der radicale afhankelijkheid - is het gebed voor Calvijn het doeltreffendste wapentuig in de confrontatie met de vijand. De vijand maakt immers front, breed, verraderlijk en fel. Welk geschut moet nu in stelling worden gebracht tegen de overrompelende uitvallen van de satan, de zonde en eigen vlees? "Het eerste stuk van onze wapenrusting is het gebed waarmee wij God te hulp

roepen" 1.

Hiermee is wel overduidelijk het misverstand buitengesloten, als zou ons-gebedop-zichzelf iets uit kunnen richten. Het gebed-op-zich is ledig en krachteloos. Maar het strekt de ledige handen uit naar God! En het is alleen door Zijn vermogen dat wij staande blijven! "Door de kracht van de Heilige Geest overmeesteren wij de duivel, de zonde en het vlees" 2. Onze kracht is in geen geval in staat, met "een zo groot krijgsman als de duivel" te strijden. Het moge ons genoeg zijn, dat wij krachtig zijn alleen in Zijn kracht 3.

Zo strijdend, strekt het christen-gebed zich uit naar de overwinning die reeds is behaald. Behaald, maar nog niet neergedaald. Dat komt nog. Als de Koning komt, in glorie. Schier eindeloos herhaald horen wij Calvijn in zijn gebeden naar die voleinding zuchten met de woorden: "donec tandem", "totdat eindelijk . . ." 4.

1 Aangehaald in W. Kolfhaus, a.a.O., S. 450.

2 Catechismus van Genève, vr. en antw. 290.

3 III, 20, 46.

4 H. Scholl a a.O., S. 59, 163.

"Almachtige God! Gij hebt ons Uw eniggeboren Zoon gegeven om ons te leiden, en veelbelovend hebt Gij Hem ons tot Koning verordineerd, opdat wij onder Zijn hand steeds veilig geborgen zijn tegen de duivel en de ganse wereld. Geef toch, dat wij ons door Hem laten leiden, en dat Hij ook niet aflate Zijnerzijds over ons heil te waken. En zoals Gij Hem aan ons overgeleverd hebt opdat Hij de Hoeder van ons heil zou zijn, zo moge Hij steeds bewerken dat wij niet teniet gaan en uiteenvallen, totdat wij eindelijk verzameld worden in Zijn zalige en eeuwige Rijk dat ons bereid is door het bloed van Uw Zoon. Amen" 1.

4. De grootmoedigheid

De voornaamste karaktertrek van het gebed hebben we als laatste bewaard. Het is de grootmoedigheid, de onbaatzuchtigheid van het geloof.

Wannéér bidden wij eigenlijk? Stellig, we doen het in kommer en kwelling, om geholpen te worden wanneer wij onszelf niet meer helpen kunnen. Maar niet alleen dan! Dat zou hoogst zelfzuchtig zijn. Wij bidden dagelijks, in alles en voor allen.

In dit verband raadt Calvijn ons aan, om vaste tijden te reserveren voor het gebed, opdat wij niet verslappen: bij het opstaan, voor de aanvang van de arbeid, voor en na de maaltijd, en zeker ook voor het slapen gaan 2.

Iets van de grootmoedigheid in het gebedsleven blijkt direct al uit het feit dat ons bidden tevens voorbede is. Wij brengen niet alleen onze particuliere behoeften voor Gods aangezicht, maar we leggen ook de nood van de "gemeenschap" in Gods schoot. We nemen mee wie ook maar bijstand heeft.

1 Aangehaald in H. Scholl, a.a.O., S. 305.

2 "Wanneer de gelovigen ter ruste gaan en zich eerst aan God toevertrouwen, is zelfs hun slaap nog een gebed". Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 134. Calvijn wil hiermee aangeven dat, wanneer wij ons biddend te slapen leggen, wij ter ruste gaan in de armen van God. Het is de uiterste en eenvoudigste overgave van het kind dat zich bergt in vaderhanden, en verder niets . . .

En daarin nemen we het niet zo nauw, omdat we weten dat onze God niet op een gave meer of minder ziet. De gemeenschap der heiligen blijkt niet in de laatste plaats uit

hun wederkerige voorbede. "De christenmens moet dus zijn gebeden naar deze regel inrichten, dat ze op de gemeenschap betrokken zijn en allen omvatten die in Christus Zijn broeders zijn" 1. Voor alles betreft de voorbede dus die "gemeenschap die onze Heere in Zijn Koninkrijk en Huis heeft ingesteld" 2. Meest de huisgenoten des geloofs! En ofschoon we zeer zeker voor bijzondere personen, wier namen en noden wij kennen, aparte voorbede mogen doen, dit neemt niet weg dat ons gebed heel de christenheid - ons onbekend van naam en omstandigheden - omspannt 3.

Calvijn ziet in deze wereldwijd gerichte voorbede één van de oervormen van christelijke handreiking en diaconaal hulpbetoon. Terwijl materiële ondersteuning slechts geboden kan worden aan hen van wier armoede wij weet hebben, "kunnen wij met het gebed zelfs hen helpen, die ons geheel vreemd en onbekend zijn, door hoe grote afstand op aarde ze ook van ons gescheiden zijn" 4.

Er is niets waarin wij de broeders meer voordeel kunnen brengen dan door hen op te dragen in de zorg en hoede van onze lieve Vader. Immers, wanneer Deze hun genadig en goedgunstig is, kan hun volstrekt niets meer mankeren 5!

De wereldomspannende reikwijdte van het gebed leest Calvijn af uit het eerste woordje van het volmaakte gebed: onze! Dit "onze" plaatst de bidder onmiddellijk in gemeenschap. Vóór alles in de gemeenschap met onze oudste Broeder, Christus! Hoe anders zouden wij God onze Vader durven noemen 6?

Maar voorts - of liever: in en vanuit deze gemeenschap aan Christus Die het Hoofd is van Zijn lichaam! - bloeit een eigensoortige en heilige saamhorigheid op, die zich uitstrekt tot alle leden van het Gods-gezin.

1 III, 20, 38. 2 Idem.

3 III, 20, 39. 4 Idem.

5 III, 20, 38. 6 III, 20, 36.

Waarop zijn nu tenslotte de ogen van het gebed gevestigd? Waarheen strekken omhooggeheven handen zich uit? Naar de glorie van God, naar de voltrekking van Zijn wil, naar de doorbraak van Zijn Koninkrijk. Bidden is geen laatste poging om Gods wil te conformeren aan de onze, maar de horigheid van onze wil aan de Zijne. Deze eenswillendheid met God is zowel principe als oogmerk, zowel begin als einde, zowel vertrekpunt als verlangen van het grootmoedige gebed! Nee, het is niet de vanzelfsprekende en verzwegen voor-onderstelling; evenmin het onbereikbare, beschouwelijke ideaal. Eenswillendheid met God hebben wij nimmer onder de knie, maar overkomt ons op de knieën! Het is het wonder dat over ons komt in de strijd en spanning van vlees en Geest, waarin ons vlees door de knieën gaat voor Gods Geest. Op deze capitulatie dringt Calvijn bij de voortduur aan. "Geef u over in de handen van Hem Die uw leven kostbaar acht, en Die ook beschikt over de dood", beveelt Calvijn een vriend in gevaar 1. Want dit is het hoogste doel bij al ons vragen: dat God zó over ons gebieden kan, dat er overeenstemming komt met Gods heilige en alleen goede wil 2. Zelf bidt Calvijn: "*Laten wij onze geest en ons lichaam U zo aanbieden, dat ons ganse leven het betuigt: Wij zijn voor U een rein en heilig offer, in Jezus Christus, onze Heere. Amen*" 3.

Dezelfde overgave ligt uitgedrukt in het bekende woord waarmee Calvijn zijn vrees voor de terugkeer naar Genève - die pijnbank, noemt hij het! - bezweert: "Ik breng mijn hart als een slachtoffer aan de Heere ten offer" 4.

De ongedachte verrassing hierbij is deze, dat de onderwerping aan Gods heilige wil reeds de eigenlijke verhoring van het gebed is in haar zuiverste vorm. Zoals Christus in de dagen van Zijn vlees werd verhoord! Voor Hem betekende de verhoring immers

niet, dat de lijdenskelk aan Hem voorbijging, maar dat Hij Zijn wil mocht offeren aan die van de Vader.

1 Aangehaald in J. D. Benoit, a.w., blz. 126.

2 Idem.

3 Aangehaald in H. Scholl, a.a.O., S. 287.

4 Aangehaald in W. Kolfhaus, a.a.O., S. 457.

Zó is Hij de Oorzaak van onze eeuwige zaligheid geworden! Wel, deze gestalte van Jezus Christus zij ook in allen die Hem liefhebben. Dan doen wij afstand van onze eigen wil, opdat Hij in ons een nieuwe geest en gezindheid sceppe, zodat wij niets uit onszelf willen, maar zodat Zijn Geest in ons wil, om ons geheel en al met Hem te doen samenstemmen 1.

Wonderlijk! Als wij onze ideeën over verhoring in principe afschrijven, is dit op zichzelf al een verhoring van het gebed 2. Wiens eigen begeerten gekortwiekt zijn, en wiens lust en leven in God is gelegen, zal ontvangen de begeerte van zijn (gezuiverde!) hart (Ps. 37 : 4). Zo laten wij ons besnoeien door Zijn zuivere, zuiverende wil en bidden tegen de drang van ons bloed en tegen de beweging van ons eigen begeren in.

Houdt dit wellicht een zekere onverschilligheid in aangaande eigen zaligheid? Op geen wijze! Calvijn wil de eer van God niet uitgespeeld zien tegen onze zaligheid, zoals wel hier en daar bedreven wordt. Hij deelt Luthers belijdenis: "Het is juist Gods eer, dat wij door Hem behouden worden" 3.

Zelf schrijft hij: „God heeft naar Zijn oneindige goedheid alles zo samengesteld, dat er niets op Zijn verheerlijking uitloopt, dat niet óók heilrijk is voor ons" 4. Wanneer wij dus smeken om de komst van Gods Koninkrijk, valt te bedenken dat wij zelf daar ook op enigerlei wijze in mogen delen 5.

Maar dit bedenken kan niet betekenen: een speculeren op eigen privé-belangen. Wie bidt, zoekt niet zichzelf. Wie echter zichzelf zó wegcijfert, zal er ongetwijfeld achter worden gebracht, dat Gods glorie niet concurreert met ons welzijn, maar dat ons heil juist gewaarborgd ligt in Gods glorie! Als wij ons onderwerpen aan Gods wil, en bidden in Christus' Naam - dat is: schuilend achter Hem, Zijn werk en Persoon! - en vóór alle andere dingen het Koninkrijk van God leren zoeken, dan

1 Catechismus van Genève, vr. en antw. 273.

2 Vgl. K. H. Miskotte, a.w., blz. 80.

3 Vgl. mijn elofte-Boete-Ballingschap, blz. 80 v.

4 Catechismus van Genève, vr. en antw. 258. Idem.

zal God ons, als Hij ons zo'n kostbare schat voor de eeuwigheid schenkt, ook het mindere voor de tijd niet onthouden 1!

Geen wonder, tenslotte, dat voor Calvijn - wie de verheerlijking van God zo diep in de ziel stond gegroefd - alle gebeden vermengd zullen zijn met dank en lofzegging 2. "Vervloekt zijn onze vreugden, wanneer wij God vergeten en Hem niet danken", zo waagt Calvijn te zeggen 3. "De offerande van lof en dankzegging kan niet onderbroken worden, zonder dat wij daarmee ... zondigen (!). Want God houdt niet op, de ene weldaad op de andere te stapelen, opdat Hij ons, hoe traag en lui wij ook zijn, tot dankbaarheid zou dwingen" 4.

Wie het niet als de gewichtigste aangelegenheid van zijn leven beschouwt om God te prijzen, maakt zich los uit de gemeenschap der lofzingerende engelen en haalt daarmee ook een streep door de gemeenschap met God de Zoon. Het is evenals of zo iemand zich verbant uit het hemelse Koninkrijk en zich in satans dienst begeeft!

Gods Naam hebben wij te prijzen, niet maar uit gewoonte bij het eten en drinken, maar altijd en overal waar God er ons een adempauze toe geeft. "Wat wij ook te doen hebben, wij willen onze geest tot God verheffen en Hem met hart en mond verheerlijken. Dit moet het refrein zijn bij alles: dat wij aan al de krachten van onze goede God denken, aan de genadebewijzen waarin Hij ons doet delen. Dat alles zal ons tot de lof van God aansporen" 5. En wij hebben dan ook het abc des geloofs eerst dan leren verstaan, wanneer wij God als de enige bron van alle goeds

1 Op Luk. 11 : 11.

2 De Heidelberger Catechismus heeft het van geen vreemde, wanneer Zondag 45 het gebed de christenen van node acht, omdat dit het voornaamste stuk der dankbaarheid is!

3 Aangehaald in W. Kolfhaus, a.a.O., S. 472.

4 III, 20, 28.

5 In preek over Ps. 148 : 1-14. Aangehaald in E. Millhaupt, Der Psalter auf der Kanzel Calvins. Bisher unbekante Psahnenpredigten, Neukirchen 1959, S. 116, 117.

Erkennen¹. Niet voor niets loopt het Onze Vader uit op de lofzegging van God: "Uwer is het Koninkrijk ..." Dat heeft twee bedoelingen, vindt Calvijn: het is een herinnering dat onze gebeden nooit kunnen steunen op onszelf, maar op Gods goedheid en macht, maar ook een aansporing om al onze gebeden te besluiten met Zijn lof 2. Zo ligt dus de óótmoedigheid vlak bij de gróótmoedigheid! Zuchten en zingen vormen in het gebedsleven elkaars onmisbare en onmiskenbare keerzijde: de lof van God snijdt alle eigenroem de adem af, en de eigen roemloosheid versterkt de lofzegging Gods .

Tot het loflied is wel alle reden. Want wij worden door een zo grote en overvloedige milddadigheid van weldaden bijna bedolven, en zóveel en zó grote wonderen ziet men van Hem, dat het ons nooit ontbreekt aan stof tot lof en dankzegging 3.

Zo dikwijls God ons het brood te eten geeft, zo dikwijls Hij Zijn zon laat schijnen en wanneer Hij ons welk deel der schepping dan ook maar ter beschikking stelt, dan is het alsof Hij een lied aanhief, om ons tot het zingen van Zijn lof te voeren. Want de zon en de andere schepselen kunnen geen geluid voortbrengen dat wij kunnen horen. Maar zij staan daar voor onze ogen als een liedboek, waarin men de noten ziet om te zingen. De partituur zelf is stom, - zij verstaat de kunst der muziek niet. Maar voor ons is zij dienstig om te zingen. Wij vinden er de woorden en de melodie 4!

Wij moeten leren de goedheid van God niet op een vluchtige manier te genieten, maar al onze zinnen uit te strekken tot haar grootheid, opdat wij in verrukking gebracht worden van bewondering 5. De diepten van het gebed zijn vol van zuchten, maar de toppen reiken aan het lied. Wat zich niet meer zeggen laat, wil gezongen zijn. En wat niet meer te zingen valt, kan

1 Op Ps. 50 : 14.

2 Catechismus van Genève, vr. en antw. 294.

3 III, 20, 28.

4 Aangehaald in E. Mülhaupt, a.a.O., S. 113. 5 Op Ps. 71 : 15.

slechts bewonderd worden. Ook de uitbundigheid der verrukking heeft haar grenzen. Dan wordt de luide lofzang stille aanbidding van God in Sion (Ps. 65 : 2).

Staat deze lofzegging Gods in onze macht? Nee, evenmin als het smeekgebed. Zowel tot ootmoed als tot grootmoedigheid zijn wij niet bekwaam en geneigd. "Er hoeft ons maar een vlieg voor het gezicht te zoemen, of onmiddellijk is het uit met de lof van God"! Zulke erbarmelijke mensen zijn wij, dat wij eigener beweging volstrekt niet aan God toekomen, zelfs niet eens naar Hem kunnen streven". "En hoewel God ons met

alle macht tot Zich trekt, zijn wij maar al te spoedig weer afkerig" 2.

Maar zoals Christus onze biddende Hogepriester is, zo is Hij ook de dankende Hogepriester! Door Hém zullen wij onze lofoffers brengen 3. Aan Hem is de lofzegging gebonden; van Hem hangt zij af. "Hij is het Die onze bevlekte lippen heiligt en onze gebeden priesterlijk Gods troon doet bereiken" 4.

Onze Heere Jezus Christus is de eerste Voorzanger, de Opperzangmeester, Die ons tot de lof van God Zijn Vader lokt en bezielt! Niet alleen omdat Hij de aanleiding er toe geeft, - dat ook, want in Hem is ons de hoogste voleinding van alle goeds gegeven, dus ziende op Jezus kan er wel een loflied af! -, maar bij Hem Zelf berust de leiding! De proclamatie en glorificatie van Gods Naam is Zijn lust en Zijn leven. En Hij doet dit in gemeenschap met Zijn broederen (Hebr. 2 : 12): Hij gaat er Zijn gemeente in voor en trekt er haar in mee. Zo "roept, heiligt en wijdt Hij ons, opdat de lof van God op onze tongen betamelijk is en geen bevlekking ons meer hindert, maar veeleer louter heiligheid tegenwoordig is, zodat God, als Hij nu door ons geprezen wordt, het aanneemt" 5.

God gaf ons trouwens in Zijn genade de spraak en de w orden met geen andere

1 Aangehaald in E. Millhaupt, a.a.O., S. 117.

2 Idem. 3 Op Hebr. 13 : 15. 4 Idem.

5 Aangehaald in E. Millhaupt, a.a.O., S. 115, 116.

intentie dan dat Hij door allen geloofd en geprezen zal worden, door Jezus Christus. Zij zijn met geen andere bedoeling uit de afgrond der hel getrokken., dan opdat wij Zijn lof verkondigen. 1

Wanneer nu ieder Hem voor en bij zichzelf geprezen heeft, dan moet hij vervolgens ook zijn naaste aansporen om hetzelfde te doen, opdat Hij door allen en allerwegen verhoogd en verheerlijkt worde! En omdat wij Hem nu nog niet volmaakt geven wat Hem toekomt, zien wij des te meer uit naar. Zijn toekomst totdat wij eindelijk in het eeuwige Rijk worden opgenomen waar de engelen Hem gestadig prijzen 2!

Bang dat wij te hoog van God op zullen geven en te groot van Hem zouden denken, behoeft niemand te zijn. Want, hoe ruim ons geloof ook zou mogen zijn, "het zal nooit ook maar het honderdste partje van Gods goedheid kunnen omvatten" 3!

Door deze grondeloze goedheid overstelpt bad Calvijn:

"Almachtige God! Wij zijn niet alleen uit de Babylonische gevangenschap verlost, maar uit de hel opgestegen, toen Gij ons, die kinderen des toorns waren, tot Uw kinderen hebt aangenomen. In Uw onmetelijke goedertierenheid hebt Gij ons, ofschoon wij ver van U afstonden, de deuren tot Uw Rijk geopend, zodat wij nu reeds erfgenamen zijn in Uw Zoon. Geef daarom, dat wij altijd voor Uw aangezicht wandelen en ons aan U en Uw Christus geheel onderwerpen en niet leugenachtig zullen zeggen dat wij Zijn leden zijn, maar dat wij ons werkelijk als Zijn lichaam bewijzen. Geef dat wij ons door Uw Geest laten besturen, totdat Gij ons eindelijk verzamelt in Uw hemelse Rijk, waartoe Gij ons dag aan dag nodigt door Christus, onze Heere. Amen" 4.

1 Idem, S. 120. 2 Idem, S. 121. 3 Op Marc. 5 : 36. 4 Aangeh. in H. Scholl, a.a.O., S. 273.

KRUIS EN GRATIE

Drs. A. de Reuver

Opnieuw biedt de schrijver een drietal kleine Calvin-studies aan, ditmaal gewijd aan de thema's: de rechtvaardiging, het kruisdragen en het gebed.

Dat dit alle drie brandpunten zijn in leer en leven van de christelijke gemeente, behoeft geen betoog. Hiermee is dan tegelijk de actualiteit van dit boek aangegeven. Zowel de rechtvaardiging als het kruisdragen als ook het gebedsleven liggen immers direct geschaard rond het hart van het Evangelie: de gratie van het Kruis!

Is de rechtvaardiging geen gratieverlening omwille van het Kruis? Wordt het christenkruis niet gedragen per gratie van de Gekruisigde? En voltrekt zich het gebed niet bij de gratie van het Kruis?

In dit licht althans heeft de Reformatie geleefd uit het rechtvaardigend geloof, geleden onder het genadige kruis en gebeden bij de gratie Gods. En in dit licht hebben zij ook van het leven, lijden en bidden van de christen gesproken.

Omdat dit licht niet gedoofd is, daarom is ook de sprake van de Reformatie - hoezeer ook hier en daar verbasterd - niet verklonken. Het is het verlangen van de schrijver, dat ditzelfde licht over zijn boek mag glanzen, en dat het de lezers door de gratie van het Kruis tot zegen zal zijn.